

**AVRASYA GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA
RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİ:
ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ
Suraiya YULDASHEVA
(Yüksek Lisans Tezi)
Eskişehir, 2016**

**AVRASYA GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA
RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİ:
ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ**

Suraiya YULDASHEVA

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir, 2016

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Suraiya Yuldasheva tarafından hazırlanan “Avrasya Güvenliği Bağlamında Rusya-Çin İlişkileri: Şangay İşbirliği Örgütü” başlıklı bu çalışma 27.09.2016 tarihinde Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak, Jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Yrd.Doç.Dr. Erhan AKDEMİR

Üye.....

Yrd.Doç.Dr. İbrahim KÖREMEZLİ

(Danışman)

Üye

Yrd.Doç.Dr. Ferdi ÇELİKAY

ONAY

.../ .../ 2016

Prof.Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

Enstitü Müdürü

07.10.2016

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığını; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Suraiya Yuldasheva

ÖZET

AVRASYA GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİ: ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

YULDASHEVA, Suraiya

Yüksek Lisans-2016

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Danışman: Yrd.Doç.Dr. İbrahim KÖREMEZLİ

Soğuk Savaş sonrasında Rusya ve Çin ilişkileri hızlı bir şekilde gelişmiştir. İki ülkenin işbirliği Avrasya coğrafyasında insan hakları ve demokrasi konusunda bir ilerlemeyi beraberinde getirmemiş olsa da bölgede göreceli barış ve istikrarı temin etmiştir. Yaşanan küresel ve bölgesel güvenlik problemleri Rusya ve Çin ile birlikte Orta Asya ülkelerinin Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çatısı altında bir araya gelmelerini sağlamıştır. 11 Eylül 2001 sonrası Rusya-Çin ilişkilerine odaklanan bu tez, iki ülkenin güvenlik konusunda işbirliğini ve ŞİÖ'nün Avrasya güvenliğinin sağlanmasındaki rolünü incelemektedir.

Bu çalışmada Rusya-Çin ilişkilerinin son dönemdeki gelişiminin sebepleri ile birlikte iki devletin ŞİÖ çerçevesinde güvenlik politikaları ele alınacak ve bu örgütün amacına ulaşıp ulaşamadığı incelenecektir. Üç bölümden oluşan tezde şu sorulara cevap aranacaktır: Avrasya coğrafyasında iki rakip devlet olan Rusya ve Çin günümüzdeki işbirliğini geleceğe taşıyabilecekler mi? Rusya ve Çin için Avrasya güvenliği ne anlama gelmektedir? Avrasya güvenliğinde ve Rusya-Çin ilişkilerinde Şangay İşbirliği Örgütü'nün rolü nedir?

Anahtar kelimeler: Rusya Federasyonu, Çin Halk Cumhuriyeti, Avrasya Güvenliği, Şangay İşbirliği Örgütü

ABSTRACT

RUSSO-CHINESE RELATIONS IN THE CONTEXT OF EURASIAN SECURITY: THE CASE OF SHANGHAI COOPERATION ORGANISATION

YULDASHEVA, Suraiya

Master Degree-2016

International Relations Department

Adviser: Asst.Prof.Dr. İbrahim KÖREMEZLİ

Russo-Chinese relations have swiftly improved in the Post-Cold War era. Cooperation between these two states has fostered regional peace and stability, although little improvement has been achieved on human rights and democracy in Eurasia. Emerging regional security challenges have pushed Russia, China and Central Asian states towards the idea of cooperation under the framework of Shanghai Cooperation Organisation. This work, which concentrates on the Russo-Chinese relations after 9/11, analyzes the security cooperation between these two regional Powers, and assesses the role of SCO in providing Eurasian security.

In this study, reasons behind the recent improvement of Russo-Chinese relations will be discussed. Moreover, existing conflicts of interest and lack of trust between these two states will be emphasized. Therefore, both the current stage of cooperation and its future will be analyzed. This study, being composed of three chapters will try to answer following questions: Will Russia and China be able to sustain the present cooperation in future? What is the meaning of Eurasian security for Russia and China? What is the role of Shanghai Cooperation Organization in providing security in Eurasia specifically and on the development of Russo-Chinese relations in general?

Key Words: Russian Federation, Peoples Republic of China, Eurasian Security, Shanghai Cooperation Organization.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
TABLolar LİSTESİ.....	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ	x
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

KOPENHAG OKULU YAKLAŞIMINDAN AVRASYA GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİ

1.1. GÜVENLİK KAVRAMI VE TEORİK ALTYAPISI	5
1.1.1. Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenlik Açıklamaları	6
1.1.2. Kopenhag Okulu ve Bölgesel Güvenlik Kompleksi	10
1.2. AVRASYA GÜVENLİĞİ'NİN TANIMI.....	12
1.3. RUSYA AÇISINDAN AVRASYA GÜVENLİĞİ.....	14
1.3.1. Rusya Dış Politikasında Avrasyacılık	16
1.4. ÇİN İÇİN AVRASYA GÜVENLİĞİ	18
1.4.1. Çin'in Orta Asya Bölgesinde Güvenlik Çıkarları	20

2. BÖLÜM

SSCB'NİN DAĞILMASI SONRASINDA RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİ

2.1. İKİLİ İLİŞKİLERİN YENİDEN TESİSİ	24
2.2. RUSYA VE ÇİN ARASINDAKİ İHTİLAFLAR	28
2.3. UYUM NOKTALARI	35

2.4. RUSYA-ÇİN ARASINDA ASKERİ İŞBİRLİĞİ.....	38
2.4.1. Ortak Askeri Tatbikatlar.....	41
2.5. UKRAYNA KRİZİ'NİN RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ	45
2.6. İKİ ÜLKENİN SURİYE KRİZİNE YÖNELİK TUTUMLARI.....	46

3. BÖLÜM

AVRASYA GÜVENLİĞİNDE ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜNÜN ROLÜ

3.1. ŞANGAY BEŞLİSİNDEN ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜNE: ŞİÖ'NÜN TARİHSEL SÜRECİ VE HEDEFLERİ	50
3.2. ÖRGÜTÜ ŞEKİLLENDİREN NEDENLER VE ÖRGÜTÜN MİSYONU	53
3.3. ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ZİRVELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	55
3.4. TERÖRLE MÜCADELE.....	60
3.5. ŞİÖ'NÜN GÜVENLİK HEDEFLERİ	65
3.5.1. Çin'in Şangay İşbirliği Örgütündeki Çıkar ve Beklentileri	68
3.5.2. Rusya'nın Şangay İşbirliği Örgütündeki Çıkar ve Beklentileri.....	70
3.5.3. Orta Asya Ülkelerinin Şangay İşbirliği Örgütündeki Çıkar ve Beklentileri	72
SONUÇ	74
KAYNAKÇA.....	77

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: BM Güvenlik Konseyi Karar Taslakları	38
Tablo 2: Rus-Çin ortak askeri tatbikatları. 2003-2013.....	42

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: 1991 yılından itibaren imzalanan belgeler	27
--	----

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ABMT	: Anti Balistik Füze Antlaşması
AGİT	: Avrupa'da Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ASEAN	: Güneydoğu Asya Uluslar Birliği
ABF	: ASEAN Bölgesel Forumu
AvrET	: Avrasya Ekonomik Topluluğu
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
CSIS	: Stratejik ve Uluslararası Araştırmalar Merkezi
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
ÖİH	: Özbekistan İslam Hareketi
RATS	: Bölgesel Terörle Mücadele Birimi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü

ÖNSÖZ

Çalışmamın bütün aşamalarında bana yardımcı ve destek olan danışman hocam Yrd.Doç.Dr. İbrahim KÖREMEZLİ'ye teşekkürlerimi sunarım. Ders döneminde katkılarından dolayı Prof.Dr. Cenap ÇAKMAK, Doç.Dr. Cengiz DİNÇ, Yrd.Doç.Dr. H.Kürşad ASLAN, Yrd.Doç.Dr. Erhan AKDEMİR, Yrd.Doç.Dr. Burcu TOĞRAL KOCA'ya da minnettar olduğumu ifade etmek isterim.

Ayrıca, hayatım boyunca aldığım kararların hep arkasında duran, her zaman manevi destek veren ve hiç yalnız bırakmayan, varlığıyla gurur duyduğum biricik babam Saidalim YULDASHEV'e; hayatım boyunca en büyük şansım olarak nitelendirdiğim, çalışmalarım süresince beni hem maddi hem de manevi anlamda destekleyen eşim Atabek USMANKULOV'a; kendi varlığıyla beni dünyada en mutlu insan yapan, bana anne hissini hediye eden kızım Safiya KAMİLKHANOVA'ya şükranlarımı sunmak istiyorum.

GİRİŞ

Rusya ve Çin, 300 yıldan beri ilişkilerini sürdüregelen iki jeopolitik güçtür. Soğuk Savaş yıllarında iki sosyalist ülkenin ilişkileri pek de iyi değildi. Ancak Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya yapısal bir değişime uğramış ve uluslararası ilişkiler sistemi yeni halini almaya başlamıştır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla birlikte iki kutuplu sistem de çökmüştür. Bir yandan hem siyasi hem de ekonomik güç bakımından zayıflayan Rusya ile diğer yandan hayata geçirdiği reformlar sayesinde güçlenmekte olan Çin arasındaki ilişkilerin hangi düzeyde gelişeceği birçok akademisyen ve siyaset adamının ilgisini çeken bir konu haline gelmiştir. Çin, Aralık 1991'de Rusya Federasyonu'nu eski SSCB'nin halefi olarak tanısa da iki ülke arasında stratejik düzeyde ilişkilerin yeniden şekillenmesi zaman almıştır. Ülke ekonomisini güçlendirmek isteyen Rusya ve askeri teknolojisini yenileme ihtiyacı duyan Çin, ikili ilişkilerini bilhassa silah ticareti yoluyla geliştirme çabasında olmuşlardır.

Rusya ve Çin, hem uluslararası hem de bölgesel meselelerin çözümünde kimi zaman benzer kimi zaman farklı tutumlar sergilemelerinden bağımsız olarak, jeopolitik konulara özellikle de bölge güvenliğine muazzam önem veren ülkelerdir. Bu sebeple iki ülkeyi daha kapsamlı bir stratejik ortaklık oluşturmaya iten başlık Avrasya güvenliği olmuştur. Ayrıca iki ülkenin Batı dünyasına karşı işbirliği yapabileceği bir devlet araması ilişkilerin en güçlü altyapısını oluşturmaktadır. Bu ortak nokta, Rusya ve Çin'in sınır sorunlarını ve Orta Asya'daki nüfuz mücadelesini barışçıl bir şekilde yürütebilmelerine olanak tanımıştır. Tek kutuplu dünya sisteminin değişmesi ve 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra uluslararası terörizm ile mücadele Avrasya coğrafyasının iki büyük gücünün ortak hedefleri olarak sayılabilir.

Rusya ve Çin arasında özellikle Orta Asya üzerinde çıkar çatışması ve rekabet söz konusu olsa da bu iki ülkenin ortak hedefler etrafında toplanabilmesi ikili ilişkilerde işbirliğini ön plana çıkarmaktadır. Burada vurgulanması gereken temel mesele iki ülkenin de ABD merkezli tek kutuplu dünya düzenine karşı olmalarıdır. Başka bir deyişle Rusya ve Çin, ABD liderliğindeki Batı ittifakına karşı birbirlerine ihtiyaç duymaktadırlar. Bu işbirliği iki ülkeyi tam anlamıyla Batı karşıtı bir kampa

yerleştirmemekle birlikte Batı'nın müdahaleciliğine karşı bir koruma şemsiyesi altına almaktadır.

Aralarında 4300 km'lik sınır ve 300 yıllık ilişki bulunan Çin ile Rusya'nın, Soğuk Savaş sonrası dönemdeki ilişkilerinin yeniden şekillenmesi ile iki güçlü devletin stratejik işbirliği çerçevesinde Avrasya güvenliğinin sağlanmasına sundukları katkılar "Avrasya Güvenliği Bağlamında Rusya-Çin İlişkileri: Şangay İşbirliği Örgütü" başlığı altında ele alınacaktır.

Üç bölümden oluşan tezin birinci bölümünde, "Avrasya Güvenliği" konusu ele alınmış ve bu konu Rusya ve Çin açısından değerlendirilerek iki ülkenin hangi konulara daha fazla önem verdiği incelenmiştir. Avrasya güvenliğini açıklamak için Kopenhag Okulu'nun Bölgesel Güvenlik Teorisi kullanılmıştır. Bu bağlamda iki ülke için Avrasya güvenliğinin neyi ifade ettiği araştırılmıştır. Terörizm, ayrılıkçı ve dini aşırılıkçı hareketlerle mücadele Rusya için son derece önemlidir. Bunlar Rusya için hem ulusal güvenliği hem de Avrasya güvenliğini tehdit eden unsurlar olarak kabul edilmektedir. Çin ise toprakları içerisinde yer alan Doğu Türkistan'ın Orta Asya devletleri ile sahip olduğu tarihi, etnik ve dini bağlardan endişe duymaktadır. Dolayısıyla Orta Asya bölgesinde istikrarı tesis etme isteği yanında siyasi ve kültürel bir stratejik etki alanı kurmaya çalışmaktadır. Çin ve Rusya'yı, Soğuk Savaş sonrası dönemde ve özellikle 11 Eylül 2001 sonrası güvenlik yönü ağır basan bir ittifak içerisinde buluşmaya iten nedenlerden birinin Avrasya bölgesindeki terör hareketlerinin, ayrılıkçılığın ve dini aşırıcılığın artışı olduğu anlaşılmaktadır.

Tezin ikinci bölümünde Soğuk Savaş sonrası dönemde iki ülke arasındaki ikili ilişkiler tezin tarihi arka planı olarak ele alınacaktır. 2001 yılında "Çin-Rusya İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır.¹ İki ülke arasında ilişkilerin temelini oluşturan bu anlaşma, ABD'ye karşı ortak hareket etmek, iki ülke arasındaki sınır sorunlarını çözmek, silah alım-satımı ve teknoloji transferi gerçekleştirmek, enerji ve hammadde alanında işbirliği yapmak, Orta Asya'da radikal İslam'ın yükselişini engellemek gibi önemli konuları içermektedir. Askeri alanda yapılan anlaşmalara göre her geçen yıl iki ülke arasında silah alım-satım miktarı artmaktadır. Bölge güvenliğini sağlamak adına ortak askeri tatbikatlar

¹ Dogovor o dobrososedstve, drujbe i sotrudničestve mejdu Rossiyskoy Federatsiyey i Kitayskoy Narodnoy Respublikoy, (Çevrimiçi) <http://rg.ru/2009/03/20/russia-kitai-dok.html>, 20 Mart 2016.

yapılmaktadır. Ayrıca Kuzey Kore meselesi, Kosova'nın geleceği, nükleer silahların yaygınlaşması ve ŞİÖ genişlemesi gibi bazı konularda anlaşmazlıklar sergilense de, Ukrayna Krizi, Suriye Krizi, çok kutuplu dünya sistemi, uluslararası meselelerin çözümünde Batı'ya karşı ortak tutum gibi birçok konuda iki ülke aynı pozisyonu sergilemektedir.

Avrasya güvenliğinin sağlanmasında ŞİÖ'nün rolü, tezin üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde, örgütün kuruluşu, misyonu ve düzenlediği zirveler anlatılarak Rusya ile Çin'in örgüte dair beklentileri tartışılmıştır. Geniş bir coğrafyayı içine alan örgüte üye ülkelerin sahip olduğu siyasi, askeri ve ekonomik potansiyel ŞİÖ'nün önemini açıkça ortaya koymaktadır. Üye ülkelerin topraklarında dünya nüfusunun dörtte biri yaşamakta olup, sınırları Avrupa'dan Pasifik Okyanusu'na kadar uzanmaktadır. Örgüte, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan ile birlikte BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinden ikisi; Rusya ve Çin de üyedir. ŞİÖ çerçevesinde bölge güvenliğini sağlamak üzere üye ülkeler arasında askeri tatbikatlar yapılmaktadır. Ayrıca örgüt kayda değer bir potansiyele sahip olup, Pakistan, Hindistan, Moğolistan, İran, Türkiye ve Türkmenistan gibi ülkeler de örgüte üye olma konusunda isteklidirler.

Bununla birlikte Orta Asya ülkelerinin neden ŞİÖ'ne üye oldukları cevaplanması gereken başka bir sorudur. Resmi söyleme bakıldığında terör, ayrılıkçılık ve aşırılıkla mücadele üye ülkelerin temel gayelerini oluşturmaktadır. Ancak bu devletler için asıl güvenlik Rusya ve Çin gibi iki güçlü komşu ile iyi ilişkilere sahip olmak demektir. Bu anlamda örgüte üyelik ve bu örgüt çatısı altında Çin ve Rusya ile koordineli dış politika takip etmek Orta Asya'nın askeri anlamda zayıf devletlerinin iki güçlü komşu ile ilişkilerini daha sağlam bir zemine oturtmaktadır. Örgütün gelecekte küresel siyasette daha belirleyici bir rol üstlenmesi beklenmektedir. Ayrıca, Orta Asya ülkelerinde terörizmin resmi anlatıları mevcut egemen rejimlerin sosyal denetim yetkisini artırmak için bir bahane olarak kullandıkları da sıkça dile getirilmektedir. Yani uluslararası terörizm hükümetlerin baskılarını haklı göstermek için de kullanılmaktadır.²

² Kirill Nourzhanov, "Changing Security Threat Perceptions in Central Asia", *Australian Journal of International Affairs*, Cilt: 63, No: 1, Mart 2009, ss. 92-93.

Araştırmada konu ile ilgili başta Rusça dilinde olmak üzere kitap, makale, tez ve gazete haberleri kullanılmıştır. Ayrıca resmi anlaşma metinleri ve üst düzey yetkililerin demeçleri analiz edilerek, Rus ve Çin politikası yorumlanmaya çalışılmıştır.

1.BÖLÜM

KOPENHAG OKULU YAKLAŞIMINDAN AVRASYA GÜVENLİĞİ BAĞLAMINDA RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİ

1.1. GÜVENLİK KAVRAMI VE TEORİK ALTYAPISI

“Güvenlik” kavramı tarihsel süreç içinde değişen ve gelişen bir kavramdır. En basit tabirle güvenlik kavramı insanın herhangi bir fiziksel baskıdan korunması olarak açıklanabilir. Devletler bu kavramı diğer devletlerden gelen bir tehdidin olmaması olarak tanımlamaktadır. Ancak XX.Yüzyılda küreselleşme ve egemenlik kavramının değişmesi ile güvenlik kavramı da değişmiştir.³

Güvenlik olgusu yarım asırdan beri uluslararası ilişkiler disiplininin ana konularından biri olmuştur. Özellikle Soğuk Savaş dönemi ve sonrasında daha çok ilgi duyulan alan olup uluslararası arenada şekillendirici öğelerden bir tanesi haline gelmiştir. Toplumsal değer olarak güvenlik düzensizlik, tehlike, risk ve korkunun karşıtı olarak, riskin olmaması, koruma durumu, kesinlik, güvenilirliğe ilişkin kullanılmaktadır.⁴ Sosyal bilim kavramı olarak da güvenlik muğlak bir kavramdır. Dolayısıyla uluslararası ilişkiler çalışmalarında farklı farklı tanımlanmıştır. “Kimin için güvenlik?” ve “Hangi değerler için güvenlik?” soruları aslında güvenliğe bakış açımızı göstermektedir.⁵ Güvenlik kavramının açıklamasındaki esnekliğe rağmen, en genel tanımıyla güvenlik “temel değerlere karşı tehdidin yokluğu” olarak ifade edilebilir.⁶ Bu bağlamda devlet açısından güvenlik konusu incelendiğinde ilk önce ulusal güvenliğe dikkat çekilmektedir.

Ulusal güvenlik ülke egemenliğine yönelik savaş ve saldırı tehdidinin yokluğu, bağımsızlık ve toprak bütünlüğü durumu ile açıklanabilir. Başka bir deyişle ülkede halkın normal hayat geçirebilmesi için gerekli şartları sağlamak amacıyla bağımsız bir dış ve iç politikanın, iç işlerine müdahale olmadan yürütülmesi için

³ Yuriy Kosov, “Bezopasnost' v Yevrazii. (k voprosu ob izmerenii i strukture bezopasnosti)”, *Yevraziyskaya integratsiya: ekonomika, pravo, politika*, No 2, 2007, s. 43.

⁴ Hans Günter Brauch, “Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, s. 4.

⁵ David A. Baldwin, “The Concept of Security”, *Review of International Studies*, 1997, Cilt 23, s. 13.

⁶ John Baylis, Steve Smith and, Patricia Owens, *The Globalization of World Politics*, Oxford, 2008, s. 229.

gereken koşulların sağlanması durumudur. Herhangi bir devlet dışarıdan gelen her türlü tehdit karşısında rahatsız olduğu zaman bu rahatsızlığı azaltmak için bazı tedbirler alırlar. Başka bir deyişle bir ulusal güvenlik stratejisi izlerler.⁷ “Ulusal güvenlik” kavramı siyasi sözlüğe 1904 yılında ABD Başkanı Theodore Roosevelt tarafından Kongre’ye yapılan mesaj ile girmiş, hem siyasal pratikte hem de bilimsel alanda kullanılmıştır. SSCB’de ise bu kavram 1980’li yılların sonunda “devlet güvenliği” yerine kullanılmaya başlanmıştır.⁸

Soğuk Savaş öncesi dönemde genelde ulusal güvenlikten bahsedilirken, Soğuk Savaş döneminde kavram ulusal güvenlikten uluslararası güvenlik anlayışına doğru gelişme yaşamıştır. Yani uluslararası arenada yaşanan ve gelişen olaylarla birlikte “ulusal güvenlik” kavramının yerine “uluslararası güvenlik” kavramı daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Bu alanda ilk çalışmalar İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD’de başlamış olup, ilk başta dar bir kapsamdadır ve uluslararası meselelerin daha çok askeri yönlerine odaklanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sona erdikten sonra ABD ve SSCB arasında Soğuk Savaş’ın başlaması “uluslararası güvenlik” teriminin daha çok kullanılmasına yol açmıştır. Dolayısıyla güvenlik çalışmalarının sıkça ele alındığı dönem 1970’li yılların ortasında Ford Vakfı’nın güvenlik meselelerinde çeşitli akademik merkezleri destekleme kararı alması ve “*International Security*” dergisinin kurulması ile başladığı kabul edilmektedir.⁹

1.1.1. Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenlik Açıklamaları

Güvenlik kavramı tarihi açıdan bakıldığında birçok değişikliklere uğramış olması bu kavramın teorik altyapısının incelenmesini gerektirmektedir. Güç ve barış, güç dengesi, istikrar, askeri kontrol ve güvenlik konuları uluslararası ilişkiler teorilerinin önde gelen konularındandır. Bu bağlamda uluslararası ilişkilerin ana teorilerinin güvenlik yaklaşımları dikkat çekmektedir. İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminden itibaren güvenlik çalışmalarına Realizm temelli yaklaşım hâkim olmuştur.¹⁰ Ulus devleti güvenlik sağlayıcı ana aktör olarak gören bu düşünce ekolü

⁷ Ömer Göksel İşyar, “Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama”, *Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 3, Kış 2008, s. 2.

⁸ Kosov, “Bezopasnost' v Yevrazii”, s. 43.

⁹ Şeref Çetinkaya, “Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları”, *21. Yüzyılda Sosyal Bilimler*, Sayı 2, Aralık-Ocak-Şubat, 2012-2013, s. 242.

¹⁰ John Baylis, “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, s. 70.

“geleneksel yaklaşım” olarak da adlandırılmaktadır. Teoriye göre güvenlik tehdidini askerî tehdit oluşturmaktadır. 1940’lı yıllarda egemen olan bu anlayışa göre devletin hayatta kalması en önemli ve korunması gereken değerdir.¹¹ Realist teori bakış açısına göre uluslararası ilişkiler devletlerarası ilişkiler olarak sınırlandırılmıştır. Yani devlet tek aktör olarak kabul edilmiştir. Devletler, daha güçlü devlet egemen devlet olacağı mantığına göre inşa edilmiş bir düzende varlığını sürdürmektedirler. Dolayısıyla doğal olarak devletler kendi kapasitesini maksimize etmeye çalışırlar.¹² Çünkü devletler kendi gücünü sürekli arttırmazsa, güven içinde varlığını sürdürmeleri mümkün olmayacaktır. Bu bağlamda devletler diğer devletleri tehdit olarak görür ve savunma maksadıyla silahlanma yoluna gider. Yani bir devletin mutlak güvenliğe kavuşması diğer devlet için mutlak güvensizliği doğurur. Çünkü bir devlet kendi gücünü maksimize ederken, potansiyel tehdit olarak algılanan diğer devlet de gücünü arttırmaya çalışır. Bu durum güvensizlik ortamını yaratır ve istikrarsızlığı daha da pekiştirir. Bu konu uluslararası ilişkiler disiplininde ilk olarak John H. Hertz tarafından *güvenlik ikilemi* terimi altında incelenmiştir.¹³ Sonuç olarak realist teoriye göre uzun dönemli gerçek bir barış veya istikrarlı bir dünya sağlanamaz.¹⁴ Devletler birbirleriyle işbirliği yapsalar bile mutlak kazanç değil göreceli kazanç peşinde olurlar çünkü bizzat devletlerarasında güvenlik rekabeti mevcuttur.

Immanuel Kant’ın sunduğu liberalism teorisinde ise insan doğasının iyi ve barışçıl olduğu vurgulanır. Kant’a göre devletler barış üreticileridir ve diğer devletlere karşı barışçıl davranış uygular.¹⁵ Liberal yaklaşıma göre devletler tek başlarına değil işbirliği yaparak varlığını sürdürmelidirler. İşbirliği desteklenen ortam güvenli bir ortamı oluşturur. Liberaller uluslararası hukukun ön plana çıkarılmasının ve etkinliğinin artırılmasının, uluslararası örgütler sayesinde küresel işbirliğinin kurulmasının uluslararası güvenliğin sağlanması için önemli olduğunu vurgularlar.¹⁶ Ayrıca, bu yaklaşım uluslararası ilişkiler sistemini sadece devletlerin oluşturmadığını

¹¹ Başar Baysal, Çağla Lüleci, “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”, *Güvenlik Stratejileri*, Sayı 22, 2011, s. 66.

¹² Paul D. Williams, *Security Studies: an Introduction*, Abingdon, 2008, s. 17.

¹³ Kadir Sancak, “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, (Çevrimiçi) http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_69519.pdf, 10 Temmuz 2016.

¹⁴ Baylis, *Güvenlik Kavramı*, s. 72.

¹⁵ Williams, *Security Studies*, s. 30.

¹⁶ Sancak, “Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü”, 10 Temmuz 2016.

savunur. Dolayısıyla çıkar çatışması ve savaş üzerinden açıklanan anlayışın bırakılması, tam tersine demokrasinin yaygınlaşması uluslararası barış ve güvenliğe yol açacaktır.¹⁷

Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik olgusunun genişlemesi ve derinleşmesiyle birlikte alternatif güvenlik yaklaşımları da ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda sosyal inşacı, eleştirel, postmodern ve feminist teorilerinin güvenlik anlayışları göze çarpmaktadır.

Sosyal inşacı kuramı güvenlik ikilemli, kriz, değişim-dönüşüm, ayrışmaların ve birleşmelerin incelenmesinde güç gibi maddi yapının yerine fikir, norm, kültür ve kimlikleri temsil eden sosyal yapıya analiz düzeyinde merkezi yer vermekte ve güvenliği bu bağlamda ele almaktadır. Sosyal inşacılar dünyayı açıklamaktan çok anlamaya çalışmaktadırlar. Bu bağlamda uluslararası sisteme yönelik düşünce şekline göre daha güvenli ya da daha güvensiz bir dünya yaratılabilir.¹⁸ Yani bir aktörün güvende olması veya olmaması diğerini nasıl algıladığına bağlıdır. Örneğin 11 Eylül saldırısından sonra Batı dünyasında Müslümanlara karşı oluşan önyargılar ve bu önyargıların ürettiği politikalar, kimlik ve algılamaların güvenliği nasıl etkilediğini göstermektedir.¹⁹ Diğer yandan devletler birbirlerini düşman olarak algılamadan birbirlerine güvenerek hareket ettikleri durumda uluslararası sistemde daha barışçıl ve güvenli bir toplumun oluşturulmasına imkân sağlayacak ortak bir bilgi yapısı ortaya çıkabilir.

Öte yandan, Realistler devleti merkez alarak ulusal güvenliği ön plana çıkarırlar. Bu da eleştirel teorilerin temel eleştiri noktasını oluşturmaktadır. Eleştirel teoriye göre devletler güç peşinde olmaktan ziyade kendi vatandaşları için güvenlik üreten mekanizma olmalıdırlar. Güvenlik konusunda devlet araç olarak bir görev yapmalıdır ve birey güvenliğini ön plana koymalıdır. Yani devletlerin asıl amacı kendi yurttaşlarının güvenliğini sağlamaktır.²⁰ Bu bağlamda eleştirel teorisyenler devlete değil bireye odaklanılması gerektiğini savunurlar. Çünkü güvenlik birey ve

¹⁷ Çiğdem Ok, "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorileri Bölgesel Güvenlik Bağlamında ASEAN Deneyimi Analizi", 29 Nisan 2011, (Çevrimiçi) <http://www.tuicakademi.org/uluslararasi-iliskilerde-guvenlik-teorileri-bolgesel-guvenlik-baglaminda-asean-deneyimi-analizi/>, 25 Nisan 2016).

¹⁸ Atilla Sandıklı, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012, ss. 39-44.

¹⁹ Bkz., Erhan Akdemir, "11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırının Ardından İslam'ın Avrupa'da Algılanışı", *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt: 8, No: 1, 2009, ss. 1-26.

²⁰ Pınar Bilgin, "Individual and Societal Dimensions of Security", *International Studies Review*, Cilt 5, Sayı 2, Haziran 2003, s. 203.

grupların normal şartlarda hareket etmelerini engelleyen sosyal, ekonomik, fiziki, siyasi ve başka zorluklardan özgürleştirilmesi ile sağlanabilir.²¹ Küresel güvenliğin sağlanması için de etiğe uygun bir evrensellik ve kozmopolitan dünya bakış açısı hâkim olmalıdır.²²

Son dönemlerde uluslararası güvenlik çalışmalarında farklı bir yaklaşım üreten eleştirel teorilerden biri postmodernizm teorisidir. Bu teori temsilcileri gerçeği belirli kalıp, mekan ve zamanla yorumlamaktan ziyade olduğu gibi anlamaya çalışırlar. Ayrıca mutlak değerleri olduğu gibi kabul etmeden yoruma açık bırakırlar. Yani tek ve mükemmel bir doğru yoktur. Postmodern kuramı temsilcileri ulusallık kavramına karşı çıkar ve çoğulculuk ve heterojenliği ön plana koyarlar. Çünkü ulus devletler güvenlik ve istikrarı tek başlarına sağlayamazlar ve dolayısıyla diğer komşu devletlerle işbirliği yapmaya çalışırlar. Sonuç olarak postmodern yaklaşım ulusçuluğu reddederek liberal yaşamı ön plana koyar ve çokkültürlülük fikrini destekler.²³

Geleneksel teorilere alternatif yaklaşım olarak bilinen feminist teori realizmde özellikle vurgulanan uluslararası güvenliğin sağlanmasında devlet merkezli yapıya karşı çıkmaktadır. Feministlere göre tüm teorilerde erkeğe egemen rol verilerek kadınlardan hiç bahsedilmemiştir. Oysa güvenliğin sağlanmasında kadınlar da önemli rol üstlenebilirler. Kadınlar erkeklerle eşit karşılanarak güvenlik çalışmalarında dikkate alınırsa farklı bir güvenlik görüşleri üretilebilir. Sonuç olarak feminist yaklaşıma göre uluslararası ilişkiler devlet ve sistem odaklı değil birey, toplum, kadın ve erkek gruplara eşit davranarak incelenmesi gerekir.²⁴

Günümüzde uluslararası güvenlik durumu incelenirken ilk önce küresel sorunlara ve tehditlere önem verilse de buna paralel bir şekilde dünyadaki etkileşim bölgesel hal almaya başlamıştır. Bununla ilgili olarak doğrudan güvenlik konusuna odaklanan yeni bir yaklaşım ortaya koyan Kopenhag Okulu önem arz etmektedir. Kopenhag Okulu bölgesel güvenliği detaylı bir şekilde çalışmış ve kendine özgü tanımlama yapmıştır.

²¹ Baylis, “Güvenlik Kavramı” s. 81.

²² Sandıklı, *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, s. 32.

²³ Nedret Çağlar, “Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 3, 2008, ss. 369-386.

²⁴ Çiğdem Aydın Koyuncu, “Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Açısından Güvenlik Konusunun Analizi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 67, No: 1, 2012, ss. 111-139.

1.1.2. Kopenhag Okulu ve Bölgesel Güvenlik Kompleksi

Kopenhag Okulu, Barry Buzan ve Ole Waever'in desteklediği ve Kopenhag'daki "Centre for Peace and Conflict Research" kurumunda görev yapan bilim adamlarının ortaya koyduğu ve doğrudan güvenlik üzerine çalışan bir gruptur.²⁵ Temel çıkış noktası siyaset felsefesi olan Kopenhag Okulu ontolojik ve epistemolojik yeni yaklaşımlar sunmaktadır. Bu ekol genel itibarıyla gerçeğin ne olduğu, kim için gerçek olduğu ve gerçeğin kaynağının ne olduğu sorularına cevap aramaktadır. Kopenhag Okulu güvenlik olgusunun aslında var olmayıp yaratılan ve sonradan gelişen bir algı olduğunu iddia eder.²⁶ Yani güvenlik algısının bağlamsal olduğunu vurgular. Güvenlik algısı genel bir tanıma sahip olmadığı için ortaya çıkan duruma göre, tehdit algılamasına göre değişebilir. Dolayısıyla güvenlik kavramı bu kavramı kimin, hangi nedenle oluşturduğu gibi soruların cevaplarından sonra tartışılabilir.

Kopenhag Okulu güvenlik algısını temelde beşe ayırmaktadır: çevresel, toplumsal, siyasi, ekonomik ve askeri güvenlik. Askeri boyut güce esaslı ilişkileri; siyasi boyut otorite, hükümet statüsünü ve tanıma ilişkilerini; iktisadi boyut ticareti, üretimi ve finansal ilişkileri; toplumsal boyut kolektif kimlik ilişkilerini; çevresel boyut ise insan faaliyetlerini kapsamaktadır.²⁷ Burada vurgulanması gereken nokta, güvenliğin sağlanması için devletler sadece kendi çıkarlarına odaklanarak güvenlik politikaları üretmekten ziyade komşu ülkelerin de güvenlik çıkarlarını dikkate alarak politika üretmelidirler. Çünkü bazen yukarıda adı geçen tehditler ulus-devlet kontrolü dışında olup, ancak bu tehditlere işbirliği yapan bir toplumla karşı koyulabilir.²⁸

Jef Huysmans, Kopenhag ekolünü incelerken, güvenlik olgusunun coğrafi olduğunu belirterek bölgedeki güvenlik pratiklerinin bölgesel güvenlik sistemi

²⁵ Baysal, Lüleci, "Kopenhag Okulu", s. 70.

²⁶ Ole Waever, "Securitization and Desecuritization", *On Security*, New York, 1995, s.54.

²⁷ Barry Buzan, Ole Waever, Jack De Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner Pub, Londra, 1998, s. 190.

²⁸ Baylis, Güvenlik Kavramı, ss. 73-74.

tanımını vermiştir.²⁹ Bölgesel güvenlik ise kısaca uluslararası arenada belirli bir bölgenin askeri tehditler ve işgallerden, egemenlik ve bağımsızlığına zarar verebilecek ekonomik tehlikelerden serbest olma durumu olarak tanımlanabilir. Avrupa ve Asya-Pasifik bölgesinde bölgesel güvenlik sistemi XX. yüzyılın 70'li yıllarında çatışmacı temelli olmuştur. Avrupa kıtasının güvenliği konusunda SSCB ile birlikte ABD de dâhil olduğu için trans-bölgesel bir nitelik taşımıştır. Asya-Pasifik bölgesinde ise güvenlik, ABD, SSCB ve Çin arasında karşılıklı kısıtlama politikası temelli olmuştur.³⁰ Asya-Pasifik bölgesinin güç açısından çok kutuplu olması bölgesel güvenlik sistemini daha farklılaştırmış ve esnek yapmıştır.

Bölgesel güvenlik tanımı ile birlikte “bölgesel güvenlik kompleksi” kavramı da önemlidir. Bölgesel güvenlik kompleksi fikri ilk başta Buzan'a ait olup, daha sonra Ole Waever ve Kopenhag Okulu'nun üzerinde çalıştığı ana yaklaşımlardan biri haline gelmiştir. Bu teori 1983 yılında “temel güvenlik sorunları birbirine bağlı olan ve dolayısıyla ulusal güvenlik sorunları ayrı ele alınamayan bir grup devlet” olarak açıklanmıştır.³¹ Kopenhag Okulu bölgesel güvenlik çalışmalarını bölgesel güvenlik kompleksi teorisi çerçevesinde ele almıştır. Bu yaklaşım 1990 yılından itibaren okul çalışmaları arasında önemli sayılmış ve güvenlik olgusunun bölgesel dinamiklerini ön plana çıkartmıştır.³² Teoriye göre, bir bölgenin aktörleri arasında daha otonom güvenlik dinamikleri olabilmektedir.

Buzan ve Waever'in teorisinde güvenlikleştirme (sekürütizasyon) kavramı önemlidir. Modern dünyada çoğu zaman güvenlikleştirmenin nesnesi ulus devlettir. Ancak başka nesnelere de (insan hakları, çevre, din v.s.) bu rolü oynayabilir. Sekürütizasyon tamamen rastgele ve spontan bir süreç olarak anlaşılmalıdır. Çünkü ona objektif ve maddi şartlar da etki edebilir. Herhangi bir ülkeye karşı sekürütizasyon uygulamak, yani o ülkeyi tehdit olarak sunmak iki ülke arasındaki tarihsel düşmanlık süresi ve şiddetine, aralarındaki güçler dengesine bağlıdır.³³

²⁹ Jef Huysmans, “Revisiting Copenhagen: Or, on the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe”, *International Security*, 2007, Cilt: 4, ss. 58-60.

³⁰ Kosov, Bezopasnost v Yevrazii, s. 44.

³¹ İnomjon Bobokulov, “Tsentralnaya Aziya kak kompleks bezopasnosti: teoriya i praktika”, *Tsentral'naya Aziya i Kavkaz*, Cilt: 15, No: 3, 2012, s.123.

³² Buzan, “New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century”, *International Affairs*, Cilt: 67, No: 3, 1991, s. 433.

³³ Artyom Lukin, “Teoriya kompleksov regional'noy bezopasnosti i Vostochnaya Aziya”, *Oykumena*, No 2, 2011, s. 8.

Ayrıca güvenlik kompleksi düzeyi bölge devletlerinin mevcut güçlerine bağlı halde değişebilir. Buna bağlı olarak güvenlik kompleksi yüksek güvenlik kompleksi ve alçak güvenlik kompleksi olarak ikiye ayrılmaktadır. Yüksek güvenlik kompleksi süper güç olarak kabul edilen ülke ile diğer devletlerin oluşturduğu yapıdır. Soğuk Savaş döneminde ABD başkanlığında NATO'nun kurulması örnek olarak değerlendirilebilir. Alçak güvenlik kompleksi daha küçük ülkelerin birleşmesiyle oluşan yapıdır.³⁴

Sonuç olarak güvenlik kompleksi üye ülkelerin güvenlik sorunlarının çözümü açısından önem taşımaktadır. Çünkü belirli bir bölgede güvenlik kompleksi oluşturulduğu zaman devletler arasında ortak sorunlar beyan edilir ve diyalog alanları yaratarak güvenliğe tehdit olan unsurlara ortak çözümler bulmaya çalışılır. Böyle bir yapıda üye devletlerin güvenlik çıkarları, ortak değer ve karşılıklı bağımlılık ilişkileri daha sağlam bir zemine oturur. Bu bağlamda bölgesel güvenlik tehditlerine karşı inşa edilen güvenlik kompleksi barış ve istikrarın sağlanması için son derece önem taşır. Bu yaklaşım Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik sorunlarını daha detaylı incelemek için yararlı olacak, özellikle Avrasya güvenliği bağlamında Rusya-Çin işbirliğini analiz etmeye yardımcı olacaktır.

1.2. AVRASYA GÜVENLİĞİ'NİN TANIMI

Bölgesel bir güvenlik olarak Avrasya güvenliği bölge istikrarına zarar verebilecek siyasi, askeri tehditlerden ve işgallerden serbest olma durumunu ifade etmektedir. Bölgesel güvenlik meselesi varsa, güvenliğe tehdit olan unsurlar da olmalıdır. Bu bağlamda Avrasya güvenliği bölgede siyasi istikrar ile açıklanabilir. Avrasya güvenliğine tehdit eden unsurlar da üç bela olarak adlandırılan terör, ayrılıkçılık ve dini aşırılıktır.

1992 yılında Kabil'de Necibullah hükümetinin düşmesi ve Mücahidlerin zaferi, Afganistan'ın aşırılığın bir kalesi haline gelmesine yol açmıştır. 1996 yılında Taliban'ın zaferi ise Orta Asya'da aşırılık ve terörizmin güçlenmesini beraberinde getirmiştir. Ayrıca, Tacik İç Savaşı (1992-1997) ve Fergana Vadisi ve Orta Asya'nın diğer bölgelerinde -Özbekistan İslam Hareketi (ÖİH), Türkistan İslam Hareketi

³⁴ Buzan, Security, s.10.

(TİH) ya da Türkistan İslam Partisi (TİP) ve Hizb-ut Tahrir (HuT) - gibi dini aşırılık yanlısı grupların ortaya çıkması bölgedeki güvenlik ve istikrara yönelik sorunlar yaratmıştır. Şubat 1999 yılındaki Taşkent bombalaması ve 1999-2001 yılları arasında Kırgızistan ve Özbekistan'daki terör hareketleri, Özbekistan'ın Andican kentinde 2005 olayları Orta Asya'da aşırı dinci güçlerin artan rolünü göstermiştir. Bu aynı zamanda aşırı dinci güçlerin tehdit algulamalarında önemli bir değişim yaratmıştır. 2003 yılının ortasına kadar Özbekistan İslam Hareketi olarak bilinen Türkistan İslam Hareketi ve Hizb-ut Tahrir anayasal sistemi devirmeyi ve Orta Asya'da İslam Halifeliğini kurmayı hedeflediklerini açıkça deklere etmiştir.³⁵ Ekonomik koşullar, yolsuzluk ve adaletsizlik duygusu da Türkistan İslam Hareketi ve Hizb-ut Tahrir için daha fazla alan yaratmıştır.

Rusya ve Çin için ayrılıkçılık ve dini aşırılık gibi ulusal güvenlik tehditleri aynı zamanda bölgesel güvenlik için de tehdittir. Bu mesele Rusya "Dış Politika Konsepti"nde ve "Askeri Doktrin"de defalarca dile getirilmiştir.³⁶ Rusya ve Çin'in bir yandan Avrasya bölgesini mutlak güvenliğe kavuşturmak isterken diğer yandan ülke içindeki bazı ulusal sorunları çözmek için ürettiği politikaları meşrulaştırmak istedikleri söylenebilir. Terörle mücadele sürecinde azınlık ve insan hakları ihlalleri çoğu zaman ne Rusya'da ne de Çin'de sorgulanmaktadır. Bu özellikle 11 Eylül 2001 olayından sonra terör kavramı uluslararası kamuyu korkutan kavram olup terörle mücadele eylemleri kamuoyunu tarafından mutlak meşruiyet kazanmıştır.³⁷ Aynen ABD'nin insan haklarını koruma bahanesi ile ülke iç işlerine karıştığı ve ulusal çıkarları için politika ürettiği gibi Rusya ve Çin benzer politikayı kendi ulusal çıkarları için kullanmaktadır. Örneğin, buna ilişkin Erkin Ekrem "Pekin hükümetinin asıl amacı uluslararası terörizmle mücadeleyi bir araç olarak kullanarak Doğu Türkistan ayrılıkçıları ortadan kaldırmak" olduğunu söylemektedir.³⁸ Burada ulusal güvenlik ve bölgesel güvenliğin birbiriyle yakından bağlantılı olduğu vurgulanabilir. Aynen Buzan'ın da vurguladığı gibi sistemin tamamının istikrarlı

³⁵ Ramakant Dwivedi, "China's Central Asia Policy in Recent Times", *China and Eurasia Forum Quarterly*, Cilt: 4, No: 4, 2006, s. 142.

³⁶ Kontseptsiya vneşney politiki Rossiyskoy Federatsii, Çevrimiçi http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7F, 15 Temmuz 2016.

³⁷ Marek Musiol, "Post-Soviet Central Asia as a Unique Regional Security Complex", *The Polish Quarterly of International Affairs*, No: 4, 2015, s. 8.

³⁸Ekrem, *Çin'in Orta Asya Politikaları*, s. 25.

olabilmesi için ülke içişleri açısından da istikrarlı olması gerekir.³⁹ Bu bağlamda Avrasya güvenliği için önce bölge ülkelerinin güvenliği sağlanmalıdır. Yani bölgesel güvenliğe kavuşmak için önce iç güvenlik gereklidir. Çünkü ülkede herhangi bir çatışma durumunun ortaya çıkması dışarıdan müdahaleye yol açar ve bölgede daha çok istikrarsız duruma sebep olur. Avrasya güvenliğine tehdit olarak kabul edilen terörizm, ayrılıkçılık ve dini aşırılığın aynı zamanda ülkelerin iç güvenliğine tehdit eden unsurlar olduğu 5 Temmuz 2005 yılında kabul edilen ŞİÖ üye ülkelerin “Terörizm, Ayrılıkçılık ve Dini Aşırılıkla Mücadele için İşbirliği Konsepti”nde net bir şekilde ortaya konulmuştur.⁴⁰

Rusya ve Çin bölgesel güvenlik meselesine barış ve uyumlu ilişkiler üzerine odaklanan bir politika ile yaklaşmaktadır. Bölgesel ve ulusal güvenliğe tehdit eden unsurlar benzerlik gösterdiği için istikrar ve barışı sağlamak için birbirini rakip olarak değil ortak olarak görmektedir. Dolayısıyla Avrasya güvenliği meselesi iki ülkeyi bir araya getirmiş, uyumlu ilişkiler üzerine odaklanmalarına yardımcı olmuştur.

1.3. RUSYA AÇISINDAN AVRASYA GÜVENLİĞİ

Güvenlik Rusya için hep önde gelen konulardan biri olmuştur. Bu durum Rusya'da 2000'li yıldan itibaren basılmakta olan ve baş editörü Vyacheslav Kuznetsov olan “Avrasya Güvenliği”⁴¹ adlı dergiden de anlaşılabilir. Bu dergi insan ve aile konusundan başlayıp, tarihsel, kültürel, ekonomik, politik, sosyolojik alanları geniş şekilde kapsamaktadır. Bunların arasında Rusya'nın daha çok önem verdiği bölgesel güvenlik konusu hep ön planda olmuştur.

Bununla ilgili Marcel de Haas'ın *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century: Putin, Medvedev and Beyond* adlı kitabında Rusya dış güvenliğinde geleneksel ilkelerle mevcut davranışı karşılaştırıldığında, 1991 yılında SSCB'nin

³⁹ Buzan, “Barış Güç ve Güvenlik Uluslararası İlişkilerde Çatışan Kavramlar”, Çev. Özden S. Sarı, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, ed. Esra Diri, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2013, s. 184.

⁴⁰ Kontseptsiya sotrudničestva gosudarstv – členov Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva v bor'be s terrorizmom, separatizmom i ekstremizmom, 7 Temmuz 2005, (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/sanhajskaa-organizacia-sotrudnicestva-sos-/-/asset_publisher/0vP3hQoCPRg5/content/id/433388, 15 Temmuz 2016.

⁴¹ Bezopasnost v Yevrazii, (Çevrimiçi) <http://kuznetsovn.ru/eurasia>, 10 Mayıs 2016.

çöküşünden bu yana Rus güvenlik politikasının gelişimi ile ilgili dört özelliğin belirgin olduğunu bildirmektedir. Rus güvenlik algılamasındaki ilk gelenek, yabancı korkusudur. Yani Moğol, Fransız, Alman işgali düşüncesi ile desteklenen düşmanları ile komşu olduğu hissidir. Bu özellik, bugünkü güvenlik belgelerinde dış tehditlere vurgu yaparken yan etkileri bulundurmaktadır. Bir önceki özelliğe ilişkin olarak, ikinci özellik güvenlik için bir doyumsuz arzunun olması, yani Varşova Paktı'nın genişletilmesi gibi tampon bölgeleri genişletme arzusudur. Günümüzde, bu özellik Rus liderliğindeki askeri işbirliği ile şekillenmektedir. Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ), Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) ve Şangay İşbirliği Örgütü buna örnek olabilir. Geleneksel Rusya güvenlik düşüncesinin üçüncü özelliği Rusya'nın dünyada eşsiz durumu ve öncü rolüne referans eden üstünlük duygusudur. Sözde "Üçüncü Roma" teorisi olarak - Roma ve Konstantinopolis gibi küresel politik-dini öncü olmanın sona ermiş olsa da bu kavramın zaten Rusya Çar döneminde var olup, SSCB Marksist-Leninist egemenliği altında uzatılmış olmasıdır. Putin ve Medvedev döneminde Rusya'nın büyük güç olduğu ve Batı tarafından görmezden gelinemeyeceği veya aşağılanmasına izin verilmeyeceği yollu açıklamalarda bu düşüncenin öne çıktığı görülmektedir.⁴²

Dördüncü özellik - daha çok Rus halkının doğası ile ilgili - Ruslar demokratik geleneğin hiçbir mirasına sahip olmayıp tam tersine devlete kulluk etme duygusuna sahip insanlardır. Bu özellik Putin'in terörizm tehdidi bahanesiyle demokratik kurumları kısıtlayarak merkezi iktidarı ön plana koyan iç güvenlik politikasına yansımıştır.⁴³ Dolayısıyla Rus güvenlik kurumları federasyon içinde çok büyük etkiye sahiptir. Çeçenistan probleminin en azından şimdilik çözümü tamamen askeri yöntemler sayesinde olmuştur. Rus devletinin yüzlerce yıllık bir süreç içerisinde Sibiryaya, Kafkasya ve Orta Asya'ya yayılması ya güvenlik sebebiyle ya da güvenlik bahanesiyle olmuştur.⁴⁴

Güvenliğin sağlanması için askeri gücü ön plana koyan SSCB ve aynı düşünceyi miras alan Rusya SSCB'nin dağılımı sonrasında komşu ülkeleri ile daha çok ikili anlaşmalara başvurmuştur. Özellikle bu konuda Alexander Frost Rusya'nın

⁴² Marcel de Haas, *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century: Putin, Medvedev and beyond*, Londra, 2010, s. 3.

⁴³ Nicholas Valentine Riasanovsky, *A History of Russia*, New York, Oxford Üniversitesi Yayını, 1984, s. 115-117.

⁴⁴ Haas, *Russia's Foreign Security*, s. 3.

1990'lı yıllarda yakın komşusu olan Orta Asya ülkeleri ile güvenlik gündemini koordine etme çabalarının daha çok ikili anlaşmalar yoluyla yürütüldüğünü söylemektedir. Fakat Frost'un da belirttiği gibi Rusya 2001 yılından bu yana bölgesel güvenlik için sorumluluğu çok taraflı çerçevede gerçekleştirmektedir.⁴⁵ Diğer yandan Rusya bölgesel güvenliğin elde edildiği Avrasya bölgesinde enerji gücü statüsünü korumayı istemektedir. Jeffrey Mankoff'a göre "Enerji güvenliği Rusya'nın ulusal güvenliğindeki en önemli unsur" olduğu gibi, iç ve dış tehditlere karşı Rusya enerji sektöründe aktif rol oynamaktadır.⁴⁶ Ancak enerji güvenliğinin sağlanması için de ilk önce bölge ve ülkede siyasi istikrarın olması şarttır.

1.3.1. Rusya Dış Politikasında Avrasyacılık

SSCB dağıldıktan sonra Rusya'da dış politika yapıcılarını Atlantikçiler ve Avrasyacılar olarak ikiye bölünmüştür. İlk başta Rusya için Avrupa Asya'ya göre daha ön planda idi. Özellikle ABD ile olan ilişkilere öncelik veriliyordu. Sadece Orta Asya'daki eski Sovyet Cumhuriyetleri ile ilişkileri değil bölgedeki önemli komşuları Çin ve Japonya ile olan ilişkileri de ikinci plana atılmıştı. Bir kısmı çalışan bir piyasa ekonomisi ile demokratik kurumların tesisini amaçlayan Rusya'daki dış politik dönüşümü tabii karşıladı. Rusya'nın tam olarak "Avrupa evi"ne girmesinin dış politikadaki ana amacı olduğunu destekleyen Atlantikçi grup diğer tüm Asya, Orta Asya ülkelerinin ikinci dereceli önemli olduğunu iddia etmiştir. Bazen BDT çerçevesinde Orta Asya devletleri ile olan ilişkiler ya gereksiz bir yük, ya da Rusya'nın Batılı ekonomik ve politik yapıya entegre olması için engel olarak görülmüştür.⁴⁷ Bu dönemde Rusya'da Atlantik eksenli bir politika izlense de kısa zaman için de Asya'nın önemi tekrar hatırlanmıştır. Bu daha çok Putin dönemi Rusya dış politikasında göze çarpmaktadır.

Orta Doğu, Orta Asya, Asya-Pasifik bölgesi ve Hint Okyanusu havzası Rusya Federasyonu'nun dış politikasında Avrasya olarak adlandırılmaktadır. Bu bölgede Rusya kendi dış politikasını aktif ve çok taraflı olarak uygulamaktadır. Kendini

⁴⁵ Alexander Frost, "The Collective Security Treaty Organization, the Shanghai Cooperation Organization, and Russia's Strategic Goals in Central Asia", *China and Eurasia Forum Quarterly*, Cilt: 7, No: 3, 2009, s. 83.

⁴⁶ Jeffrey Mankoff, "Eurasian Energy Security", *Council on Foreign Relations*, No: 43, Şubat 2009, s. 4.

⁴⁷ Aleksey Voskresenskiy, "Rossiysko-kitayskiye otnoşeniya v kontekste aziatskogo vektora rossiyskoy diplomatii (1990–2015)", *Sravnitel'naya politika*, Cilt: 6, No: 1(18), 2015, s. 32.

Avrasya kıta bloğunun çekirdeği ve ana desteği olarak gören Rusya için SSCB dağıldıktan sonra bu bölge hem coğrafi-siyasi açıdan hem ekonomik açıdan önemli olduğu gibi bölgedeki ülkeler ile ilişkisini yavaş da olsa istikrarlı bir biçimde artırmaya devam etmiştir. Putin döneminde kurumsallaşan Avrasyacılık politikaların en güzel örneklerinden BDT, Avrasya Ekonomik Topluluğu, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü dikkat çekmektedir.⁴⁸

Rusya İmparatorluğu'nun ve SSCB'nin “ebedi ve daimi çıkarları” ne idi? Rusya Federasyonu'nun milli çıkarları için ne söylenebilir? Elbette çıkarlarda değişme olmuştur. Her dönemde askeri-siyasi, sosyo-ekonomik, kültürel ve tarihsel nedenlerle çıkarlar belirlenir. Tüm tarihi boyunca Rusya bazen Avrupa bazen Asya'ya eğilmiştir. Fakat hiçbir zaman kendisini sadece Avrupalı ya da Asyalı olarak görmemiştir.⁴⁹ Ancak son dönemde dış politikasını daha çok Asya bölgesine yönlendiren Rusya, Avrasya güvenliğini ön plana koymuştur. Kendi jeopolitik seçimini yapabilmesi için yeterli düzeyde deneyime sahip olan bu ülkenin Avrasya yönlü girişimlerin temel fikri modern dünya toplumunun gelişim yolları ve şekillerine uymaktadır. BDT topraklarında, komşu Avrasya ve Asya-Pasifik bölgesinde bulunan ülkeler ile olan ilişkileri kapsayan Avrasya jeopolitiği Rusya için son derece güncellik arz etmektedir. Vasiliy Peskov'un fikrine göre, farklı ulusların çıkarlarının uyumu ve yaratıcı işbirliği eğilimini üreten “Avrasyacılık ruhu” zamanla Rusya'nın Asya-Pasifik bölgesinde uluslararası duruma olumlu etkisini artıracak olan güçlü bir faktör haline gelebilir.⁵⁰ Bu yeni Avrasyacılık fikri aynen Batı ve Doğu'nun Rusya'ya olduğu gibi Rusya'nın hem Batı'ya hem de Doğu'ya yakınlaşmasına ve dolayısıyla farklı kültür ve alt kültürlerin karşılıklı diyalog imkânını sağlamasına yardımcı olacaktır.

⁴⁸ Alaeddin Yalçınkaya, “Sovyet Sonrası Rusya Siyasetinde Avrasyacılık”, *Putin'in ükesi: Yeni yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*, Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 75.

⁴⁹ Marina Sidorova, ““Aziatskaya programma” Rossiyskogo pravitel'stva v prošlom i nastoyaçem”, *Vestnik moskovskogo universiteta. Seri 25: mejdunarodniye otnoşeniya i mirovaya politika*, No: 3, 2012, s. 5.

⁵⁰ Vasiliy Peskov, “Rossiya i Kitay v sovremennoy geostrategii Aziatsko-Tikhookeanskogo regiona” *Dal'niy Vostok Rossii– Severo-Vostok Kitaya: istoričeskiy opit vzaimodeystviya i perspektivi sotrudničestva*. Khabarovsk, 1998, s. 9.

1.4. ÇİN İÇİN AVRASYA GÜVENLİĞİ

1990'ların ortalarından bu yana, Çin'in küresel ve bölgesel güvenlik diplomasisi büyük ölçüde değişmiştir. Genel olarak, Çin geçmişe göre bölgesel ve küresel güvenlik konularında pozisyonunu geniş uluslararası norm ve pratiklerle çok daha tutarlı şekilde devam ettirerek kurma yolunda olmuştur.⁵¹ Çin'in bölgesel ve küresel güvenlik işlerine yaklaşımı daha proaktif, pratik ve yapıcı hale gelmiş olup bu düzeni önümüzdeki yıllarda devam ettirmeye kararlıdır. Pragmatik güvenlik politikaları, büyük ekonomik nüfuzu ve giderek etkinleşen diplomatik manevraları sayesinde Çin Asya, Güneydoğu Asya, Orta Asya, Avrupa, Afrika ve Güney Amerika'da kurduğu ortaklıkları dâhil dünya çapında üretken ve giderek sağlam ilişkiler kurmaktadır.

Mevcut bölgesel ve küresel güvenlik dinamiği devam ederken, Çin, Batı Pasifik bölgesinde baskın Asya gücü olan Japonya'yı geçerek Avrasya çevresinde bölgesel diplomatik ve siyasi gelişmeleri şekillendiren önemli bir oyuncu olarak rolünü kuvvetlendirebilir. Pekin aynı zamanda bölge ve dünya çapında Çin odaklı güvenlik ilişkilerini güçlendirebilir. Örneğin, 1995 yılı Kasım ayında Çin silah kontrolüne ilişkin *Beyaz Kitap'ta* Asya-Pasifik bölgesi güvenliği konusunda “milletler arasında karşılıklı saygı ve dostluğa dayalı yeni bir ilişki kurmak” gerekli olduğunu bildirmiştir. Bu ilişkiler sadece beş ilkeye değil, aynı zamanda ortak ekonomik kalkınma, uyuşmazlıkların barışçıl çözümü hem de ikili ve çok taraflı diyalog ve istişarelere dayalı olması gerekir. *Beyaz Kitap'a* göre, bütün uluslar “yeni barışçıl, istikrarlı, adil ve makul uluslararası siyasi ve ekonomik düzenin kurulması için çaba göstermelidir. Hegemonizm ve güç politikaları dünya barışı ve istikrarı tehdit eden ana kaynak olmaya devam etmektedir; Soğuk Savaş zihniyeti ve onun etkisi hala hissedilmekte olup askeri blokların genişlemesi ve askeri ittifakların güçlendirilmesi uluslararası güvenliğe istikrarsızlık faktörleri olmaktadır”.⁵²

Dolayısıyla Çin, hem dostane ve güvenli bir komşuluk yaratarak hem de Asya-Pasifik bölgesinde işbirliği mekanizmasını bina etmeye çaba göstererek, komşuları ile iyi komşuluk ilişkileri ve ortaklık kurmaya çalışmaktadır. Pekin'in

⁵¹ Buzan, Waeaver, *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press., New York, 2003, ss. 144-171.

⁵² Bates Gill, *Chinas New Security Diplomacy*, Washington, D.C., 2007. s. 5.

bölgesel güvenlik mekanizmalarına daha proaktif bir yaklaşımı yeni güvenlik diplomasisinin üç temel hedefleri ile teşvik edilir. İç problemlere daha çok odaklanabilmek için dış güvenlik ortamında gerginliği azaltmak, Çin'in yükselişi ile ilgili komşu ülkelerde oluşan endişeyi gidermek ve Çin güvenlik çıkarlarını daha etkin karşılamak için ABD'nin gücünü dikkatli şekilde dengelemek.⁵³ Bu önemli gelişmeler daha çok dikkate değerdir. Çünkü önümüzdeki yıllarda bölgesel güvenlik ve istikrar için bu gelişmeler hem fırsat hem de zorluk ifade edebilir. Buna ilişkin Zbigniew Brzezinski'nin fikri dikkat çekmektedir. Ona göre ABD Çin'e yönelik politikası merkezi stratejik görevidir. Artık Çin izole bir orta krallık, göksel imparatorluk, mağdur kurban, ya da dünyanın devrimci merkezi olarak örülmemelidir. Tam aksine, Avrasya istikrarı çerçevesinde kazanılmış bir ortak ve küresel sistemde önemli bir oyuncu olarak görülmelidir.⁵⁴

Dolayısıyla Çin'in yeni güvenlik diplomasisini üç temel faktör teşvik etmektedir. Birincisi, Çin liderleri ekonomik, politik ve sosyal alanda reformların gerçekleştirilmesinde karşılaşılabilecek olan iç sorunlara odaklanabilmek için dış güvenlik ortamındaki gerginliği hafifletmek amacıyla çok taraflı güvenlik mekanizmalarını desteklemektedir. İkincisi, çok taraflı güvenlik mekanizmalarına aktif biçimde katılması Çin'in "barışçıl yükselişi" ve komşu ülkeleri caydırmayacak şekilde "barışçıl gelişme" nüfuzunu ve gücünü artırmasına yararlı olur. Çin'in çok taraflı güvenlik mekanizmalarına aktif katılımının üçüncü nedeni de ABD ile açık çatışmadan kaçınarak, Çin çevresi etrafında ABD etkisine karşı mücadele etmeye, işbirliği yürütmeye ya da ABD "hegemonya"sını engellemeye çalışmaktır.⁵⁵

Güneydoğu Asya'da, ASEAN Bölgesel Forumu (ABF)'na Çin'in katılımı Pekin için ulusal stratejik çıkarlarını geliştirebilmesi ve ilerletebilmesi açısından önem taşımaktadır. Aynı zamanda bu forum Çin'in komşuları ile olan ilişkisinde iyi niyetli olduğunu ispatlayabilmesi için bir fırsattır. ABF'na katılma motivasyonunun bir kısmı da Pekin'in Tayvan meselesi gibi kendi çıkarlarına ilişkin eylemlerinde ABD ve onun ortaklarının örgütü kullanmayacağına ve iç işlere karışmayacağına emin olması ile ilgilidir. Diğer yandan, Çin ABF dışında yeni güvenlik düzenlemeleri

⁵³ Wang Jisi, "China's Search for Stability with America", *Foreign Affairs* Eylül-Ekim 2005, ss. 39–48.

⁵⁴ Zbigniew Brzezinski, *The Geostategic Triad: Living with China, Europe, and Russia*, New York, 2001, s. 16.

⁵⁵ Gill, *China's New Security Diplomacy*, s. 10.

başlatarak ABD ve Japonya gibi diğer büyük güçler ile yan yana çalışmasını sağlayacaktır. Ayrıca bölgedeki diğer ülkeler ile birlikte doğrudan siyasi ve diplomatik avantajı elde edebilir. Bunun yanında, bölgede ABD liderliğindeki ittifaklar ve güvenlik düzenlemeleri ile karşılaştırıldığında, Pekin Çin'in ABF'na katılımını ve Çin-ASEAN güvenlik mekanizmalarının geliştirilmesini Asya-Pasifik bölgesinde güvenlik meselelerine alternatif bir yaklaşımı geliştirmenin bir yolu olarak görmektedir. ABF modeli Çin (ve diğer ülkeler) için ABD'nin kurduğu bölgesel ittifaklar ve askeri ilişkilere olan aşırı güveni aşan bölgesel güvenliğin geliştirilebileceğine dair alternatif bir vizyon sağlamaktadır. Bu noktada, Rosemary Foot'a göre, Pekin çok taraflı güvenlik yaklaşımını henüz üst düzeyde kabul etmemiştir. Dolayısıyla Çin'in ABD ile bağlarını zayıflatabilmesi için Asya'lı müttefiklerinin katkısına ihtiyacı var.⁵⁶

1.4.1. Çin'in Orta Asya Bölgesinde Güvenlik Çıkarları

Çin hükümetinin bölgesel güvenliğe ilişkin iki ana hedefi bulunmaktadır. Birinci hedef sınır topraklarında ülkesinin istikrarını korumak ve halkının güvenlik ve ekonomik refahını artırmakla ilgilidir. İkinci hedefi ise iyi komşuluk ve dostluk kuşağını teşvik ederek sınırında barış ve istikrarın sağlanmasını temin etmektir. Bununla ilgili daha detaylı olarak Ekrem'in de özellikle altını çizdiği gibi Çin'in hızlı ve şaşırtıcı bir şekilde Orta Asya'da kalıcı etki sağlamaya çalıştığını ortaya koyan Center for Strategic and International Studies (CSIS) kuruluşunun yayımladığı raporda, Çin'in, Orta Asya bölgesine yönelik güvenlik çıkarından söz edilmektedir. Orta Asya bölgesinde etkinliği artan Çin'in bu durumu komşu ülkelerden itirazla karşılaşmamaktadır. Ayrıca, Çin Rusya ile olan ilişkilerini güçlendirerek ABD-Rusya ilişkilerini dengelemek ve bölgedeki sorunların Çin'in gelişme sürecinde olumsuz etkilerini gidermek istemektedir.

Bölgesel güvenlikle beraber Çin kendi ulusal güvenliğini de güçlendirme yolundadır.⁵⁷ Burada Çin Uygur ayrılıkçı faaliyetlerin büyümesinden şüphe duymaktadır. Böylece güvenliğin temin edilmesi için üç bela olarak bilinen terörizm, ayrılıkçılık ve dinî aşırılıkçılık tehditlerine karşı mücadelede Rusya ve Çin

⁵⁶ Rosemary Foot, "China in the ASEAN Regional Forum: Organizational Processes and Domestic Modes of Thought", *Asian Survey*, No: 5, 1998, s. 435.

⁵⁷ Ekrem, *Çin'in Orta Asya Politikaları*, Ankara, 2011, s. 22.

ortaklaşa hareket etmektedir. Doğu Türkistan bölgesindeki dalgalı durum Çin'in Orta Asya politikasını önemli ölçüde etkilemektedir. Çünkü Uygur Özerk bölgesinde ikamet eden Uygur halkı hem kültürel açıdan hem tarihsel açıdan Orta Asya ülkelerinin halkına çok benzemektedir. Dolayısıyla Pekin Orta Asya'da İslam'ın canlanmasından ve Müslüman ülkelerin bölgedeki nüfuzunun artmasından korkmaktadır. Müslüman ülkelerin önemli ortak olarak seçilmesindeki ana sebep sadece Çin'in dış politikadaki pozisyonunun güçlenmesi ile değil, aynı zamanda iç politikadaki durumu istikrara kavuşturma çabası ile açıklanabilir. Bütün bu güvenlik çıkarlarının yanında Çin'in sınır güvenliği de önem arz etmektedir. Çünkü Çin Rusya, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan ile 7000 km'lik sınırı paylaşmaktadır. Dolayısıyla Orta Asya güvenliği, Çin'in sınır güvenliği anlamına gelmektedir.⁵⁸ Yine aynı amaçla Pekin, bölge ülkeleriyle siyasi ve askeri faaliyetlerini devam ettirerek bölgedeki etkisini sürdürmeye çalışmaktadır.

⁵⁸ Ekrem, *Çin'in Orta Asya Politikaları*, s. 22.

2. BÖLÜM

SSCB’NİN DAĞILMASI SONRASINDA RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİ

SSCB döneminde Rusya-Çin ilişkileri inişli-çıkışlı olmuştur. İosif Stalin ve Mao Zedong arasında 14 Şubat 1950 tarihinde imzalanan “Dostluk, Birlik ve Karşılıklı Yardım” Anlaşması Rusya ve Çin ilişkilerini ABD karşıtı bir ittifak olarak belirlemiştir. İki ülkenin farklı dış politik tercihleri ve çözülemeyen sınır meseleleri ikili ilişkilerin gelişmesini sekteye uğratmıştır. Karşılıklı ilişkiler 1979 yılından itibaren ikili görüşmeler yoluyla ve karşılıklı isteğe bağlı olarak normalleşmeye başlamıştır.⁵⁹ 1980’li yılların ikinci yarısında iki kutuplu uluslararası ilişkiler sistemi değişmeye başladı. Ekonomik ve siyasi istikrarsızlıklar sonucunda Sovyetler Birliği dağıldı ve Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) kuruldu. Bu durum SSCB’nin yasal varisi olan Rusya’nın stratejik ağırlığının azalmasına sebep oldu. Çünkü Sovyet topraklarının 4/5’ni miras olarak alan Rusya’nın nüfusu ve GSYH’si SSCB’ninkinden 2 kat daha az idi.⁶⁰

Sovyetler Birliği’nin dağılması Rusya-Çin ilişkilerini de etkiledi. Bu dönemde Rusya, nükleer potansiyeli hesaba katılmadığında, büyük ama bölgesel devlet statüsünde idi. Çin ise gelişen ekonomisi ile küresel bir güç olma yolunda ilerliyordu. Yenidünya düzeninde ekonomik ve finansal kabiliyetler de askeri ve siyasi güç gibi ülkenin dünyadaki yerini belirleyen faktörler haline gelmişti. Dolayısıyla başarılı reformlar ve istikrarlı ekonomik yükselişi sayesinde Çin’in önemi hızla artmakta iken bu değişim Rusya ilişkilerine de yansımaktaydı. Diğer taraftan Tibet ve Doğu Türkistan’daki ayrılıkçı hareketleri dikkate alan Çin hükümeti Sovyetler Birliği’nin dağılmasına sebep olan süreçlerin Çin’de de başlamasından korkmaktaydı.

1989 yılında “Tiananmen” meydanındaki öğrenci gösterileri bu korkunun boşuna olmadığını gösterdi. Çin ülkede sosyalizmin korunmasına ilişkin önlemler almaya başladı ve Batı karşıtı propaganda faaliyetleri düzenlendi.⁶¹ Ülke içindeki

⁵⁹ AlekseyVoskresenskiy, *Rossiya i Kitay: teoriya i istoriya mejgosudarstvennih otnoşeniy*, Moskova, 1999, ss. 227-240.

⁶⁰ Voskresenskiy, *Rossiya i Kitay*, s. 253.

⁶¹ Valentina Nikiforova, *Reaktsiya Kitayskoy Narodnoy Respubliki na raspad SSSR*, (Çevrimiçi) http://www.synologia.ru/Реакция_Китайской_Народной_Республики_на_распад_СССР, 21 Mart 2016.

istikrarı korumaya çalışan Çin aynı zamanda yeni Rusya ile olan ilişkilerini geliştirmeye gayret etti. Rusya ile işbirliği Çin için bölgedeki dengeyi korumak adına gerekiyordu. Çin'i Rusya'ya yakınlaştıran diğer sebepler ise bölgedeki istikrar ile doğrudan ilişkilidir. Çin istikrarlı bir bölgede ekonomisini güçlendirmeyi amaçlarken büyük güçler ile çatışmadan uzak durarak “barışçıl yükseliş”ini devam ettirmek istemektedir.⁶² Bu dönemde BM daimi üyesi olan Rusya ve Çin, Kore yarımadası, Afganistan ve Asya-Pasifik bölgesi ile ilgili birçok uluslararası meselede işbirliği yaptı.⁶³

Bütün gücünü askeri hedefler doğrultusunda harcayan SSCB'nin aksine Rusya Asya'da ekonomik bütünleşme arayışında idi. Kuzey Doğu Asya Rus ekonomisinin ilerlemesini sağlayabilecek doğal kaynaklara sahipti. Ayrıca 1990'lı yıllarda burası istikrarlı bir bölgeyi ifade ediyordu. Bu yüzden bu bölge Rusya'nın bölge ülkeleri ile ilişkilerini derinleştirebilmesi için bir araç olarak görülüyordu. Böylece hem Sibirya ve Uzak Doğu'daki Rusya toprakları kalkınacak hem de Orta Asya ve Uzak Doğu ülkeleri ile bölgesel ilişkiler geliştirilmiş olacaktı.⁶⁴ Diğer taraftan Moskova, güçlenen Çin ile rekabet etmek yerine “stratejik ortaklık” kurmayı tercih etmiştir. Bobo Lo bu durumu “arkadaşını yakın tut, düşmanını daha yakın” ifadesiyle açıklamaktadır.⁶⁵

Rusya ve Çin'in ulusal çıkarlarında benzerlikler bulunmaktadır. Soğuk Savaş sonrası dönemde Çin ve Rusya Asya'da askeri rekabet yerine ekonomik işbirliğine odaklanmışlardır. Çin bölgede Rus siyasi ağırlığının artmasını istemiyor; fakat bölgedeki istikrarın devamı için işbirliğini gerekli görüyordu. Eski Sovyet Cumhuriyetleri ile geliştirilen ilişkiler Çin'de ayrılıkçı hareketlere engel olmak için kullanılabilirdi. İki devlet de Orta Asya'daki bölgesel güvenliğe önem vermekte ve NATO'nun bölgede güçlenmesine karşı çıkmaktaydı. Ayrıca iki devlet de İslami ve pan-Türkist duyguların artmasını tehdit olarak görüyorlardı.

⁶²Märta Carlsson, Susanne Oxenstierna and Mikael Weissmann, “China and Russia – A Study on Cooperation, Competition and Distrust”, *Rapor No: FOI-R--4087--SE*, Stockholm, Haziran 2015, s. 17.

⁶³Oleg Rahmanin, *K istorii otnoşeniy RSFSR, SSSR, RF s Kitaem 1917-1997*, Moskova, 1999, s. 60.

⁶⁴Mihail Titarenko, *Rossiya i Kitay: stratejiçeskoje partnyorstvo i vizovi vremeni*, Moskova, 2014, s. 36.

⁶⁵Bobo Lo, *Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2008, s. 44.

2.1.İKİLİ İLİŞKİLERİN YENİDEN TESİSİ

SSCB dağıldıktan sonra 27 Aralık 1991 yılında Rusya ve Çin Dışişleri Bakan Yardımcıları Tyan Tzenpey ve Georgiy Kungüadze Moskova'da iki ülke arasındaki ilişkilerin gelişmesi ile ilgili görüşmeler yapmıştır. Görüşme sonrasında Çin Rusya Federasyonu'nu SSCB'nin halefi olarak tanımıştır.⁶⁶ Böylece iki devlet arasında üst düzey resmi ziyaretler, parlamento heyetlerinin ve dışişleri bakanlarının sürekli buluşmaları gerçekleşmiş ve ekonomik, siyasi nitelikli anlaşmalar imzalanmıştır. 31 Ocak 1992 yılında gerçekleşen BM Güvenlik Konseyi toplantısında Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin ve Çin Devlet Konseyi Başkanı Li Peng tarafların dostluk ve iyi komşuluk ilişkilerini geliştirme arzusunda olduklarını göstermişlerdir.⁶⁷ Bu dönemde Rusya ve Çin liderlerinin kişisel temasları büyük rol oynamıştır. İki ülkenin üst düzey liderleri düzenli olarak bir araya gelmiş, “kırmızı telefon hattı” yoluyla güncel konuları tartışmışlardır.⁶⁸

Bütün bu gelişmeler Rusya ve Çin ilişkilerindeki olumlu havanın belirtileridir. Rusya-Çin arasındaki üst düzey görüşmelerin esas amacı Sovyetler sonrası ikili ilişkileri yeniden tesis etmek idi. Bu dönemde iki devlet arasındaki ilişkilerin en belirgin özelliği açık bir siyasi anlaşmazlığın olmamasıdır. Diğer yandan, Rusya'da ekonomik durum pek parlak değildi. Rusya istikrarlı bir iç ortam ve barışçıl uluslararası zemine ihtiyaç duymaktaydı. Rusya ve Çin'in çözmeleri gereken öncelikli mesele sınır sorunlarıydı. Ayrıca Asya'da güvenliği tesis etme ve bölgesel ekonomik entegrasyon planlarını hayata geçirme gibi konular da önemliydi. 18 Aralık 1992'de imzalanan Rus-Çin ortak deklarasyonunda belirtildiği gibi devletlerarası ilişkilerde artık karşılıklı tehdit söz konusu değildi.⁶⁹ Bu çerçevede güvenlik alanındaki gelişmelerin yeni bir adımı olarak karşılıklı stratejik nükleer başlıklı füzeleri kullanmama hakkında ortak bildiriye imza atılmıştır. Ayrıca belgede

⁶⁶ Aleksandr Lukin, *Rossiya i Kitay: çetire veka vzaimodeystviya*, Moskova, 2013, s. 304.

⁶⁷ Lukin, *Rossiya i Kitay*, s. 305.

⁶⁸ Aleksey Borodavkin, *Rossiya i Kitay: po puti dobrososedstva i sotrudničestva*, 19 Ekim 2009, (Çevrimiçi) <http://www.ifes-ras.ru/publications/pdv/120-aaieiaeaeei-einney-e-eeoae-ii-iooe-aeiaeininaaenoaa-e-nioeoeiedanoaa>, 10 Şubat 2016.

⁶⁹ Sovmestnaya deklaratsiya ob osnovah vzaimootnoşeniy mejdu Rossiyskoy Federatsiyey i Kitayskoy Narodnoy Respublikoy, (Çevrimiçi) <http://docs.cntd.ru/document/1900032>, 23 Mart 2016.

BM'nin rolü ve uluslararası hukuka vurgu yapılırken uluslararası meseleler ile ilgili ortak bakış açıları belirlenmiştir.

25 Nisan 1996 yılında Pekin'de Rusya Devlet Başkanı Yeltsin ve Çin Başkanı Jiang Zemin XXI. yüzyılda stratejik işbirliğini güçlendirmeyi amaçlayan iki ülke arasında eşit güvenilir ortaklığın kurulduğunu ilan eden deklarasyonu imzalamışlardır.⁷⁰ Böylece 1993 yılında Rusya dış politikasında öncelik olarak altıncı sırada bulunan Asya-Pasifik bölgesi 1996 yılında Rus Dışişleri Bakanı Yevgeniy Primakov tarafından (BDT ve Doğu Avrupa'dan sonra) üçüncü sıraya yükseltilmiştir.⁷¹ Aynı yıl Şangay buluşmasında Rusya, Çin, Kırgızistan, Kazakistan ve Tacikistan arasında sınır güvenliği hususunda belgeler imzalanmıştır. Düzenlenen çok taraflı zirve sonucunda imzalanan anlaşma Orta Asya'da güvenliğin yeni yapısının oluşumuna katkı sağlamıştır. Afganistan'da Taliban ve Tacikistan'da istikrarsızlık ile mücadele Rusya ve Çin'in güvenlik alanında işbirliği yapmasına zemin hazırlamıştır.⁷²

Rusya-Çin işbirliğinin bir adım daha ilerlemesi 1997 yılında çok kutuplu dünya ve yeni uluslararası düzen oluşumu hakkında deklarasyonun imzalanmasıyla gerçekleşmiştir.⁷³ Deklarasyonda iki ülkenin stratejik ortaklığından bahsedilmiştir. Belgede devletlerin eşitliği ile çatışma ve hegemonizme karşı barış içinde bir arada yaşama ilkesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Deklarasyona göre büyük küçük, güçlü güçsüz veya zengin fakir bütün ülkeler uluslararası toplumun eşit aktörleridir. Hiçbir ülke hegemonya aramamalı, güç odaklı siyaset uygulamamalı ve uluslararası ilişkileri domine etmemelidir. Her bir ülke kendi gelişme yolunu kendi tayin etmeli, fakat ideoloji ve normlardaki farklılıklar uluslararası ilişkilerin gelişmesine engel olmamalıdır. Deklarasyonda Çin ve Rusya, ekonomi ve uluslararası ilişkiler alanlarında ayrımcı politikaların azaltılması ve ekonomik, bilimsel ve diğer alanlarda işbirliğinin artırılması arzusunda olduklarını belirtmişlerdir.⁷⁴

⁷⁰ Borodavkin, *Rossiya i Kitay*, 19 Ekim 2009.

⁷¹ Lukin, *Rossiya i Kitay*, s. 313.

⁷² Voskresenskiy, *Rossiya i Kitay*, s. 262.

⁷³ Tatyana Şakleina, *Vneşnyaya politika i bezopasnost' sovremennoy Rossii: 1991–2002*, Cilt 4, Moskova, 2002, s. 484.

⁷⁴ Şakleina, *Bezopasnost Rossii*, ss. 484-486.

Günümüzdeki Rusya ve Çin devletleri arasındaki ortaklık temelini atan esas belge, 16 Temmuz 2001 yılında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Çin Devlet Başkanı Jiang Zemin tarafından imzalanan “Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti Arasında İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması”dır. Anlaşma Moskova’da imzalanarak, tarafların herhangi birinin karşı çıkmaması durumunda 5 yıl daha otomatik olarak uzama şartı ile 20 yıl süre için tasarlanmıştır. Anlaşma Rusya ve Çin’in işbirliğinin ticari-ekonomik, askeri-teknik, enerji, ulaşım gibi temel alanlarını belirlemiştir. Burada altı çizilmesi gereken nokta, belgenin 6. maddesi gereği tarafların karşılıklı toprak taleplerinin olmadığını belirtmeleridir.⁷⁵

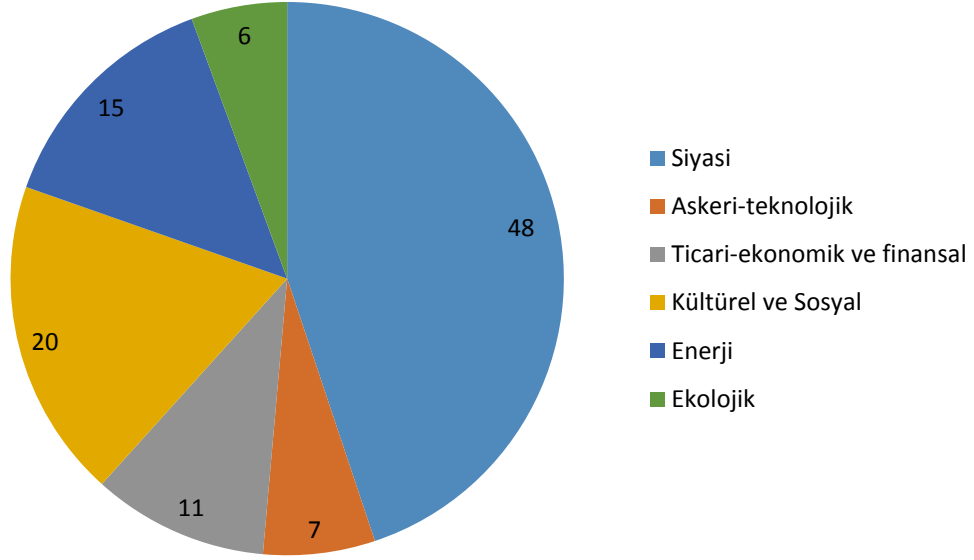
Bu anlaşma Çin açısından değerlendirildiğinde Pekin’in Rusya-Çin ilişkilerine ne kadar önem verdiği görülür. Çünkü 2001 yılına kadar Çin benzer bir anlaşmayı sadece üç ülke ile imzalamıştır: Japonya ile 1978 yılında imzalanan “Barış ve Dostluk” Anlaşması, Kuzey Kore ile 1961 yılında imzalanan “Dostluk, İşbirliği ve Karşılıklı Yardım” Anlaşması ve Moğolistan ile 1962 yılında imzalanan ve 1994 yılında uzatılan “Dostluk ve İşbirliği” Anlaşması.⁷⁶

SSCB sonrası dönemden itibaren günümüze kadar Rusya ve Çin arasında siyasi, askeri ve teknolojik, ticari-ekonomik ve finansal, kültürel ve sosyal, ekolojik alanlarda devlet düzeyinde anlaşmalar, protokoller, ortak bildirimler imzalanmıştır. Rusya Dışişleri Bakanlığı’nın resmi sayfasında bulunan anlaşmalar incelenerek hazırlanan aşağıdaki diyagramda iki devlet arasında imzalanan ve yürürlükte olan anlaşmaların sayısı gösterilmiştir.

⁷⁵ Dogovor o dobrososedstve, drujbe i sotrudničestve mejdu Rossiyskoy Federatsiyey i Kitayskoy Narodnoy Respublikoy, Çevrimiçi, <http://rg.ru/2009/03/20/russia-kitai-dok.html>, 24 Mart 2016.

⁷⁶Lukin, *Rossiya i Kitay*, s. 333.

Anlaşmalar, Protokoller ve Ortak Bildiriler

Şekil 1: 1991 yılından itibaren imzalanan anlaşmalar

Kaynak: Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın resmi sayfası,
http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract

Şekilden de görüldüğü üzere iki ülke arasında en çok siyasi alanda belgeler imzalanmıştır. İkinci sırada kültürel ve sosyal, üçüncü sırada ise enerji alanındaki belgeler gelmektedir. Bu iki devlet arasındaki ilişkilerin net ve kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesi, Rusya Devlet Başkanı Putin ve ÇHC Başkanı Şi Cinping tarafından Mart 2013 yılında imzalanan "Ortak Bildiri"de sunulmuştur:

[Rusya ve Çin arasındaki ilişkiler] modern dünya düzeninde önemli bir dengeleyici rolü oynayan, barışın, bölgesel ve uluslararası güvenliğin sağlanmasını teşvik eden büyük güçlerin uyum içinde bir arada olmalarının güzel bir örneği haline gelmiştir.⁷⁷

⁷⁷ Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı resmi sayfası, (Çevrimiçi)
http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract, 25 Mayıs 2016.

2.2. RUSYA VE ÇİN ARASINDAKİ İHTİLAFLAR

Rusya ve Çin arasında Soğuk Savaş sonrası dönemde ilişkilerin her iki tarafı da sevindirecek şekilde iyi ilerlediği söylenebilir. Fakat bu ilişkiler iyi komşuluktan müttefikliğe doğru bir gelişme göstermemiştir. Başka bir deyişle her iki ülkenin birbirlerine güven hususunda bazı çekinceleri vardır. Dolayısıyla bu durum ortaklığın daha da derinleşmesi önünde büyük bir engel olarak durmaktadır.

Rusya ve Çin ilişkilerinin son dönemdeki olumlu seyrinin sebepleri şunlardır:

- ABD ve Batı güçlerinin Rusya ve Çin üzerindeki baskı politikaları iki ülkeyi birbirine yakınlaştıran en önemli sebep olarak görülebilir. Yugoslavya iç savaşı sırasındaki Batı müdahalesi her iki ülkeyi rahatsız etmiş ve benzer bir durumun kendi ülkelerinde de gerçekleşmesini önlemek amacıyla müdahaleciliği karşı bir dış politika izlemişlerdir. Çin ve Rusya ayrıca ABD liderliğinde olan tek kutuplu dünya düzenine de karşı çıkmakta ve kendilerinin önemli aktörler olarak yer aldıkları çok kutuplu dünya düzenini savunmaktadırlar.
- İki ülke arasındaki sınır meseleleri neredeyse tamamen çözülmüştür.
- Günümüzde Rusya artık Çin için önemli bir tehdit oluşturmamaktadır.
- İki ülke arasındaki askeri ve ekonomik ilişkiler birbirini tamamlayıcı bir hüviyettir.⁷⁸

Genelde Batılı araştırmacılar iki ülke arasındaki işbirliğinin gerçekliğini ve sınırlarını tartışmaktadır. Örneğin Raffaello Pantucci'ye göre iki ülkenin Orta Asya enerji stratejisi birbirinden farklıdır ve aralarında bir rekabet söz konusudur.⁷⁹ Çin Orta Asya'da enerji alanında etkisini artırmak isterken Rusya mevcut durumu korumaya çalışmaktadır. Farklı bir bakış açısına sahip olan Niklas Swanström Rusya-Çin ilişkilerinin gözükütüğünden daha zayıf (kırılgan) olduğunu

⁷⁸ Erkin Ekrem, "Rusya-Çin İlişkileri", *Stratejik Düşünce Enstitüsü Projesi: Yeni Rusya*, Haziran 2010, s. 69.

⁷⁹ Raffaello Pantucci, "China and Russia's Soft Competition in Central Asia", *Current History*, Ekim 2015, ss. 272-277.

düşünmektedir. Ona göre bu iki ülkeyi zorlayıcı faktörler bir araya getirmiştir.⁸⁰ Bu bağlamda bu iki ülkeyi bir araya getiren koşullar aynı zamanda ilişkilerini sınırlayacak unsurlar da olabilir. Belki de enerji politikaları ve Kırım işgali gibi konulardaki anlaşmazlıklar uzun vadede ilişkilerin gerilemesine sebep olabilir.

Rusya'nın Batı ile problemlili ilişkisi belki de iki ülkenin birlikteliğinin en güçlü tarafını oluşturmaktadır. Paul Bolt'a göre pragmatik niteliğe sahip olan Rusya-Çin ilişkileri ABD liderliğindeki dünya düzenine duydukları memnuniyetsizliğe dayanmaktadır.⁸¹ Weiqing Song da Çin'in ŞİÖ'nü Orta Asya bölgesinde ABD'ye karşı tepki olarak kendi güvenliğini ve gücünü artırmak için kullandığı bir araç olduğunu iddia etmektedir.⁸² Bu anlamda Rusya veya Çin'in Batı ile ilişkilerinin değişimi iki ülke ilişkilerini de derinden etkileyecek bir güce sahiptir.

Askeri teknoloji transferi, nükleer silahların azaltılması meselesi, küresel sorunlara ve bölgesel çatışmalara bakıştaki farklılıklar iki ülke arasındaki dostluğun ilerlemesi önündeki bazı engellerdir. Rus-Çin bağlarının yapısında askeri-teknolojik işbirliği önemlidir. Rusya konvansiyonel silah ve askeri teknoloji ihracatını korumak istemektedir. Böylelikle kendi askeri masrafları için kaynak sağlamış olacaktır. Yani Rusya için silah ihracatını artırmak ekonomik açıdan önemlidir.⁸³ Diğer taraftan Moskova'nın, Çin'e askeri ürünler satarken Hindistan'a sattığı modellerden düşük modelleri vermesi Rusların yükselmekte olan Çin'in askeri alanda daha güçlü olmasını istememesinden ileri geldiği savunulabilir. Çin'in askeri alanda gittikçe güçlenmesi ve Rusya'ya bağımlılığının azalması Rusya güvenliği için tehdit olabileceği düşünülmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın savaş uçakları ve nükleer güç ile çalışan deniz altı ve ilgili üst model teknolojiyi Çin'e aktarmaması nedeniyle, Pekin Avrupa ülkelerine başvurmaktadır. Yani Çin ile Rusya arasındaki işbirliği artmasına

⁸⁰ Bkz., Niklas Swanström, "Sino-Russian Relations at the Start of the New Millennium in Central Asia and Beyond", *Journal of Contemporary China*, 2014, ss. 1-18.

⁸¹ Paul Bolt, "Sino-Russian Relations in a Changing World Order", *Strategic Studies Quarterly*, Kış 2014, s. 47.

⁸² Weiching Song, "Feeling Safe, Being Strong: China's Strategy of Soft Balancing through the Shanghai Cooperation Organization", *International Politics*, Cilt 50, no.5, s. 664.

⁸³ Ruslan Muhametov, "Problemı rossiysko-kitayskih otnoşeniy na sovremennom etape", *İzvestiya Ural'skogo federal'nogo universiteta, Obşestvenniye nauki*, No: 3(106), 2012, s. 39.

karşın, askeri konularda tam olarak bir güvenin tesis edilebildiğini söylemek zordur.⁸⁴

Nükleer silahları azaltma konusunda da Çin yapılan uluslararası anlaşmalara katılmamaktadır. Çin hükümetine göre önce Rusya ve ABD'nin kendi nükleer silahlarını azaltması gerekmektedir. Buna ek olarak Çin, Tayvan'a karşı herhangi bir askeri eylem durumunda lazım olacağını düşünerek küçük ve orta menzilli füzelerin sayısını mümkün olduğunca artırmaya çalışmaktadır. Bununla birlikte Çin, Kore Yarımadası'nın nükleer silahsızlandırması konusunda Rusya ile aynı görüşü paylaşırsa da Kore'nin birleşmesi konusunda son derece karşı bir tutuma sahiptir.⁸⁵ Ayrıca, Rusya, Kore Yarımadası ve Japonya'yla ilişkilerini çok taraflı düzeyde değil, daha çok ikili ilişkiler düzeyinde yürütmeye çaba göstermiştir. Çin ile Japonya'nın öncüllüğünü yaptığı Asya Topluluğu Projesi'nde ise Rusya dışarıda tutulmuştur. Rusya'nın Güneydoğu Asya bölgesindeki ülkeler ile silah alım-satımı ve ekonomik ilişkileri vardır. Fakat Çin'in liderliğini yaptığı ASEAN+3⁸⁶ işbirliği platformu kurulurken Rusya yine kenarda kalmıştır.⁸⁷

Rusya ve Çin birlikte çok kutuplu düzeni destekleyip birçok uluslararası meselede aynı tutumu sergilese de birçok önemli sorun üzerindeki politikaları farklıdır. Örneğin ABD ve Batılı güçlerin Kosova'ya askeri bir müdahale yaptığında Rusya Çin ile birlikte karşı duruş sergilemiştir. Ancak Batılı güçler Kosova'ya girme sırasında Moskova Pekin'e danışmadan ABD'yi desteklemiştir.⁸⁸ Ayrıca Rusya Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlığını tanıırken Çin bu duruma tamamen karşıdır; çünkü kendi topraklarında da ayrılıkçı hareketler mevcuttur. 2008 yılında Tibet ve 2009 yılında Doğu Türkistan'da gerçekleşen olaylardan sonra Çin toprak bütünlüğü ve ayrılıkçı hareketler hususunda daha da hassas davranmaktadır.⁸⁹

Rusya'da bulunan Çinli göçmenler de iki ülke arasında zaman zaman ilişkileri germektedir. Rusya'da toplumun bir kısmı, Çinli göçmenlerin Rusya'nın

⁸⁴ Ekrem, Çin-Rusya İlişkileri, s. 71.

⁸⁵ Aleksandr Lukin, "Rossiysko-kitayskiye otnoşeniya: ne oslablyat usiliy", *Mejdunarodnaya jizn*, No: 11, 2009, s. 2.

⁸⁶ ASEAN+3 Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği ülkeleri ile Çin, Japonya ve Güney Kore arasında siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel işbirliğinin geliştirilmesine yönelik bir forumdur.

⁸⁷ Ekrem, Çin-Rusya İlişkileri, s. 74.

⁸⁸ Ekrem, Çin-Rusya İlişkileri, s. 74.

⁸⁹ Lukin, Rossiysko-kitayskiye otnoşeniya, s. 2.

ekonomik kalkınmasına katkıda bulunduğunu ve karşılıklı ilişkilerin gelişmesinde olumlu etkide bulunduğunu düşünmektedir. Bazı çevreler ise göçmenlerin Çin'in yayılmacı politikasının bir aracı olduğunu iddia etmektedir. Bu bakış açısına göre Çin asker ve silah gücü ile alamadığı toprakları bu yöntemle ele geçirmeye çalışmaktadır. Rusya'nın Uzakdoğu bölgesinde yasal ve yasadışı olarak birçok Çinli göçmen bulunmaktadır. Bazı yerlerde nüfusun yüzde 40-60'ını teşkil eden göçmenler demografik bir tehlike olarak görülmektedir.⁹⁰ Mart 2006 yılında Federal Göç Dairesi'nin Başkanı Oleg Romandovski Rus Devlet Duma'sına (Rusya Parlamentosunun alt kanadı) verdiği demeçte, Rusya'nın Uzak Doğu bölgesinde 400.000 ve 700.000 arasında kaçak Çinli göçmenin bulunduğunu belirtmiştir.⁹¹ 2012 yılına gelince bu sayının 5 milyona ulaştığı söylenmektedir.⁹² Ayrıca Rusya'nın Uzak Doğu bölgesinde sadece 6,7 milyon nüfus bulunmaktayken Çin'in komşu illerinde ise (Heilongjiang, Jilin ve Liaoning) yaklaşık 110 milyon nüfus yaşamaktadır.⁹³ Bununla birlikte Rus sınır bölgelerinin ve şehirlerinin tarihi Çince isimleri hâlâ kullanılmaktadır: Vladivostok - Hayshenvey, Habarovsk - Boli, Ussuriysk - Shuanchentszi, Blagoveşensk - Haylanbao, Amur - Heilongjiang, Argun - Ergunahe, Sahalin - Kuedao.⁹⁴ Rusların, Çinli göçmenler ile ilgili farklı ve olumsuz görüşlerde bulunmaları problemin halen mevcut olduğu anlamına gelmektedir.

Çin'de zaman zaman yayılmacı politikaları destekleyen yayınlar çıkmaktadır. Bu durum ise Rusya'da kaygı ile karşılanmaktadır. 2009 yılında Çin'de çok satılan kitaplar arasında yer alan *Çin Memnun Değil* adlı eser Çinlilerin doğal kaynakları herkesten daha iyi kullandığı ve dolayısıyla gelecekte dünya kaynaklarını Çin'in kontrol etmesi gerektiğini iddia etmektedir. Kitaptaki bilgilere göre Çin ordusu Çin sınırı dışındaki kaynakları elde etmek için destek vermelidir.⁹⁵ Bu kitap resmi olmayan bir kaynak olsa da Çin'de bu fikirleri paylaşan grupları göstermesi

⁹⁰ Mikhail Alexseev, "The Chinese are Coming: Public Opinion and Threat Perception in the Russian Far East", *Program on New Approaches to Russian Security: Policy Memo 184*, Council on Foreign Relations, Ocak 2001, ss. 24-48.

⁹¹ Bobo Lo, *Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2008, s. 59.

⁹² Russia's Far East region can't afford to spurn Chinese labor and capital, 14 Mart 2013, (Çevrimiçi) <http://www.globaltimes.cn/content/768157.shtml#.UUaysNbDsnU>, 15 Mayıs 2016.

⁹³ Niklas Swanström, *Sino-Russian Relations*, 2014, s. 6.

⁹⁴ Aleksey İjak, Slišen na Volge golos Yantszi, 10 Temmuz 2015, (Çevrimiçi) <http://gazeta.zn.ua/international/slyshen-na-volge-golos-yancyz-.html>, 12 Mayıs 2016.

⁹⁵ Yevgeniy Yevdokimov, "Narodnaya diplomatiya" Massovost' kak fenomen kitayskoy vneşnepolitičeskoy propagandi", *Vestnik MGIMO Universiteta*, Cilt 3, No: 3, 2011, s. 287.

bakımından önemlidir. Bu durumdan Rusya rahatsızlık duymakla birlikte Rus milliyetçileri tarafından yazılan ve Çin karşıtı görüşler ihtiva eden kitapların miktarı daha çoktur. Aynı durumdan Çinliler de endişe duymaktadır.⁹⁶ En önemlisi bu durum iki ülkeyi gelecekteki işbirliğinin sınırlarını sorgulamaya itmektedir.

Rusya ve Çin arasında ŞİÖ çerçevesinde de bazı anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Bu iki ülke ŞİÖ'nün çekirdek ülkeleridir. İki ülkenin ortak çıkarları örgütün gelişmesi ve güçlenmesi için bir temeldir. Çin-Rusya ilişkilerinin stratejik düzeyde gelişerek sürdürülmesi ŞİÖ'nün başarılı bir şekilde çalışmasının hem şartı hem garantisidir. Dolayısıyla iki ülke arasındaki ilişkilerdeki değişiklik örgütü doğrudan etkileyebilir. Günümüzde Rusya ve Çin, ŞİÖ çerçevesinde birçok konuda ortak fikir ve tutuma sahip olsa da bazı konularda birbirine rakip olabilmektedirler. ŞİÖ kapsamında Rusya ve Çin çıkarlarının çatışması ile ilgili Lyu Tsyun dört ana noktayı tespit etmiştir.

İlk olarak, Rusya ve Çin arasında Orta Asya bölgesinde en azından zımni bir rekabet söz konusudur. İki ülkenin ortak stratejik çıkarları sayesinde Orta Asya bölgesinde ŞİÖ kurulmuş, gelişmesi için temel oluşturulmuştur. İki ülke de kendi ulusal güvenliğinin sağlanması için Orta Asya bölgesinin önemli olduğunu düşünmektedir. Dolayısıyla hem Çin hem Rusya bu bölgede kendi etkisini yükseltmek için birbirine rakip olabilir. Putin'in devlet başkanlığına gelmesi ile birlikte Rusya Orta Asya bölgesine siyasi, ekonomik ve askeri alanlarda daha çok önem vermeye başlamıştır. Ekonomik alanda bölge ülkeleri ile stratejik işbirliğini güçlendirerek bütünleşme meselelerini ön plana koymuştur. Bu bağlamda 2001 yılı Mayıs ayında Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Beyaz Rusya ile birlikte Avrasya Ekonomik Topluluğu'nu kurmuştur. Rusya güvenlik alanında da bölgede kendi nüfuzunu artırmaya çalışmış ve Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün rolünü artırmaya çaba göstermiştir. Böylece Rusya Orta Asya ülkeleri ile askeri alanda istikrarlı ve çok taraflı işbirliği tesis etmeye çalışmıştır. Diğer taraftan Çin de Orta Asya'daki etkisini artırmaktadır. Çin Orta Asya'nın enerji kaynaklarına ulaşma ve bölge ülkeleriyle ekonomik işbirliğini artırmak istemektedir. Çin bu hedeflerine ŞİÖ kapsamındaki faaliyetleri ve iki taraflı ilişkiler aracılığıyla ulaşmaya çalışmaktadır. Orta Asya ülkelerinin dikkatini çekmek için ise farklı araçlar

⁹⁶Lukin, Russko-kitayskiye otnoşeniya, s. 9.

kullanmaktadır. Bunlardan biri Kırgızistan, Özbekistan ve Çin'i bağlayan demir yolu inşasını tamamlamaktır. Farklı alanlardaki işbirliğini güçlendirerek Çin Orta Asya'da Rus varlığını dengelemeye ve bölge ülkelerinin Rusya'ya bağımlılığını azaltmaya çalışmaktadır. Rusya ise ŞİÖ'nü Çin'in Orta Asya'daki faaliyetlerini kontrol etmek amacıyla kullanmak istemektedir.⁹⁷

İkinci olarak, Rusya ve Çin arasında ŞİÖ'nün amacı ve gelişme önceliklerine ilişkin belli görüş farklılıkları bulunmaktadır. Rusya ŞİÖ'nün askeri ve terör karşıtı meselelere odaklanmasını istemekte ve ŞİÖ bünyesinde siyasi ve güvenlik alanında işbirliğinin geliştirilmesine gayret etmektedir. Çin ise ŞİÖ üye ülkeleri ile daha çok ekonomik ilişkilerinin gelişmesi için çaba göstermektedir. Çin ve Orta Asya ülkelerinin ekonomileri birbirini tamamlayıcı özelliindedir. Bu da Çin'in Orta Asya'daki ekonomik etkisinin artmasını beraberinde getirmektedir. Bu yüzden kendi etkisinin azalacağını düşünen Rusya ekonomik işbirliğinin artırılması konusunda şüphe duymaktadır.⁹⁸ Diğer taraftan Rusya ve Çin'in zaman zaman ABD'yi dengeleyici politikalarda birleştikleri doğru olmakla birlikte ABD Çin'in en önemli ekonomik ortağıdır. Dolayısıyla ABD'nin karşısında yer almak istemediği gibi ŞİÖ'nün de NATO karşıtı bir örgütmüş gibi algılanmasına karşı çıkmaktadır.⁹⁹

Üçüncü olarak, Rusya ve Çin'in ŞİÖ çerçevesinde dini aşırılık, terörizm ve ayrılıkçı hareketler ile mücadele pozisyonlarında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Çin'in "Doğu Türkistan" ile mücadelesi Orta Asya için güncel konu olarak kabul edilmektedir. Orta Asya devletlerinde yaklaşık 300 bin Uygur yaşamaktadır. Kazakistan ve Kırgızistan'da çok sayıda Uygur örgütleri bulunmaktadır. Orta Asya'daki örgütler "Doğu Türkistan'ın" Güney Asya, Avrupa ve ABD örgütleri ile güçlü bağlar kurmuştur. Dolayısıyla Çin ŞİÖ üyelerini bahsi geçen üç problem ile ortaklaşa mücadele etmeye çağırmakta ve ortak askeri tedbirlere aktif olarak katılmaktadır. Rusya'nın uluslararası terör ve dini aşırıcılığa ilişkin pozisyonu daha karmaşıktır. Rusya terörle acımasızca mücadele etme isteğini belirtirken terörizmi Orta Asya bölgesinde askeri varlığını koruyabilmek için bir bahane olarak

⁹⁷ Lyu Tsyun, "Rashojdeniya interesov Kitaya i Rossii v ramkah Şanhayskoy Organizatsii Sotrudničestva", *Gumanitarniye, sotsial'no-ekonomičeskiye i obşestvenniye nauki*, No: 2, 2015, ss. 105-106.

⁹⁸ Pan Guang, "Bishkek: SCO's Success in the Hinterland of Eurasia", *China and Eurasia Forum Quarterly*, Cilt: 5, No: 4, 2007, ss. 3-6.

⁹⁹ Tsyun, *Rossiya i Kitay v ŞOS*, s. 107.

kullanmaktadır. Aynı zamanda Rusya Orta Asya ülkelerindeki ayrılıkçı hareketler ile mücadele fikrinin bölgedeki etnik Rusların haklarının ihlal edilmesi ve hatta bölgeden kovulması ile sonuçlanabileceğinden kaygı duymaktadır.¹⁰⁰

Son olarak, ŞİÖ'ne yeni üyelerin kabulü ile ilgili Rusya ve Çin arasında anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Günümüzde birçok ülkenin örgüte girmeye niyetli olmasına rağmen, üye ülkeler ve özellikle Rusya ve Çin yeni üye kabulü ile ilgili olarak çok dikkatli bir yaklaşım sergilemektedir. Hangi ülkenin üye olarak kabul edileceğine ilişkin Çin ve Rusya arasında uyuşmazlık bulunmaktadır. Rusya Pakistan'ın örgüte üye olmasını istemezken, Çin ise Hindistan, Ukrayna, Gürcistan ve İran'ın üye olmasına karşı çıkmaktadır.¹⁰¹ ŞİÖ kapsamında Çin ve Rusya'nın uyumlu çalışması önemli iken genelde örgütlerde gücünün dediğinin olduğu da bir gerçektir.

Öte yandan, ABD hâkimiyetini azaltma ve Batılı liberal evrensellik meşruiyetini sorgulama konusunda Pekin Moskova ile benzer düşünmektedir. Ancak, Moskova tarafından öngörülen şekilde bir dünya düzeni kurulmasını istememektedir. Rusya ve Çin arasında BRICS¹⁰² çerçevesinde de bazen görüş farklılıkları bulunmaktadır. BRICS yapısına ilişkin Rusya ve Çin'in davranışlarındaki temel farklılık ABD liderliğindeki uluslararası düzen algılamalarının çelişmesindedir. Kremlin'e göre, ABD Rusya'yı fakirleştirmeyi, aşağılamayı ve onun zayıf taraflarını kendi jeopolitik ve ekonomik çıkarları için kullanmayı gözlemektedir. Dolayısıyla, BRICS Moskova için, artık ABD'nin hâkim olmadığı yeni bir dünya düzeninin temelini ifade etmektedir. Bu düzende küresel yönetim büyük güçlerin yeniden düzenlediği bir “Uyum”un elinde olacaktır. Çin bakış açısı ise çok daha iyimserdir. Son otuz yıl içinde, Çin ABD'nin küresel liderliği, Bretton Woods kurumları ve ticari liberalleşme sayesinde önemli ölçüde güçlenmiştir. Bu süreç içinde Çin, bölgesel bir bataklıktan çıkıp yeni bir süper güç olma yoluna girmiştir. Dolayısıyla Çin Komünist

¹⁰⁰ Tsyan, Rossiya i Kitay v ŞOS, s. 107.

¹⁰¹ Tsyan, Rossiya i Kitay v ŞOS, s. 108.

¹⁰² BRICS kısaltması, beş önemli ülkenin İngilizce isimlerinin (Brasil, Russia, India, China, South Africa) baş harflerinden oluşan bir grubu ifade etmektedir.

Parti liderliği uluslararası sistemin yıkılmasını değil, aksine gelişmesini istemektedir.¹⁰³

Sonuç olarak, Rusya ve Çin dışarıdan rakip ülkeler olarak görünse de, bazı konulardaki görüş farklılıklarının dışında ilişkilerini işbirliği üzerinde devam ettirmeyi öngörmüşlerdir. Her iki ülke de ortak çıkarları için bazı anlaşmazlıkları hazmedebilmiş ve bir araya gelebilmişlerdir.

2. 3. UYUM NOKTALARI

Rusya ve Çin liderleri arasında 2001’de imzalanan “Çin ve Rusya Arasında İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Anlaşması” ve yayınlanan ortak bildiri ile iki ülke arasındaki barış düşüncesi hukuki nitelik kazanmıştır. “Çok kutuplu” dünya düzeni taraftarı olan Rusya ve Çin dünyada tek bir gücün hâkim olmamasını, BM tüzüğü ve uluslararası hukukun hâkim olduğu düzende ülkelerin hükümlerine saygı duyan bir sistemin sürdürülmesini istemektedir. Bu bağlamda hem uluslararası hem bölgesel meselelerde birbirini destekleyerek, “insan hakları”, “azınlıkların statüsü”, “insani müdahale”, “nükleer silahlar” ve “Batı gücünün izdüşümü” gibi konularda aynı görüşü paylaşmaktadır.

İnsan hakları konusunda, her iki devlet de siyasal özgürlük unsurlarını nelerin oluşturduğu konusunda kararın hükümete bağlı olduğunu düşünmektedir. Rusya Çeçenistan, Kafkasya ve hatta Ukrayna ile ilgili olarak gerekli gördüğu her şeyi yapma özgürlüğünü istemekte, Çin Tibet, Doğu Türkistan ve diğer huzursuz bölgelerde tüm muhalefeti bastırmayı ve Tayvan’ı geri almayı arzulamaktadır.¹⁰⁴ Rusya ve Çin Batı’nın diğer ülkelerdeki özgürlüklerle ilgili endişe ve isteklerini müdahale veya ideolojik bir saldırı olarak görmektedirler.¹⁰⁵ İki ülke de Batı tarafından insan haklarını koruma bahanesi ile herhangi bir devletin iç işlerine karışılmasını doğru bulmamaktadır.

Azınlıkların statüsü konusunda da benzer bir düşünce hâkimdir. Bu konu ülkenin toprak bütünlüğü ile ilgili görülmektedir. Rusya’nın Çeçenistan’a açtığı

¹⁰³ Bobo Lo, “The Illusion of Convergence - Russia, China, and the BRICS”, *Russie. Nei. Visions*, No: 92, Mart 2016, s. 13.

¹⁰⁴ Bolt, “Sino-Russian Relations in a Changing World Order”, *Strategic Studies Quarterly*, s. 49.

¹⁰⁵ Selçuk Çolakoğlu, *Uluslararası İlişkilerde Kuzeydoğu Asya*, Ankara, 2009, ss.174-175.

savaş nedeniyle ortaya çıkan ölümler ve insan hakları ihlalleri Batı tarafından eleştirilirken, Çin Kremlin'e destek vermiştir. Rusya da buna karşılık olarak, Tayvan, Tibet ve Doğu Türkistan meselelerinde Çin'i desteklemektedir.¹⁰⁶ Her iki devlet de ulusal birlik konusunda çok hassas olup, ulusal birliğe karşı tehdidin dış tehditten (başka ülkeler tarafından saldırıya uğrama durumu) çok iç tehdit (ulusal azınlıkların yaptığı ayaklanmalar) olduğunu düşündükleri söylenebilir.

Rusya ve Çin'in bir takım konularda aynı pozisyonu almalarının temel sebebi her ikisinin de tek kutuplu dünyaya karşı hissettikleri soğukluktur. Çin ve Rusya'ya göre ABD olması gerekenden daha güçlüdür. Uluslararası sistemin tek kutuplu yapısının değişmesi konusunda değişimci bir yaklaşım benimseyen Çin ve Rusya için BM'nin yapısının değişmeden korunması önemlidir.¹⁰⁷ Çünkü NATO'nun devam eden genişlemesi, 2003 Irak işgali, Bush yönetiminin önleyici savaş politikası, terörle mücadele bahanesi ile istediği yerde eylem yapması Moskova ve Pekin'i rahatsız eden konulardır. Bu ve benzeri uluslararası sorunlarda ABD'nin tek taraflı politik manevralarını eleştirirken uluslararası hukuka saygı gösterilmesi ve insani müdahalelerin sadece Güvenlik Konseyi'nin rızası ile gerçekleştirilmesi gerektiği hususunda hemfikirdirler. Zira Çin ve Rusya Güvenlik Konseyi'nde veto haklarını kullanarak Batı'nın kendi siyasi bakışı gereğince dünyaya şekil vermesinin önüne geçebilmektedirler. Örneğin Arap Baharı sürecinde Suriye rejimine karşı Batı'nın yaptırım karar taslakları Güvenlik Konseyi'nde dört defa veto edilmiştir.¹⁰⁸

Nükleer silahlar meselesinde ise Rusya ve Çin, Bush yönetiminin 2002 yılında 1972 tarihinde imzalanan Anti Balistik Füze Antlaşması'ndan (ABMT) ayrılmasına karşı çıkmışlardır. Rusya ve Çin balistik füze savunma sistemlerinin istikrarsızlaştırıcı bir niteliğe sahip olduğunu düşünmektedirler. Çünkü bu durumda balistik füze sistemlerine sahip olmayan fakat nükleer silaha sahip olan devletlerin

¹⁰⁶ Lukin, *Rusko-kitayskiye otnoşeniya*, s. 1.

¹⁰⁷ İlyas Kamalov, *Moskova'nın Rövanşı: Putin Dönemi Rus Dış Politikası*, Ankara, 2008, ss.175-179.

¹⁰⁸ Mihail Stepovik, *Rossiya i Kitay zablokirovali rezolyutsiyu Sovbeza OON po Sirii*, 22 Mayıs 2014, (Çevrimiçi) <http://dw.com/p/1C4qQ>, 25 Mart 2016.

kendi nükleer savaş başlıklarını çoğaltmalarına imkân açacaktır.¹⁰⁹ Bu bağlamda hem Rusya hem Çin Kuzey Kore'nin nükleer programına açıkça karşı çıkmaktadır.¹¹⁰

Batı'nın daha da güçlenmesi konusuna gelince, Rusya ve Çin Batı'ya karşı güçlerini birleştirme çabasındadır. Hem Moskova hem Pekin NATO'nun genişlemesini ülke güvenliğini tehlikeye atan durum olduğunu düşünerek buna karşı çıktıkları açıktır. Ayrıca Rusya ve Çin kendilerinin küresel meselelerin çözümünde danışılması gereken büyük güçler olarak tanınmasını arzulamaktadırlar.

Bu iki devletin aynı görüşü paylaştığı önemli nokta uluslararası sistemde BM'nin rolüne ilişkin tutumlarıdır. Çin'in resmi tutumuna göre BM yeni dünya düzeninde alternatifi olmayan yegâne örgüt olup yeni düzenin oluşturulması ve sürdürülmesi için önemli ve esas rolü oynamalıdır. Aynı fikri paylaşan Rusya'ya göre BM çoğulcu bir dünya düzeninde devletlerin çıkarlarını esas alan küresel bir örgüttür.¹¹¹ İki devlet de uluslararası meselelerin çözümünde BM Anayasası'nı temel belge olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla son yıllarda Rusya ve Çin uluslararası hukuk ilkeleri ve BM statüsünün korunmasını istemektedirler.¹¹²

Rusya ve Çin'in uluslararası meselelere yönelik BM Güvenlik Konseyinde alınan kararlara karşı veto hakkını birlikte kullanmaları iki devletin siyasi tutumlarına ilişkin birbirini desteklediğine işaret etmektedir. Aşağıdaki tabloda BM Güvenlik Konseyi'nin açık toplantılarında daimi üyeleri olan Rusya ve Çin'in karşı oylarıyla kabul edilmeyen karar taslakları sıralanmıştır.

¹⁰⁹ Sina Kısacık, 1990 Sonrası Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri, 29 Haziran 2012, (Çevrimiçi) <http://politikaakademisi.org/2012/06/29/1990-sonrasi-rusya-federasyonu-cin-halk-cumhuriyeti-iliskileri/>, 10 Şubat 2016.

¹¹⁰ Lavrov: Rossiya i Kitay ne priznayut yaderniye ambitsii KNDR, 11 Mart 2016, (Çevrimiçi) <http://lifenews.ru/news/189600>, 28 Mart 2016.

¹¹¹ Aleksandra Litvinova, "O pozitsii Kitaya i Rossii v voprose o roli OONv sovremennih mejdunarodnih otnoşeniyah", *Rossiiai ATR*, No: 3, 2006, s. 97.

¹¹² Lukin, Russko-kitayskiye otnoşeniya, s. 1.

Tablo 1: BM Güvenlik Konseyi Karar Taslakları

Tarih	Taslak	Toplantı No	Gündem maddesi	Karşı oy veren daimi üyeler
22 Mayıs 2014	S/2014/348	7180	Ortadoğu'daki durum	Çin, Rusya
19 Temmuz 2012	S/2012/538	6810	Ortadoğu'daki durum	Çin, Rusya
4 Şubat 2012	S/2012/77	6711	Ortadoğu'daki durum	Çin, Rusya
4 Ekim 2011	S/2011/612	6627	Ortadoğu'daki durum	Çin, Rusya
11 Temmuz 2008	S/2008/447	5933	Afrika'da barış ve güvenlik (Zimbabve)	Çin, Rusya
12 Ocak 2007	S/2007/14	5619	Myanmar'daki durum	Çin, Rusya

Kaynak: BM resmi sayfası, <http://www.un.org/ru/sc/meetings/veto/china.shtml> (Erişim Tarihi 10 Mayıs 2016).

2.4. RUSYA-ÇİN ARASINDA ASKERİ İŞBİRLİĞİ

Rusya ve Çin arasındaki askeri işbirliği iki ülkenin siyasi ve güvenlik çıkarlarını yansıtan stratejik ortaklığın bir parçasıdır. SSCB dağıldıktan sonra uluslararası ilişkiler sisteminde Rusya'nın dış politika etkisi epey azalarak siyasi ve ekonomik zorluklarla karşı karşıya kalmıştır. Hatta ülkede savunma bakanlığı tarafından silah üretimine olan talep de azalmıştır. Fakat 1989 yılında Çin'in Tiananmen Meydanı'ndaki olaylardan sonra Batı'nın Çin'e ambargo koyması sonucunda Çin büyük ölçüde Rusya'dan silah almaya başlamıştır.¹¹³ Özellikle savaş uçaklarına ve gemilere daha çok önem verilmiştir. Çin'in bu yıllarda Rusya'dan aldığı askeri teknolojiler Rusya'nın kendi savunma sektörünü güçlendirmesini ve yeni silah türlerinin üretimini teşvik etmiştir. Böylece Rusya silah ve askeri ürünleri için önemli bir pazara sahip olmuş, Çin ise kendi askeri endüstrisini geliştirme fırsatı bulmuştur. Yeni silah ve askeri teknolojiler sayesinde Çin ordusunun savaş yeteneği gelişmekte ve ortak tatbikatlar yardımıyla ordunun savaş tecrübesi artmaktadır.

¹¹³ Nikolay Fyodorov, "Rossiysko-Kitayskoye voyenno-tehničeskoye sotrudničestvo i interesi SŞA v ATR: pozitsiya amerikanskih ekspertov", *Novoye slovo v nauke: perspektivi razvitiya*, No: 1-1(7), 2016, s. 103.

Rusya ve Çin arasındaki askeri işbirliğinde önemli adım 11 Kasım 1993 yılında Rusya Federasyonu ve Çin savunma bakanlıkları arasında askeri işbirliği hakkında anlaşmanın imzalanmasıyla atılmıştır.¹¹⁴ Anlaşma ile iki ülke savunma bakanlıkları arasında doğrudan ilişki sağlanmıştır. Anlaşmaya göre askeri işbirliği Asya-Pasifik bölgesinde barış ve güvenliği geliştirmeye yöneliktir. Anlaşma askeri işbirliğinin yanında bilgi ve deneyim paylaşımı ile iletişim ve tıp alanlarında da yardımlaşmayı kapsamıştır.

1997 yılında ise Rusya ve Çin hükümeti arasında düzenli görüşme mekanizması oluşturulmuştur.¹¹⁵ Amacı iki ülke arasında ticaret, ekonomi, güvenlik, bilim, teknoloji ve enerji alanlarında eylemleri koordine etmektir. Stratejik öneme sahip olan askeri ve teknolojik alanda büyük projelere yönelik ilişkilerin geliştirilmesine ayrı bir yer verilmiştir. Ayrıca 16 Temmuz 2001 yılında Rusya ve Çin arasında imzalanan “Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti Arasında İyi Komşuluk, Dostluk ve İşbirliği Antlaşması” da iki ülke arasındaki askeri-teknolojik işbirliğini güçlendirmeyi amaçlamaktadır.

Yapılan anlaşmalar sayesinde 1991-1997 yılları arasında Rusya Çin'e 1,7 milyar dolar karşılığında 50 adet Su-27 savaş uçağı satmıştır. 2000-2001 yılları arasında ise 1,5 milyar dolar karşılığında 38 adet Su-30MMK savaş uçağı satmıştır. 2000-2002 yıllarında Rusya Çin'e 28 adet Su-27UBK, 2003 yılında 30 adet Su-30MKK, 2004 yılında ise 24 adet Su-30MK2 savaş uçağı satmıştır. Bununla birlikte Çin 1996 yılında 200 adet Su-27SK savaş uçağının üçüncü bir ülkeye satmama şartı ile üretimi için lisans almıştır. Bu anlaşmanın karşılığı ise yaklaşık 2,5 milyar dolar idi.¹¹⁶ Çin'in Rusya'dan aldığı askeri teknolojinin sadece düşmanı caydırmak amacını

¹¹⁴ Rasporajeniye Pravitel'stva RF ot 3 noyabrya 1993 g. № 1820-R o “Soglaşenii mejdu Ministerstvom oboroni Rossiyskoy Federatsii i Ministerstvom oboroni Kitaya o voyennom sotrudničestve”, (Çevrimiçi) <http://www.bestpravo.ru/rossijskoje/ru-dokumenty/y0b.htm>, 1 Nisan 2016.

¹¹⁵ Soglaşeniye mejdu pravitel'stvom Rossiyskoy Federatsii i pravitel'stvom Kitayskoy Narodnoy Respubliki o sozdanii i organizatsionnih osnovah mehanizma reguljarnih vstreç glav pravitel'stv Rossii i Kitaya, (Çevrimiçi) <http://www.russchinatrade.ru/assets/files/ru-ru-cn-coop/reg-meetings-agreement.pdf>, 2 Nisan 2016.

¹¹⁶ Voyenno-tehničeskoye sotrudničestvo Rossii i Kitaya. Dos'ye, 2 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/2228966>, 2 Nisan 2016.

taşımadığı, gerçekten kullanılma niyet ve potansiyelinin olduğu da görülmektedir. Örneğin 1996 Tayvan krizinde Çin tarafından Su-27 savaş uçağı kullanılmıştır.¹¹⁷

2004 yılından itibaren Çin'in uçak motoru ihtiyacı artmıştır.¹¹⁸ Özellikle kendi savaş uçaklarını üretmek için Çin Rusya'dan uçak motorları satın almaktadır. 2005-2010 yılları arasında Çin FC-1/JF-17 Thunder savaş uçağının üretimi için 238 milyon dolar karşılığında 100 adet RD-93 motoru, yedek parçaları ve teknik bakımı için Rus "Rosoboroneksport" firması ile anlaşma yapmıştır. 2009-2010 yılında Rusya RD-93 motorundan 43 adet daha ihraç etmiştir. 2014 yılında ise 2016 yılının sonuna kadar 100 adet RD-93 motoru, yedek parçaları temini ve teknik bakımı için iki ülke anlaşma yapmıştır. 2009-2011 yıllarında "NPO Saturn" şirketi Çin'e 55 adet D-30KP-2 uçak motoru satmış, 2012-2015 yılları için 2011 yılında imzalanan anlaşmaya göre ise 184 adet D-30KP-2 temin etmiştir. Bu anlaşmanın değeri 500 milyon dolardan fazla olmuştur. 2011 yılında Çin Su-27 ve Çin J-11 savaş uçakları için 150 adet AL-31F motoru ve J-10 uçakları için 123 adet AL-31FN motorunu satın almıştır.¹¹⁹ Ayrıca Rusya Çin'e Ka-32A11VS ve Mi-8/17 savaş helikopterleri ve Mi-26TS ağır taşıma helikopteri ihraç etmektedir. Bununla birlikte "Vertolyotı Rossii" devlet şirketi Nisan 2015 yılında yapılan anlaşmaya göre Çin'e 4 adet yeni Ka-32A11VS helikopteri satacak ve pilotları eğitecektir.¹²⁰

Hava savunma sistemleri sahasında ise Rusya Çin'e ilk defa 1993 yılında iki adet S-300 PMU uçaksavar füzeleri satmıştır. 1994 yılında imzalanan ikinci anlaşmaya göre Çin 1996 yılında 4 adet S-300PMU-1 uçaksavar füzeleri almıştır. 2001 yılında yapılan anlaşma uyarınca ise Çin 2004 yılında 4 adet füze almıştır. 1997-2001 yılları arasında Rusya Çin'e 35 adet "Top-M1" uçaksavar füzesi, 2002-2003 yılları arasında 2 adet S-300FM "Rif-M" hava savunma sistemi gemi kompleksi satmıştır. 2007 yılında ise Rusya ve Çin arasında 15 tabur "Favorit" S-

¹¹⁷ Fyodorov, Rossiysko-kitayskoe sotrudničestvo, s. 104.

¹¹⁸ Tszı Çjen, "Osnovniye tendentsii voyenno-tehničeskogo sotrudničestva mejdu Rossiyyey i Kitayem na sovremennom etape", *İzvestiya Rossiyskogo Gosudarstvennogo PedagogičeskogoUniversiteta im. A.İ.Gertsena*, No: 70-1, 2008, s. 379.

¹¹⁹ Voyenno-tehničeskoye sotrudničestvo Rossii i Kitaya. Dos'ye, 2 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/2228966>, 2 Nisan 2016.

¹²⁰ "Vertolyotı Rossii" prinyali uçastiye v rabote Rossiysko-Kitayskoy mejpravitel'stvennoy komissii v Khan' Çjou, 28 Nisan 2015, (Çevrimiçi) http://www.russianhelicopters.aero/ru/press/news/Russian-Chinese_commission_2015/, 4 Nisan 2016.

300PMU2 hem de 4 tabur SU 83M6E2 hava kontrol sistemleri için anlaşma imzalanmış ve 2010 yılında teslimi gerçekleştirilmiştir.¹²¹

Kasım 2014 yılında imzalanan 3 milyar dolar tutarında S-400 Rus hava savunma sistemi tedariki hakkındaki anlaşma iki ülke arasındaki stratejik ortaklığın güçlendirildiğini kanıtlar. Bu füzelerin uzaklığı 400 km kadar olup, Çin'in Tayvan ve Senkaku Adaları bölgesinde durumu kontrol etmesi için yararlı olacaktır.¹²² Bu anlaşmanın Rusya ve Çin arasında önemli yere sahip olduğunu “Rosoboronexport” firması Genel Müdürü'nün *Kommersant* gazetesine verdiği röportajdan da anlaşılmaktadır. Firma Genel Müdürü Anatoliy İsaykin'e göre S-400 hava savunma sistemi füzelerini satın almak isteyen birçok ülke vardır, ancak bu kompleksleri Rus ordusunu donatmak için öncelikle Rusya kendisi satın almalıdır.¹²³ Çin, böylece Rusya'nın bu tür füze sistemlerini sattığı ilk yabancı devlet olmuştur.

Rusya ve Çin arasında uzay araştırmaları alanında da sistematik bir şekilde işbirliği gelişmektedir. Ortak hazırlanan programların sadece ekonomik değeri değil aynı zamanda güvenlik işbirliği anlamı bulunmaktadır.¹²⁴ “Roskosmos” şirketi Başkanı Oleg Ostapenko Çinlilerin Rus füze motorlarının üretimine ilgi duyduklarını söylemektedir. Ostapenko'nun Çin'e yaptığı ziyaret sırasında uydu navigasyon, uzaktan algılama, elektronik komponent tabanı, malzeme, uzay aracı üretimi, insanlı uzay programları, füze motoru üretimi gibi işbirliğinin çeşitli alanları ele alınmıştır.¹²⁵

2.4.1. Ortak Askeri Tatbikatlar

Rusya ve Çin arasında askeri işbirliğinin en etkili formlarından biri ortak askeri tatbikatlardır. 2003 yılından itibaren iki ülke arasında karşılıklı ve ŞİÖ çerçevesinde askeri tatbikatlar yapılmaktadır. Aşağıdaki tabloda döneme göre Rus-Çin askeri tatbikatları sıralanmıştır.

¹²¹ Voyenno-tehničeskoye sotrudniçestvo Rossii i Kitaya. Dos'ye, 2 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/2228966>, 2 Nisan 2016.

¹²²Vasiliy Kaşin, Postavka S-400 v Kitay – noviy front holodnoy voynı?, 19 Nisan 2015, (Çevrimiçi) <http://carnegie.ru/2015/04/19/ru-59828/i7f3>, 4 Nisan 2016.

¹²³ Kitay zaklyuçil kontrakt na zakupku S-400, 13 Nisan 2015, (Çevrimiçi) <http://lenta.ru/news/2015/04/13/s400/>, 4 Nisan 2016.

¹²⁴Sergey Luzyanin, Huaşen Çjau, “Rossiysko-kitayskiydialog: model' 2015”, *Rossiyskiy sovet po mejdunarodnim delam*, Bildiri No: 18, 2015, s. 22.

¹²⁵ Roman Kretsul, Rossiya i Kitay usilivayut sbliženiye v voyennoy oblasti, 19 Kasım 2014, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/society/2014/11/19/716036.html>, 10 Nisan 2016.

Tablo 2: Rus-Çin ortak askeri tatbikatları (2003-2013)

Tatbikatlar	Tarih	Yer	Tatbikata katılanlar
“Etkileşim-2003” ŞİÖ üye ülkeleri askeri gücü anti-terör tatbikatı	6-12 Ağustos 2003	Kazakistan ve Çin	Çin, Kazakistan, Rusya, Kırgızistan, Tacikistan (yaklaşık 1300 asker)
“Barış Misyonu 2005” Rusya-Çin ortak askeri tatbikatı	18-25 Ağustos 2005	Vladivostok, Çin Şandong yarımadası ve kıta sahanlığı	Yaklaşık 10.000 asker
“Barış Misyonu 2007” ŞİÖ üye ülkeleri askeri gücü anti-terör tatbikatı	9-17 Ağustos 2007	Urumçi (Sincan Uygur Özerk Bölgesi), Çelyabinsk	Çin, Kazakistan, Rusya, Kırgızistan, Özbekistan (Çin tarafından yaklaşık 1600 asker)
“Barış Misyonu 2009” Rusya-Çin ortak askeri tatbikatı	22-26 Temmuz 2009	Habarovsk, Şenyan askeri bölgesi “Taonan” askeri alanı	Her bir taraftan 1300 asker
“Mavi Barış Kalkanı-2009” Ortak deniz askeri tatbikatı	18 Eylül 2009	Aden körfezinin batı su alanı	3 adet Çin ve 6 adet Rus savaş gemisi
“Barış Misyonu 2010” ŞİÖ üye ülkeleri askeri gücü anti-terör tatbikatı	10-25 Eylül 2010	Kazakistan “Matıbulak” askeri alanı	Çin, Kazakistan, Rusya, Kırgızistan, Tacikistan (Yaklaşık 5000 asker, Çin tarafından 1000 asker)
“Denizde etkileşim-2012” Rusya-Çin ortak	22-27 Nisan 2012	Güney Çin denizi	18 adet Çin, 7 adet Rus askeri gemisi

askeri tatbikatı			
“Denizde etkileşim-2013” Rusya-Çin ortak askeri tatbikatı	5-12 Temmuz 2013	Vladivostok, Japonya denizi Büyük Petro körfezi	18 adet Çin ve Rus askeri gemisi, 1 adet su altı gemisi, 3 adet uçak, 5 adet helikopter güvertesi, 2 adet özel kuvvetler

Kaynak: Tatyana Bukreyeva "Voyenniye uçeniya kak aktual'noye napravleniye vzaimodeystviya Rossii i Kitaya", *Rossiya v global'noy ekonomike i politike*, 2014, s. 12.

2003 yılından bu yana Rusya ve Çin arasında yapılmakta olan askeri tatbikatlar iki ülke ilişkilerinde stratejik etkileşim ve ortaklığı pekiştirmek için hizmet etmektedir. Büyük ölçekli deniz tatbikatları ile her iki ülke, bölgedeki stratejik istikrarı korumak için karşılıklı yardım mekanizmalarını güçlendirdiğini uluslararası topluma göstermek istemektedir.

Tablodan da görüldüğü üzere ilk ortak tatbikat ŞİÖ çerçevesinde 2003 yılında yapılmış olup anti-terör nitelikli olmuştur. Sadece Rusya ve Çin'in katıldığı ilk askeri tatbikat ise 2005 yılında gerçekleştirilmiş olup, Çin ve Rusya'nın şimdiye kadar yaptığı ve hatta Çin'in şimdiye kadar herhangi bir yabancı ülke ile yürüttüğü en büyük ortak askeri tatbikat olmuştur. Bu tatbikata kara, deniz ve hava kuvvetleri dâhil edilmiştir. 8 gün süren tatbikat 3 aşamalı olup ilk aşaması Rusya'nın Vladivostok limanında başlamıştır. Sonraki iki aşamada ise Sarı Deniz'deki Şandong Yarımadası üzerinde amfibi ve havadan iniş egzersizleri gerçekleştirilmiştir.¹²⁶ Tatbikata Rus Su-27 savaş uçağı ve uzun menzilli nakliye uçakları hem de amfibi iniş gemileri ve bir destroyer da dâhil olmak üzere Rus Pasifik filosunun bir dizi gemileri ve toplam 10.000 asker katılmıştır. Faaliyete Vladivostok'ta merkezi ve komut öğretileri, Vladivostok'tan Şandong yarımadasına kadar gemi hareketi, Şandong yarımadası üzerinde Rus hava kuvvetlerinin paraşütle inmesi, yarımadada deniz piyadeleri ortak inişi hem de su üzeri ve hava kuvvetleri çalışmaları dâhil

¹²⁶ James Bellacqua, *The Future of China-Russia Relations*, Kentucky, 2010, ss. 190-191.

olmuştur.¹²⁷ Bu çalışmaların amacı Çin ve Rusya arasındaki siyasi ve askeri ilişkileri derinleştirmek, terörizm, aşırıçılık ve bölücülüğe karşı ortak çabaların pratiğini yapmak, hem de herhangi bir krize karşı koordine etme ve yanıt verme yeteneğini geliştirmektir.

2014 yılının Mayıs ayında ise “Denizde etkileşim-2014” Rusya-Çin ortak askeri tatbikatı gerçekleşmiştir. “Denizde etkileşim-2014” tatbikatının açılış törenine Rusya Devlet Başkanı Putin ve Çin Devlet Başkanı Şi Ciping katılmıştır. Bu tatbikat 20-26 Mayıs 2014 tarihinde Doğu Çin Denizi’ndeki Usun Deniz Üssü’nde gerçekleşmiştir. Tatbikata Rus donanmasından *Varyag* kruvazörü, *Admiral Panteleyev* denizaltı avcı gemisi, *Bistry* destroyeri, *Admiral Nevelskoy* büyük iniş gemisi, *İlim* orta deniz tankeri ve *Kalar* deniz römorkörü katılmıştır. Çin tarafından ise üç adet destroyer, iki adet devriye gemisi ve kapsamlı tedarik gemisi de dâhil olmak üzere toplam 12 gemi katılmıştır. Ayrıca tatbikata Su-30MK2 savaş uçakları ve Ka-27 helikopteri dâhil edilmiştir.¹²⁸ Aynı yıl 24-29 Ağustos tarihlerinde “Barış Misiyonu 2014” anti-terör tatbikatı Çin’de İç Moğolistan Özerk Bölgesi’ndeki Huk Hoto şehrinde Zhurihe askeri alanında yapılmıştır. Tatbikata Özbekistan hariç tüm ŞİÖ üye ülkelerinden yaklaşık 7000 asker katılmıştır.¹²⁹

20-28 Ağustos 2015 yılında ise Büyük Petro Körfezi’nde ve Japonya Denizi’nde “Denizde etkileşim-2015” Rusya-Çin ortak askeri tatbikatı gerçekleşmiştir. Tatbikata 22 adet gemi, 20 adet uçak ve helikopter, 500’den fazla deniz piyadesi ve 40 zırhlı araç iştirak etmiştir.¹³⁰

Güvenlik ilişkilerindeki kayda değer ilerlemelere rağmen Çin-Rus ilişkilerinde görülen karşılıklı şüphenin giderilmesi amacıyla, Pekin ve Moskova arasında süreklilik taşıyan üst düzey temaslar gerçekleştirilmektedir. Bu temaslar Pekin ve Moskova kendi dünya görüşünü ve ABD ile ilgili endişelerini

¹²⁷ Gill, *Chinas New Security Diplomacy*, ss. 64-65.

¹²⁸ Otkritiye voyenno-morskih uçenyiy "Morskoye vzaimodeystviye – 2014", 20 Mayıs 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/21048>; Rossiya i Kitay proveli mashtabniye voyenno-morskiye uçeniya u beregov KNR, (Çevrimiçi) 27 Mayıs 2014, <http://www.1tv.ru/news/world/259703>, 4 Nisan 2016.

¹²⁹ Antiterroristiçeskiye uçeniya stran ŞOS "Mirnaya missiya-2014". Dos'ye, 22 Ağustos 2014, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/1393512>, 4 Nisan 2016.

¹³⁰ “Morskoye vzaimodeystviye-2015”: kak prohodyat rossiysko-kitayskiye voyenniye uçeniya, 26 Ağustos 2015, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/armiya-i-opk/2209666>; Rossiya i Kitay proveli samiye mashtabniye sovmetniye morskiye uçeniya, 29 Ağustos 2015, (Çevrimiçi) <https://russian.rt.com/article/111970>, 4 Nisan 2016.

açıklayabildiği bir platform sunmaktadır.¹³¹ Avrasya güvenliğinin sağlanmasında ŞİÖ'nün rolü de büyüktür. Bu iki ülke terörizm, ayrılıkçılık ve dini aşırılık hareketleriyle mücadele etmek için ŞİÖ'nü geniş spektrumda kullanmaktadırlar. Bu örgüt çerçevesinde adı geçen tehdit unsurlarına karşı ortak çözümler üretilmeye çalışılmaktadır.

2.5. UKRAYNA KRİZİ'NİN RUSYA-ÇİN İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Çin ve Ukrayna kendi çıkarları doğrultusunda karşılıklı işbirliği yapmaktadır. Ekonomik ve ticari ilişkilerden hem Çin hem de Ukrayna faydalanmaktaydı. Çin Ukrayna'nın güney bölgesinde büyük ölçüde yatırım yapmıştı. Kiev'de Rusya yanlısı Viktor Yanukoviç hükümetinin bir halk ayaklanması sonucunda devrilmesi sonrasında Kırım bir oldubitti ile Rusya topraklarına katılırken Doğu Ukrayna'da Rusya yanlıları Rusya'nın da fiili desteği ile Donetsk ve Lugansk'ın kontrolünü ellerine geçirdiler. Bu olay ve Ukrayna'nın geneline yayılan istikrarsızlık Çin ile ilişkileri de etkilemiştir.¹³²

Bütün bu gelişmelerden Çin oldukça rahatsız olmasına karşın doğrudan Rusya'nın karşısında yer almaktan kaçınmıştır. 16 Mart 2014 tarihinde Rusların kontrolünde yapılan ve uluslararası gözlemcilerin katılmadığı Kırım'ın statüsü hakkındaki referandum sonucunda Kırım Rusya'nın parçası olarak kabul edilmiştir.¹³³ Bu olayda Çin Moskova ile dostane ilişkilerine devam etme yolunu seçmiştir. 15 Mart 2014 yılında referandumun gayri meşru olduğu hakkında karar tasarısına ilişkin BM Güvenlik Konseyi'nde gerçekleşen oylamada Çin çekimser oy kullanmıştır. Böylece Çin Rusya'nın tamamen yalnız kalmasına izin vermemiştir. Çin'in BM Daimi Temsilcisi görevini yapan Liu Jieyi Ukrayna Krizi ile ilgili BM Güvenlik Konseyi'ndeki kararın şu anda taraflar arasında gerginlik doğuracağını ve bu gerginliğin hem Ukrayna halkı hem uluslararası toplum için faydasız olacağını ifade etmiştir. Çin'e göre meselenin çözümü için bütün tarafları içeren uluslararası koordinasyon mekanizması kurularak, taraflar krizi daha da tırmandıran

¹³¹ Gill, China's New Security Diplomacy, s. 72.

¹³² Oleg Timofeyev, "Ukrainskiy krizis i yego vliyaniye na rossiysko-kitayskiye otnoşeniya", *Kitay v mirovoy i regional'noy politike. Istoriyai sovremennost'*, Cilt: 19, No: 19, 2014, ss. 240-241.

¹³³ Referendum v Krimu o statuse avtonomii (2014), 16 Mart 2015, (Çevrimiçi), <http://ria.ru/spravka/20150316/1052210041.html>, 21 Mart 2016.

hareketlerden kaçınmalıdır. Ayrıca uluslararası finans kuruluşları aracılığıyla Ukrayna'nın ekonomik istikrarı temin edilmelidir.¹³⁴ Dışişleri Bakanlığı Resmî Temsilcisi olan Hong Lei de Kırım referandumunun sonucu ile ilgili Çin'in, bütün ülkelerin bağımsızlığına, toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygılı olduğunu bildirerek, Ukrayna krizinin karşılıklı diyalog yardımıyla çözüleceğini umut ettiğini söylemiştir.¹³⁵

Çin resmî haber ajansı Xinhua'nın bildirdiğine göre Çin Rusya'yı açık bir şekilde desteklemiştir. Habere göre Batı dünyası kendi çıkarları ekseninde "ikiyüzlü" bir politika izlemektedir. Bu ikiyüzlülük Kosova ve Güney Osetya'daki olaylara karşı tutum ile Komor adaları ve Kırım'daki tutum arasındaki farklılıktan anlaşılabilir. Batı bağımsızlık ilanını kimi zaman "self-determinasyon" hakkı olarak görürken, kendi çıkarlarına uymadığı zaman ise "ayrılıkçı hareket" olarak nitelendirmektedir.¹³⁶

Sonuç olarak Ukrayna'daki kriz Çin'in çıkarları aleyhine de olsa Çin devleti Rusya ile arasını bozmak istememiştir. Kriz döneminde Batı dünyasının Rusya'ya uyguladığı ambargo sonucunda Moskova'nın Çin mallarına bağımlılığının artması, ülkeye önemli bir avantaj sağlamıştır. Dolayısıyla iki ülke arasındaki ekonomik ilişkilerin Çin lehine bir seyir izlediği söylenebilir.

2.6. İKİ ÜLKENİN SURİYE KRİZİNE YÖNELİK TUTUMLARI

Rusya, Suriye ile SSCB döneminde kurulan dostluk ve ekonomi temelli ilişkilerini devam ettirme ve geliştirme çabasında olmuştur. Soğuk Savaş sürecinde, Suriye Sovyetler Birliği'ni siyasi-askeri alanda önemli bir dost olarak görmüş, SSCB ise Suriye'yi önemli bir pazar olarak algılamıştır. Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Sovyetler Birliği'ne karşı kullandığı çevreleme politikasını kırmak için işbirliği yapan devletler içerisinde Suriye de bulunmaktadır. İki devlet arasındaki askeri ve ekonomik ilişkiler SSCB sona erdikten sonra da

¹³⁴ "China makes proposals on political solution to Ukraine crisis", *Xinhua News*, 16 Mart 2014, (Çevrimiçi) http://news.xinhuanet.com/english/world/2014-03/16/c_126272170.htm, 20 Mart 2016.

¹³⁵ Foreign Ministry Spokes person Hong Lei's Regular Press Conference, 17 Mart 2014, (Çevrimiçi) http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2535_665405/t1138083.shtml, 20 Mart 2016.

¹³⁶ "Kto brosil Kırım v obyatiya Rossii?", 19 Mart 2014, (Çevrimiçi) http://russian.news.cn/cis/2014-03/19/c_133197425.htm, 20 Mart 2016.

sürdürülmüştür. Suriye Rusya'nın Ortadoğu ve Doğu Akdeniz bölgesindeki varlığı açısından ayrı bir öneme sahiptir. Suriye'nin Tartus limanındaki askeri deniz üssü Rusya'nın bölgedeki varlığı için son derece önemlidir. Dolayısıyla Arap Baharı olarak tanımlanan süreçte Şam'daki mevcut rejimin çökmesine Moskova'nın tolerans göstermesi pek mümkün gözükmemiştir.

Moskova Libya'da olup biten halk hareketlerinde sessiz kalmış olsa da, Suriye'de aktif bir rol oynayarak Başar Esad hükümetini desteklemektedir. Rusya için Suriye'deki rejimi destekleme, Ortadoğu bölgesinde sadece önemli bir müttefikine sahip çıkmak anlamına gelmemektedir. Bu ihtilal dalgasının bölgede daha fazla yayılmasını engelleyerek, kendi topraklarında yaşanabilecek bir istikrarsızlığı önlemeyi de amaçlamaktadır. Ayrıca, Bagno Moldavsky'ye göre, Şam ile ticari, askeri-endüstriyel ve diplomatik ilişkiler Moskova'nın çıkarlarına hizmet etmektedir. Suriye Rusya'nın savunma sanayi ihracatında yedinci sıradadır.¹³⁷ Bunun yanı sıra iki ülke arasında tarihi ve kültürel ilişkiler de bulunmaktadır. Örneğin Suriye, Ortadoğu Ortodoksluğunun en önemli merkezidir.

Çin'in Suriye'deki krize yönelik tutumu incelendiğinde, Suriye'ye karşı bir askerî operasyonu kabul etmediğini görebiliriz. Çin Stratejik Kültür Derneği (China Strategic Culture Association) Genel Sekreteri görevini yapan General Luo Yuan, Pekin'de gerçekleştirilen "2012 Dünya Barış Forumu"nda yaptığı açıklamada, Suriye'ye karşı sert güç kullanarak veya yaptırımlar uygulayarak asıl amaca ulaşmanın mümkün olmadığını söylemiştir. Çinli analist Libya'daki durumdan bahsederek savaş sonrası çatışmalarda ölü sayısının savaş zamanında ölenlerden daha çok olduğunu belirtmiş ve Suriye'ye karşı askerî operasyonların olumsuz sonuçlanacağını ileri sürmüştür.¹³⁸

Ekrem'e göre Çin'in Suriye krizine ilişkin politikasını Suriye ile karşılıklı ilişkilerinde aramamak gerekir. BM Şartı'nın etkinliği, koruma sorumluluğunun (Responsibility to Protect) suiistimal edilmesi hem de Rusya-Çin stratejik işbirliği ve ortaklık ilişkileri Çin'in Suriye'ye yönelik politikasının inşa edilmesindeki temel

¹³⁷ Olena Bagno Moldavsky, "Russian Foreign Policy in the Middle East: No Change in the Offing", *Strategic Assessment*, Cilt 15, No: 4, Ocak 2013, ss. 127-128.

¹³⁸ Ekrem, "Çin'in Suriye Sorunu Üzerindeki Temel Çıkarları: Rusya Faktörü", 12 Temmuz 2012, (Çevrimiçi) <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-cinin-suriye-sorunu-uzerindeki-temel-cikarlari-rusya-faktoru/1119>, 20 Nisan 2016.

konulardır. Çin'in BM'de Suriye krizine ilişkin Batı ülkelerinden farklı bir tavır takınmasının sebebi de Çin'e göre söz konusu karar tasarılarının BM'in amaç ve prensipleriyle uyuşmamasıdır.¹³⁹

Ekrem'in "Annan Barış Planı ve Çin'in Suriye Planı" adlı makalesinde Suriye'deki krize yönelik çözüm olarak Kofi Annan'ın planı ve buna ilaveten Çin hükümetinin sunduğu plan ele alınmıştır. Çin, BM Güvenlik Konseyi'nin Suriye'ye karşı yaptırım kararlarına karşıdır. Ancak BM-Arap Birliği'nin Suriye özel temsilcisi olan Kofi Annan'ın sunduğu altı maddelik teklifi desteklemiştir. Çünkü planda tek taraflı Suriye'ye baskı yapmamış, kınama sözcüğü yer almamış ve Suriye rejimini değiştirme ifadesi kullanılmamıştır.¹⁴⁰

Buna ek olarak, son dönemde Çin'in Suriye'deki duruma daha çok ilgi duyduğu görülmektedir. 16 Ağustos 2016 tarihinde Çinli Amiral Guan Youfei, Suriye rejiminin Savunma Bakanı Fahad Jassim al-Freij ile görüşmesinde Çin'in Suriye'ye askeri destek vereceğini ilan etmiştir.¹⁴¹ Bu da Çin'in bölgede daha aktif bir rol oynamaya istekli olduğunun isbatıdır.

Ayrıca, Soğuk Savaş sonrası dünyanın yapısal olarak değişmesi ve ABD'nin lider güç olması, NATO'nun genişlemesi, Orta Asya bölgesinde siyasi zayıflık oluşması ve Batı güçlerinin demokrasi ve insan hakları bahanesiyle bölgeye girmesi Rusya ve Çin arasındaki ilişkileri de yeniden şekillendirmiştir. Rusya ve Çin küresel ve bölgesel düzeyde siyasî ve askeri, ticari ve ekonomik hem de güvenlik alanlarında işbirliği geliştirme çabasında olmuşlardır. İki ülke arasındaki enerji ve silah ticareti mevcut ilişkilerini stratejik düzeye taşımıştır. İşte Pekin'in Suriye sorunu üzerindeki Batı karşıtı tutumunun temel nedeni Rusya ile olan stratejik işbirliğidir. Son döneme kadar bu düzeydeki ilişkilerini sabit götüren Rusya ve Çin, Suriye krizine karşı ortak bir tutum sergilemişlerdir. Çin, Suriye konusunda mühim çıkarlara sahip olmamasına rağmen, Rusya'yı destekleyerek bu devletle dostane ilişkilerini korumaya çalışmıştır.

¹³⁹ Ekrem, Çin'in Suriye Sorununda Çıkarları, 12 Temmuz 2012.

¹⁴⁰ Ekrem, Annan Barış Planı ve Çin'in Suriye Planı, 03 Nisan 2012, (Çevrimiçi) <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-annan-baris-planı-ve-cinin-suriye-planı/1077>, 20 Nisan 2016.

¹⁴¹ China 'to provide aid, enhance military training' in Syria – top army official, 16 Ağustos 2016, (Çevrimiçi) <https://www.rt.com/news/356161-china-syria-military-training/>, 20 Eylül 2016.

Sonuç olarak Soğuk Savaş sonrası dönemde Rusya Federasyonu ve Çin hükümetlerinin karşılıklı işbirliği yapmalarının önüne önemli bir engel çıkmamıştır. Aksine uluslararası politikada gelişen olaylar genel itibariyle bu iki ülkenin daha pragmatik ilişkiler geliştirmelerine yol açmıştır. Ancak birçok konuda aynı fikre sahip olsalar da kendi ulusal çıkarlarına dokunan meselelerde ayrı ve kendilerine özgü kararlar alabilmektedirler. Orta Asya bölgesindeki güvenlik meseleleri ise Rusya ve Çin'in ortak ve benzer politikalar izlemelerini sağlamaktadır.

3.BÖLÜM

AVRASYA GÜVENLİĞİNDE ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN ROLÜ

3.1. ŞANGAY BEŞLİSİ'NDEN ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜNE: ŞİÖ'NÜN TARİHSEL SÜRECİ VE HEDEFLERİ

1993 yılında sınır ihtilaflarını görüşmek için toplanan Rusya Federasyonu, Çin, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan 1996 yılına kadar diplomatik görüşmelerini sürdürmüşlerdir. 1996'da bu görüşmeler kurumsal bir niteliğe ulaşmış ve Şangay Beşlisi kurulmuştur. Bu anlaşmadan bir yıl sonra 24 Haziran 1997 yılında Moskova'da gerçekleştirilen ikinci toplantıda “Sınır Bölgelerindeki Silahlı Kuvvetlerin Karşılıklı Azalımı Anlaşması” imzalanmıştır.¹⁴² Anlaşmayı imzalayan devletlerin önceliği bölgede istikrar ve güvenliğin sağlanmasıydı. Bu doğrultuda bölgede tek taraflı askeri girişimlerden ve sınırlarda büyük askeri birlikler bulundurmaktan kaçınılması kararlaştırılmıştır.¹⁴³

ŞİÖ üç tarihi aşama sonucunda günümüzdeki yapısına ulaşmıştır. Eylül 1992 yılından Nisan 1996 yılına kadar olan süreç bir nevi hazırlık aşamasıdır. Bu dönemde Çin ve dört eski Sovyet devleti (Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan) sınır sorunlarının çözümü ve sınır bölgelerinde karşılıklı güven artırıcı önlemler sağlamak için “Ortak Heyet – Çin” biçiminde ikili görüşmeler gerçekleştirdiler. İkinci aşama 26 Nisan 1996'dan 15 Haziran 2001'e kadar olan süreyi kapsamaktadır. Bu dönemde, sınırlı ve kısıtlı ilişkilerden gelişmiş ve geniş kapsamlı hale kademeli geçiş olmuştur. Sınır sorunlarının çözümü, yeni tehditlere karşı güvenlik ve ekonomik işbirliği hedefleri ortaya konulmuştur. Üçüncü aşama 15 Haziran 2001 yılından günümüze kadar olan dönemi kapsamaktadır. Son aşamada, ŞİÖ yeni güvenlik tehditleriyle mücadele ve ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi üzerinde net bir şekilde yoğunlaşmıştır. Bu ise ilk iki aşamada sınır bölgelerinde istikrarın sağlanmasına ve uluslararası güvenlik alanında ortak önceliklerin geliştirilmesine yönelik görevlerin başarılı bir şekilde yerine getirilmesi

¹⁴² Anatoliy Rozanov vd., *Şanhayskaya organizatsiya sotrudničestva i problemi bezopasnosti Yevrazii*, Cenevre, 2012, s. 153.

¹⁴³ Vladimir Paramonov, Oleg Stolpovskiy, *ŞOS kak mehanizm vzaimodeystviya Rossii i gosudarstv Tsentral'noy Azii v sfere bezopasnosti*, 20 Ocak 2009, (Çevirimiçi), <http://www.easttime.ru/reganalitic/1/181.html>, 10 Mart 2016.

ile mümkün olmuştur.¹⁴⁴

2001 yılında Özbekistan üyeliğe alınarak Şangay İşbirliği Örgütü resmen kurulmuştur. ŞİÖ sayesinde Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan ilk kez bölgesel güvenlik ve ekonomik işbirliği için çok taraflı bir mekanizma içinde yer almıştır.

Çin, bölge ülkelerinin ABD'nin etkisine girerek taleplerine cevap verememesinden korktuğu için örgütü, özellikle ABD'nin Orta Asya'daki etkisini kırmak için kullanmaktadır. Ekonomik olarak ise, ABD'nin desteklediği petrol şirketlerinin kendisinin bölgedeki ekonomik ayrıcalıklarına zarar vermesinden çekinmektedir.

Rusya ise 1993'de ilan ettiği Yakın Çevre politikasından sonra bölgeyi yeniden etkinlik sahası olarak görmeye başlamış, BDT ve Kolektif Güvenlik Anlaşması'nın oluşturulmasıyla bölgedeki eski kontrolünü tekrar elde etmeyi amaçlamıştır. Ancak Rusya'nın Orta Asya cumhuriyetlerine sağladığı askeri ve ekonomik destek yeterince tatminkâr olmamıştır. Bu nedenle Rusya, BDT ve Kolektif Güvenlik Anlaşması gibi mekanizmalar yardımıyla elde edemediği siyasi ve ekonomik amaçlarını ŞİÖ aracılığıyla gerçekleştirmek istemektedir.¹⁴⁵

Orta Asya cumhuriyetlerinin ŞİÖ'ye katılmaktaki amaçları, ABD'nin Orta Asya'ya yönelik etkisiz bir dış politika izlediği 1990'lı yıllarda güvenlik ve ekonomi konularında karşılaştıkları zorluklarda Pekin ve Moskova'nın desteğini almak olmuştur. Aynı zamanda Orta Asya cumhuriyetleri, örgüte üye olarak Çin'i Rusya'ya karşı denge unsuru olarak kullanmak istemişlerdir. Ayrıca Temmuz 2005'te gerçekleştirilen Astana zirvesinde ABD'nin Özbekistan ve Kırgızistan'da bulunan askeri üslerini ne zaman boşaltacağı konusu konuşulmuştur. Zirvenin sonuç bildirgesinde de görüldüğü üzere katılımcılar ABD'yi hedef almışlardır. Bu çabaların sonuç vermiş ve sadece altı ay sonra Özbekistan'ın Hanabad şehrindeki ABD Hava

¹⁴⁴ Nur Omarov, "Evolyutsiya i prioritety deyatel'nosti Şanhayskoy Organizatsii Sotrudničestva çerez prizmu natsional'nih interesov Kırgızskoy Respubliki", *Problemi Dal'nego Vostoka, (IDV RAN RF)*, No: 2, 2005, ss. 28-31.

¹⁴⁵ Yekaterina Koldunova, "Rol' Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva v regione Tsentral'noy Azii: Sravnitel'nyy analiz issledovatel'skih diskursov", *Sravnitel'naya politika*, No: 2 (12), 2013, s. 61.

Üssü kapatılmıştır.¹⁴⁶

Şangay Beşlisi ilk başta sınır sorunlarını çözmek için kurulmuşken ekonomik, askeri ve siyasi alanlardaki pek çok mesele bölgede ortak politikaların oluşmasını beraberinde getirmiştir. İlk olarak bölgede güvenliğin sağlanması ŞİÖ'nün amaçları arasında yer almıştır. Bölgesel güvenlik ve istikrarın sağlanmasının ekonomik durumu düzeltmeye ve siyasi rejimlerin oluşturulmasına zemin olacağı düşünülmektedir. ŞİÖ'nün diğer ve en önemli amacı ortak düşmanlar olan terörizm, etnik bölücülük ve radikal İslam'a karşı tedbir almaktır. ŞİÖ'de terörizm, etnik bölücülük ve radikal İslam birbiriyle iç-içe girmiş terimler olarak kullanılmaktadır. Çünkü etnik kökenli ayrılıkçı gruplar Rusya, Çin ve Orta Asya'da yaşayan ve büyük ölçüde İslami kimlikleri ön plan çıkaran gruplardır. Bu gruplar muhalif eylemleriyle bölgeye ekonomik yatırımların yapılmasını, doğal kaynakların çıkarılmasını ya da kullanımını engelledikleri için hem ülkelerinde hem de buldukları bölgelerde geri kalmışlığa neden olabilmektedirler. Bu nedenle ŞİÖ ekonomik yatırımları güvence altına alabilmek için bölgede istikrarı askeri yöntemlerle örgüt çatısı altında toplamak niyetindedir. Bu doğrultuda Çin örgütü batı bölgesinde ekonomik gelişmede simülasyon faktörü olarak görmektedir.¹⁴⁷

Bununla birlikte enerji alanındaki güvenlik, güvenlik siyasetinin yeni ölçümü olarak düşünülmektedir. Askeri ve siyasi meselelere ek olarak, ŞİÖ güvenlik politikasının önemli bir unsuru olan enerji güvenliğine de ayrı bir yer vermiştir. Örneğin Temmuz 2007 yılında kurulan ŞİÖ Enerji Kulübü çerçevesinde enerji alanında üyeler arasında ortak bir yaklaşım oluşturma hedeflenmiştir.¹⁴⁸

Ayrıca örgüt insani alanda da kendisini geliştirmektedir. Bu alanda Rusya tek bir eğitim alanını oluşturma fikrinin öncüsü olarak, 16 Ağustos 2007 yılında ŞİÖ Bişkek Zirvesi'nde bu isteğini dile getirmiştir. 21 Ağustos 2008 yılında ise Moskova'da ŞİÖ Üniversitesi'ne ve eğitime ilişkin "yuvarlak masa" toplantısı

¹⁴⁶ Yerik Ahmetov, "Mejdunarodno-pravovoe obespeçenie aziatsko-tihookeanskoy voenno-politiçeskoy bezopasnosti (na primere deyatelnosti organizatsiy, funktsioniruyuşih v regione)", Yayınlanmamış doktora tezi, Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi, Almatı, 2014, ss. 80-81.

¹⁴⁷ Adil Kaukenov, "Politika Kitaya v Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva", *Tsentral'naya Aziya i Kavkaz*, No: 3(51), 2007, s. 77.

¹⁴⁸ Margaret Çung, "Şanhayskaya organizatsiya sotrudničestva i problemi bezopasnosti Tsentral'noy Azii", *Vestnik MGIMO Universiteta*, No: 2, 2011, s. 94.

gerçekleştirilmiştir.¹⁴⁹

ŞİÖ Rusya ve Çin çıkarlarının kesiştiği bir örgüt olarak görülmüştür. Rusya bir taraftan bölge üzerindeki kontrolünü uzun vadede artırmak isterken diğer taraftan Orta Asya üzerinde ikili hegemonya ile bölgeyi Batı müdahalesinden korumayı hedeflemektedir. Her iki hedef için de ŞİÖ etkili bir araç olarak gözükmektedir. Zira ŞİÖ Orta Asya devletlerine kendi egemenliklerini icra etmek için bir alan sunmakla birlikte ekonomik, kültürel ve diplomatik açıdan bu ülkeleri Rus nüfuz alanına çekmektedir.

Çin ise, ekonomik büyüme hedeflerini gerçekleştirmek için bölgenin enerji kaynaklarını kullanmak istemektedir. Ayrıca Çin Batı bölgesinin güvenliğini sağlayabilmek için ŞİÖ'nü bir araç olarak kullanmaktadır. Dolayısıyla son dönemde birbirlerinin dış politikalarına destek olan Çin ve Rusya benzer yaklaşımı ŞİÖ de göstermektedir. Yani ABD'nin Orta Asya üzerindeki etkisini azaltmak kaygısından doğan Rus-Çin işbirliği Orta Asya bölgesinde siyasi ve güvenlik alanlarındaki işbirliğini giderek artırmıştır. ŞİÖ'nün hızla büyümesindeki etken Orta Asya bölgesinin güvenlik şartları ve Rusya ile Çin'in ABD'yi bölgeden uzaklaştırma isteğidir. Buna ilişkin Natalya Zaderey'in fikri dikkat çekicidir: “ŞİÖ'nün etkisi, hala sınırlı potansiyele sahip olan ve sadece ABD çıkarlarına karşı bir denge oluşturmak için üst düzeyde sürdürülmekte olan Rusya-Çin ilişkilerinin gücü kadardır”.¹⁵⁰ Yani ŞİÖ'nün geleceğinin ABD'nin bölgedeki varlığı ile yakından ilişkili olduğunu söylemektedir.

3.2. ÖRGÜTÜ ŞEKİLLENDİREN NEDENLER VE ÖRGÜTÜN MİSYONU

SSCB dağıldıktan sonra Orta Asya'da kurulan bağımsız cumhuriyetler ve Sovyetlerin halefi konumundaki Rusya Federasyonu içerideki ve dışarıdaki sorunlarının üstesinden gelememiştir. Etnik sorunlar, NATO'nun güçlenmesi, Hazar Denizi'nin statüsüne ilişkin anlaşmazlıklar, sınır ve su paylaşımı ile ilgili ihtilaflar, uyuşturucu ile mücadeledeki başarısızlık, ekonomik problemler, sağlık sistemindeki

¹⁴⁹ S. Fedin, “VızoVı XXI veka i rol' ŞOS v sisteme geopolitıçeskih prioritetov Rossii”, *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvistiçeskiego universiteta*, No: 590, 2010, s. 23.

¹⁵⁰ Natalya Zaderey, “Evolyutsiya vospriyatiya Şanhayskoy organizatsii sotrudniçestva na zapade”, *Problemy Dal'negoVostoka*, No: 1, 2008, s. 65.

aksaklıklar, Batılı örgütlerin istihbarat çalışmaları, Rusya ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin karşılaştığı başlıca sorunlardır. Fakirlik, işsizlik, toprak ve su anlaşmazlıkları gibi krizlerin bazıları ulusal sorun sayılmaktadır. Fakat NATO'nun büyümesi, Batı devletlerinin Hazar'daki petrol ve doğalgaza el koymaları dış kaynaklı sorunlardır. Bu noktada Avrasya bölgesinde yaşanan hareketlilik bölge ülkelerini birbirine yakınlaştırarak ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarında bölgesel örgütlerin kurulmasına neden olmuştur.

Bu doğrultuda ŞİÖ oluşumu itibarıyla üç ana nedene dayandırılabilir. İlk olarak Rusya, Orta Asya Cumhuriyetleri ve Çin aralarındaki mevcut sınır güvenliğini sağlayabilmek için işbirliğine gitmişlerdir. Rusya ve Çin'in birbirini yakın görmelerinin diğer bir sebebi de karşılıklı ekonomik çıkarlara dayanmaktadır. Çin için yüksek teknoloji Rus silahlarını düşük fiyatta alma, Batı dünyasından silah temin eden Tayvan'ı dengeleme konuları son derece önemlidir. Son olarak Rusya ve Çin'in ABD'ye karşı olumsuz duygusu iki ülkenin yakınlaşmasını pekiştiren nedendir. Ayrıca hem Rusya ve hem de Çin Orta Asya'da çıkabilecek muhtemel bir istikrarsızlığı engellemeye çalışmadıklarını iddia etmektedirler. Böylece Rusya ve Çin arasındaki ilişkiler 1994 yılının Eylül ayında 'yapıcı ortaklıktan' (*constructive partnership*), 1996'nın Nisan ayında 'stratejik ortaklığa' (*strategic partnership*) dönüştüğü söylenebilir.¹⁵¹

Çin Şangay Örgütü çerçevesinde kendi liderliğinde, örgütün büyümesini ön plana koymuş ve Orta Asya ülkeleri ile birlikte Batılı devletlerin Asya'nın içlerine girmesini önlemek istemiştir. ŞİÖ ile Avrasya devletlerini bir arada toplayan bir ekonomik ve siyasal bütünleşme hedeflenmiştir. Ayrıca Çin'in Merkez-Çevre doktrinlerinde ve tehdit algılamalarında Tayvan, Doğu Türkistan, Tibet ve Nepal sorunları da bulunmaktadır. Bununla birlikte, Çin petrolce zengin olan Rusya ile işbirliği yaparak gittikçe büyüyen enerji ihtiyacını karşılamış ve diğer petrole bağımlı ülkelere göre avantaja sahip olmuştur.

1990'lı yılların birinci yarısında Çin'in Orta Asya ülkeleri ile yaptığı ticareti oldukça yükselmiştir. Sadece Kazakistan ile yapılan ticaret hacmi 1996 yılında 500 milyon dolar olmuş ve bu ticaretin 90% Doğu Türkistan bölgesi ile

¹⁵¹ Chikahito Harada, "Russia and North-East Asia", *Adelphi Paper*, Cilt: 310, 1997, s. 40.

gerçekleştirilmiştir.¹⁵² Çin'in Batı'ya açılmasını teşvik eden tarihi ipek yolu, halen Çin için önemini kaybetmemiştir. Bu bağlamda, Orta Asya Çin için Batı'ya ulaşmanın stratejik açıdan en kısa yoludur. Dolayısıyla Çin bölgede ekonomik ve siyasi açıdan etkisini artırırken bölge üzerinde ABD ve Batı ülkelerinin varlığını azaltmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda Rusya ve Çin Orta Asya bölgesinde kendi nüfuzunu pekiştirmek ve bölgeye diğer güçlü devletlerin girmesini engellemek amacıyla ŞİÖ'nü bir araç olarak değerlendirmiştir. İlyas Kamalov'a göre üye ülkeleri ŞİÖ'nün üçüncü bir ülkeye karşı oluşmadığını vurgulasa da, örgüt ABD'nin bölgedeki varlığını kırma ve NATO'nun alternatifi olma çabasıdadır.¹⁵³

ŞİÖ oluşum sürecinde Çin, gevşek bir niteliğe sahip olan Şangay Beşlisi'ni "normal" bir örgüte dönüştürme çabasında olmuştur. Rusya ise, başlangıçta örgütü güçlendirmek için herhangi bir sebebin olmadığını düşünmüştür. Fakat 2001 yılında Rusya, işbirliği seviyesinin pekiştirilmesini desteklemiştir. Rusya'nın bu kararında, Batılı güçlerin 1990'lı yıllarda eski Yugoslavya topraklarındaki faaliyetlerinden hoşnut olmamasının da etkisi olduğu söylenebilir. Diğer yandan Rusya, Çin ile olan ilişkilerin Batı ülkeleri ve Amerika için bir mesaj olacağını düşünmüştür.

3.3. ŞANGAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ ZİRVELERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

26 Nisan 1996 yılında Çin'in Şangay kentinde Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında imzalanan anlaşma sonucunda Şangay Beşlisi kurulmuştur. Bu zirve sonucunda üye ülkeler arasındaki sınır bölgesiyle ilgili olarak güven pekiştiren anlaşma imzalanmıştır. Anlaşma gereği, üye ülkeler sınır bölgelerinde yerleştirilen askeri güç ve gerçekleştirilen askeri tatbikatlar ile ilgili birbirlerini önceden bilgilendireceğini taahhüt etmiştir. Ayrıca, taraflar birbirlerine karşı askeri eylem yapmamayı ve sınıra yakın 100 km²lik bölgedeki askeri hareketleri sınırdaş ülkeleri rapor etmeyi taahhüt etmişlerdir. Ayrıca askeri tatbikatta

¹⁵² Witt Raczka, "Xinjian and its Central Asian Borderlands", *Central Asian Survey*, Cilt: 17, No: 3, 1998, s. 394.

¹⁵³ İlyas Kamalov, "Şangay Ekseni, NATO'yu Dengeleyebilir mi?", *Stratejik Analiz*, Sayı: 69, Ocak 2006, s. 13.

katılımcı sayısı en fazla 4000 bin kişi ile sınırlandırılmıştır.¹⁵⁴ Anlaşma'nın temel hedefi sınır bölgelerinde güvenliği sağlamak ve daha genel olarak Asya-Pasifik'te yeni bir güvenlik modeli geliştirerek huzur ve istikrarı tesis etmektir.

Şangay Beşlisi'nin ikinci zirvesi 24 Nisan 1997 yılında Moskova'da gerçekleştirilmiştir. Toplantıda üye ülkeler “Sınır Bölgelerinde Askeri Kuvvetlerini Karşılıklı Azaltmaya İlişkin Anlaşma” imzalamışlardır. Ayrıca toplantıda buluşan devlet liderleri, sınır bölgelerinde asker ve silah sayısını azaltma, tek taraflı askeri üstünlük çabasında olmama, asker, silah ve devriyeleri 100 km içeriye çekme, askeri alanda bilgi paylaşımını güçlendirme konusunda anlaşmışlardır. Anlaşma süresi 31 Aralık 2020 yılına kadar olduğu ifade edilse de otomatik olarak beş yıla kadar uzatılabilirliği konusunda karar alınmıştır.¹⁵⁵ Şangay Beşlisi ülkelerinin bu iki zirvede sınırdaki bölgenin güvenliğine ayrı bir önem verdikleri açıktır. Rusya'nın Çeçen ayrılıkçılara, Çin'in Doğu Türkistan'a, Orta Asya ülkelerinin ise Türkistan bölgesindeki aşırı dinci unsurlarla ilgili problemleri, devletlerarasındaki güvenlik alanında yaptıkları çalışmaların önemli dinamikleri olarak gözükmektedir.

3 Temmuz 1998 yılında Kazakistan'ın Almatı kentinde Şangay Beşlisi'nin üçüncü zirve toplantısı gerçekleştirilmiştir. Bu zirvede bölgesel güvenlik konularında derin istişarelerin devam etmesi, ticaret, ekonomi, enerji alanlarında büyük ölçekli ve uzun vadeli işbirliği kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca etnik bölücülük, dini aşırılık, uluslararası terörizm ve sınır ötesi suçlara karşı ortak mücadele gerektiği vurgulanmıştır.¹⁵⁶ Bu zirvede, önceden kurulan Rusya ve Çin ve Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan'ın oluşturduğu iki cephe sistem değiştirilmiştir. Bu değişiklik, Şangay Beşlisi'nin Çin'in Orta Asya ülkeleri ile olan sınır bölge güvenliği konusunu ele alan bir kuruluş sıfatından çıkıp çok taraflı bir işbirliği yapan örgüte dönüşme çabasında olduğunu göstermiştir.¹⁵⁷

Şangay Beşlisi'nin 25 Ağustos 1999 yılında Bişkek'te gerçekleştirdiği ve

¹⁵⁴ Ahmetov, “Mejdunarodno-pravovoe obespeçenie aziatsko-tihookeanskoy voenno-politiçeskoj bezopasnosti”, s. 66.

¹⁵⁵ Ahmetov, “Mejdunarodno-pravovoe obespeçenie aziatsko-tihookeanskoy voenno-politiçeskoj bezopasnosti”, s. 67.

¹⁵⁶ Yuriy Kosov, Andrey Toropigin, “Nekotoriye osobennosti integratsionnih protsessov na yevraziyskom prostranstve (na primere YevrAzES i ŞOS)”, *Yevraziyskaya integratsiya: ekonomika, pravo, politika*, No: 10, 2011. s. 163.

¹⁵⁷ Çolakoğlu, *Uluslararası İlişkilerde Kuzeydoğu Asya*, s. 178.

Boris Yeltsin ve Jiang Zemin'in iştirak ettiği toplantıda Amerikan karşıtı politikaların yoğun olarak vurgulanması dikkat çekicidir. Ayrıca uluslararası ilişkiler sistemindeki çok kutuplu dünya düzeninin önemi vurgulanmış, insan hakları ihlali vurgularının başka bir ülke içişlerine karışma bahanesi olmaması gerektiği özellikle belirtilmiştir.¹⁵⁸ Zirvede, Kosova ve Dağıstan'daki olaylar ile Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı hareketler de gündeme getirilmiştir. Ayrıca Orta Asya bölgesinde demokrasiyi geliştirme ve siyasi istikrar süreçlerine dış müdahalenin engellenmesi gerektiği belirtilmiştir.

Şangay Beşlisi'nin beşinci 5 Temmuz 2000 tarihinde yapılan zirvesi de ayrı bir öneme sahiptir. Zirveye NATO, Özbekistan ve Afganistan'daki Taliban rejiminin gözlemci olarak iştirak etmeleri uluslararası kamuoyunda örgüte olan ilginin somut göstergesidir.¹⁵⁹ Toplantının özelliklerinden biri örgütün üye sayısının artırılması yolunda ilk adım atılmış ve bölge ülkelerinin örgüte katılmasının önünün açılması sağlanmıştır.

Haziran 2001'de Şangay'da yapılan zirvede Özbekistan üyeliğe kabul edilerek, kuruluşun adı Şangay İşbirliği Örgütü olarak değiştirilmiş ve bu zirve örgütün ilk zirvesi olmuştur.¹⁶⁰ Üye ülkelerin liderleri, terörizm, bölücülük ve aşırılığa karşı “Şangay Antlaşması”ni imzalamışlardır. Bu buluşmada, “Bölgesel Terörle Mücadele Birimi”nin (*The Regional Anti-Terror Structure*) (RATS) kurulması kararlaştırılmıştır.

7 Haziran 2002 tarihinde Rusya'nın St.Petersburg kentinde gerçekleştirilen ŞİÖ'nün ikinci zirvesinde, “Bölgesel Terörle Mücadele Birimi'nin” kuruluşuna ilişkin antlaşma, “ŞİÖ Ana Anlaşması” ve üye devletlerin “Liderler Dekalarasyonu”na imza atılmıştır. İmzalanan belgeler, örgütün oluşumu için yasal bir zemin oluşturmuş ve örgütün amacını, yapısını ve işleyiş şeklini ortaya koymuştur.¹⁶¹ RATS temel amacı devletlerarası terörizm, bölücülük ve aşırılık gibi güvenlik tehditleri ile alakalı askeri olmayan eylemleri koordine etmektir. Yapının

¹⁵⁸ Selçuk Çolakoğlu, “Şangay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Cin”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 1, Bahar 2004, s. 179.

¹⁵⁹ Nuraniye Hidayet Ekrem, *Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası: 1950-2000*, Ankara, 2003, s. 153.

¹⁶⁰ Kosov, Toropigin, “Nekotoriye osobennosti integratsionnih protsessov na yevraziyskom prostranstve”, s. 163.

¹⁶¹ Ahmetov, “Mejdunarodno-pravovoe obespeçenie aziatsko-tihookeanskoy voenno-politiçeskoy bezopasnosti”, s. 81.

eski icra komitesi başkanı Vyaçeslav Kasımov'un dediğine göre terörle ve modern toplumun diğer sorunlarıyla mücadelede ŞİÖ üye ülkeleri için ortak bir yaklaşım geliştirmek için tasarlanmıştır.¹⁶² Akzer Berdalieva'nın da belirttiği üzere “Bu belgeler örgütün uluslararası yasal çerçevesinin inşasındaki en mühim unsurlardır”.¹⁶³

28-29 Mayıs 2003'te Moskova'da ŞİÖ'nün 2003 yılında gerçekleştirildiği üçüncü zirvesi bütçe oluşturma mekanizmasına ilişkin belgelerin imzalanması ve örgütün amblem ve bayrağı kabul edilmesi ile tüm alt kurumlarının kuruluş aşamasının bitmiş olması açısından önemlidir.¹⁶⁴ 17 Haziran 2004'te Taşkent'te gerçekleştirilen ŞİÖ'nün dördüncü zirvesinde Bölgesel Terörle Mücadele Birimi'nin resmi açılışı gerçekleştirilmiştir. Ayrıca bu zirvede gözlemci statüsü oluşturularak Moğolistan ŞİÖ'ne gözlemci üye olmuştur.¹⁶⁵

Kazakistan'ın başkenti Astana'da 5 Temmuz 2005 yılında yapılan zirveye gözlemci olarak Moğolistan Devlet Başkanı Nambarin Enhbayar, Hindistan Dışişleri Bakanı Natvar Singh, İran Başkan Yardımcısı Muhammad Rıza Arif ve Pakistan Başbakanı Şevket Aziz'in katılmaları toplantıya ayrı bir önem katmıştır. Zirvede Hindistan, İran ve Pakistan'a ŞİÖ gözlemci statüsünün verilmesi hakkında karar alınmıştır. Bununla birlikte, küresel ve bölgesel güvenlik, barış ve istikrar, taraflar arasında ekonomi ve yatırım alanlarında işbirliğinin güçlendirilmesi, terör, ayrımcılık ve dini aşırılıkla mücadele konuları vardır. Ayrıca zirve gündeminde dile getirilen en önemli konulardan biri ABD'nin Afganistan'daki askeri operasyonlarına son vermesi ve ŞİÖ'ne üye olan Özbekistan ve Kırgızistan'da geçici olarak kurulan ABD güçlerinin ülkeleri terk etmelerine ilişkin takvimin belirlenmesi olmuştur.¹⁶⁶

¹⁶² Stephen Aris, *Eurasian Regionalism: The Shanghai Cooperation Organisation*, Londra, 2011, s. 124.

¹⁶³ Akzer Berdalieva, *Strategiya Respubliki Kazahstan v aziatsko-tihookeanskom regione: Natsional'nye interesi, prioriteti, napravleniya*, Yayınlanmış doktora tezi, Rusya DİB Diplomasi Akademisi, Moskova, 2003, s. 59.

¹⁶⁴ Mihail Lipkin, Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudničestva, (Çevrimiçi) <http://files.school-collection.edu.ru/dlrstore/31b7e75d-1242-1798-b3a8-7b72d4b0f448/1010706A.htm>, 12 Mart 2016.

¹⁶⁵ Hronika Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva, 14 Haziran 2009, (Çevrimiçi) http://www.russian.xinhuanet.com/russian/2009-06/14/content_892842.htm, 12 Mart 2016.

¹⁶⁶ Sanat Kuşumbayev, “Sammit ŞOS v Astane: Formirovaniye novoy geopolitiki”, 31 Mart 2006, (Çevrimiçi) <http://www.kisi.kz/ru/categories/geopolitika-i-mezhdunarodnye-otnosheniya/posts/sammit-shos-v-astane-formirovanie-novoy-geopolitiki>, 12 Mart 2016.

ŞİÖ'nün bir sonraki zirvesi 14-16 Haziran 2006 yılında Şangay'da gerçekleşmiştir. Bu zirvede Bölgesel Terörle Mücadele Birimi'nin rolünü artıran 3 önemli belge imzalanmıştır. Birinci belge terör, ayrılıkçılık ve aşırılıkla mücadele konusunda işbirliği programıdır. İkinci belge, üye devletler topraklarında teröre karşı ortak tedbirlerin organizasyonu ve uygulama kuralları hakkında anlaşma. Üçüncüsü ise, terör, ayrılıkçılık ve aşırılık ile ilgisi tespit edilen şahısların ŞİÖ üye ülkelerin topraklarına girmelerinin engellenmesine ilişkin anlaşma.¹⁶⁷ Kabul edilen belgelerden de görüldüğü üzere Avrasya güvenliğini tehdit eden unsurlarla mücadele etmek için sağlam bir organizasyon oluşturulmaya çaba gösterilmektedir.

7 Haziran 2012 yılında Pekin'de yapılan toplantı sırasında Afganistan'a gözlemci ülke, Türkiye'ye ise diyalog ortağı statüsü verilmesi örgütün genişleme yolundaki isteği açıkça görülmektedir.¹⁶⁸ 12 Eylül 2014 yılında Duşanbe'de gerçekleşen zirvesinde ise Afganistan'daki durum, Orta Doğu ve Kuzey Afrika, İran'ın nükleer programı, Ukrayna'daki çatışma da dâhil olmak üzere bölgesel güvenlik ve stratejik istikrar konuları görüşülmüş ve genişlemenin çerçeve koşulları hakkında anlaşmaya varılmıştır.¹⁶⁹

10 Temmuz 2015'te Rusya Federasyonu'nun Özerk Cumhuriyeti olan Başkurdistan'ın Başkenti Ufa'da gerçekleşen toplantıda Afganistan'daki terör olayı, terör hareketlerinin ŞİÖ'nün güney topraklarında tehdit oluşturduğu ve buna ilişkin tedbirlerin alınması, terörizme karşı 2016-2018 Programı'nın bir an önce uygulamaya konulması vurgulandı. Ayrıca ŞİÖ'nün 15 yıllık tarihinde ilk kez genişlemesi ile ilgili olarak Hindistan ve Pakistan'ın örgüte üyelik prosedürüne ilişkin belgeler imzalanarak genişleme yolunda ciddi bir adım atıldı.¹⁷⁰

Örgütün 24 Haziran 2016 tarihinde Taşkent'te düzenlenen son zirvesinde ise Hindistan ve Pakistan'ın resmi üyelik belgeleri imzalandı. Ayrıca örgütün 2016-

¹⁶⁷ Ahmetov, "Mejdunarodno-pravovoe obespeçenie aziatsko-tihookeanskoy voenno-politiçeskoj bezopasnosti", ss. 87-88.

¹⁶⁸ V Pekine sostoyalsya sammit Şanhayskoj organizatsii sotrudničestva, 7 Haziran 2012, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/by-date/07.06.2012>, 13 Mart 2016.

¹⁶⁹ Sammit ŞOS v Duşanbe: Tadjikskiy itogi i rossiyskiye planı, 12 Eylül 2014, (Çevrimiçi) <http://tjk.rus4all.ru/exclusive/20140912/725451592.html>, 13 Mart 2016.

¹⁷⁰ Kira Latuhina, "Vladimir Putin podvel itogi sammitov v Ufe", 10 Temmuz 2015, (Çevrimiçi) <http://rg.ru/2015/07/10/putin-itogi-site.html>, 14 Mart 2016.

2020 yıllarına ilişkin işbirliği eylem planı da onaylandı.¹⁷¹

Yapılan zirvelerden de görüldüğü üzere ŞİÖ üye ülkeleri çalışma alanını genişleterek, ilgili belgelerin altına imza atarak örgütü geliştirme adına çaba göstermektedirler. Alınan kararların resmileştirilmesi, süreklilik tanıtması, zirveden zirveye kontrol edilerek resmi türde sonuçlandırılması, alınan kararların sadece kâğıt üzerinde değil, aynı zamanda pratikte de kullanılması ve takip edilmesi örgütün yapısal açıdan güçlendiğini göstermektedir. Güvenlik, ekonomi ve enerji alanlarında derinleşme yolunda olan ŞİÖ son yapılan zirvede Hindistan ve Pakistan'ı da çatısı altına alma kararıyla uluslararası konumunu güçlendirmiştir.

3.4. TERÖRLE MÜCADELE

Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ortaya çıkan devletlerin hiçbiri yasadışı göç, organize suçlar, uyuşturucu, silah kaçakçılığı ve terörizm gibi bölgedeki ortak sorunlarla tek başına mücadele edebilme kapasitesinde değildi. Büyük devletlerin enerji ihtiyacı yolundaki çabaları ve terörle mücadele bahanesiyle ABD'nin Orta Asya'da bulunması bölgede güvenlik yapısına şekil veren unsurlardan biri idi. Bu ortamda ŞİÖ'nün Orta Asya'da bir güvenlik sistemini oluşturma gayretinin bir sonucu olduğu söylenebilir. Üye devletler tehdit algılarını ve güvenlik anlayışlarını ortaklaştırmış ve özellikle terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkta birleştirmişlerdir. Çünkü bu bölgede Stephen Aris'in de altını çizdiği gibi güvenlik sorunları uluslararası nitelikten daha çok ulus ötesi niteliğe sahiptir. Dolayısıyla da böyle ulus ötesi sorunları uygun seviyede çözmek için ulusal sınırların sıkı tanımlarına bağımsız halde güvenlik dinamikleri bölgesel düzeyde mekanizma sağlayan bir araç olarak görülmektedir.¹⁷²

Ayrıca ŞİÖ üyeleri Afganistan'daki durumun Orta Asya'yı doğrudan etkileyebildiğini düşünmekte ve uluslararası koalisyonun Afganistan'da teröre karşı yürüttüğü çabaları desteklemektedir. ŞİÖ'nün bazı üye ülkeleri, terör karşıtı

¹⁷¹ Şanghay İşbirliği Örgütü'nün 16. Dönem toplantısı kararları, 26 Haziran 2016, (Çevrimiçi), <http://parstoday.com/tr/news/world-i24892->

[Şanghay İşbirliği Örgütü'nün 16. dönem toplantısı kararları](http://parstoday.com/tr/news/world-i24892-), 21 Eylül 2016.

¹⁷² Stephen Aris, "The Shanghai Cooperation Organisation: 'Tackling the Three Evils'. A Regional Response to Non-traditional Security Challenges or an Anti-Western Bloc?", *Europe-Asia Studies*, Cilt: 61, No: 3, Mayıs 2009, s. 465.

koalisyonun çıkarları doğrultusunda koalisyon katılımcılarının askeri birliklerinin geçici bir süre için konuşlandırılması ve terör karşıtı operasyonlarda kullanılmak üzere topraklarını ve hava sahalarını açmıştı. Bununla birlikte, Haziran 2005 yılında Astana'da gerçekleşen ŞİÖ zirvesi sonunda kabul edilen deklarasyonda “Şangay İşbirliği Örgütü üyesi ülkeler Afganistan'da yürütülen terör karşıtı operasyonun aktif askeri aşamasının tamamlandığını hesaba katarak, koalisyon katılımcılarından bahsi geçen geçici sürenin ne zaman sona ereceğini net bir şekilde belirlemeleri gerektiğini düşünüyorlar” denilmekteydi.¹⁷³ Başka bir deyişle Orta Asya'da kurulan ABD üslerinin artık kapatılması istenmekteydi.

Aynı yıl 5 Temmuz'da Avrasya güvenliğine tehdit eden terörizm, ayrılıkçılık ve dini aşırılıkla mücadele için ŞİÖ çerçevesinde önemli adım atılmıştır. Bu üç bela ile mücadele etmek için strateji ve sistem oluşturmak için temel yaratan “Terörizm, Ayrılıkçılık ve Dini Aşırılıkla Mücadele için İşbirliği Konsepti” kabul edilmiştir. Konsept ŞİÖ üye ülkelerin terörizm, ayrılıkçılık ve dini aşırılıkla mücadele için yaptıkları işbirliğinin temel amaçlarını, görevlerini, ilkelerini, yönlerini ve şeklini net bir şekilde belirlemiştir. Konseptte belirlenen genel açıklamalara göre bu üç bela uluslararası güvenliğe ve bölgesel güvenliğe tehdit eden unsurlardır. Ayrıca bu tehdit unsurların ülkelerin toprak bütünlüğüne ve devlet güvenliğine tehdit ettikleri de bildirilmiştir.¹⁷⁴

Afganistan terör, uyuşturucu, silah kaçaklığı gibi tehditler dışında, ülkedeki mevcut askeri-siyasi durumuyla Avrasya bölgesel bütünleşme yolunda da engel oluşturmaktadır.¹⁷⁵ Afganistan'daki istikrarsız duruma çözüm arayışı olarak ŞİÖ üye ülkelerinin bu ülkeye tek taraflı ve karşılıksız türde yardım etmeleri bölge güvenliğine karşı arz ettikleri ciddiyeti ifade etmektedir. Örneğin Rusya 2002-2005 yılları arasında Afganistan hükümetine ülkenin ulusal silahlı kuvvetlerin yapımında 200 milyon ABD doları tutarında hibe yardımı sağlamıştır. Bununla birlikte Rusya

¹⁷³ Rozanov vd., *Şanhayskaya organizatsiya sotrudničestva i problemi bezopasnosti Yevrazii*, Cenevre, s. 56.

¹⁷⁴ Kontseptsiya sotrudničestva gosudarstv – çlenov Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva v bor'be s terrorizmom, separatizmom i ekstremizmom, 7 Temmuz 2005, (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/sanhajskaa-organizacia-sotrudnicestva-sos-/-/asset_publisher/0vP3hQoCPRg5/content/id/433388, 15 Temmuz 2016.

¹⁷⁵ Guzel Maytdinova, “Şanhayskaya Organizatsiya sotrudničestva v geopolitičeskoy dinamike Tsentral'noy Yevrazii v naçale vtorogo desyatiletija XXI veka”, *Vestnik Çelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, No: 23 (314), 2013, s. 9.

Paris Kulübü çerçevesinde Afganistan'ın 11 milyar ABD doları tutarında devlet borcunun iptaline ilişkin yeni bir karar kabul etmiştir. Ayrıca Rusya ve Çin, enerji tesisleri, yol ve tünel altyapı inşaatında Afganistan'a yardım etmiştir.¹⁷⁶ Rusya'nın aktif bir siyasi pozisyonu sayesinde 27 Mart 2009 yılında Moskova'da ŞİÖ çerçevesinde Afganistan meselesine yönelik konferans düzenlenmiştir. Konferans sonucunda “ŞİÖ ve Afganistan” grubunun üye ülkeleri arasında ortak etkinlik planı kabul edilmiştir. Uyuşturucu karşıtı kurumları arasında görüşmeler yapmaya hem de bu alanda işbirliğini güçlendirmeye yönelik belgeler oluşturmaya karar alınmıştır.¹⁷⁷ ŞİÖ çerçevesinde güvenlik işbirliğini geliştirmekte olan üye devletler sürekli hedeflerinin bir askeri-politik blok veya kapalı bir ittifak oluşturulması olmadığını vurgulamaktadır. Fakat örgütün temel amacı olan güvenliğin sağlanması için her sene üye devlet başkanları seviyesinde gerçekleştirilmekte olan zirvelerin yetersiz kaldığı düşünülerek, 2003 yılından itibaren düzenli olarak ŞİÖ üyesi ülkelerin savunma bakanları toplantısı gerçekleştirilmektedir. Toplantıda savunma ve güvenlik alanında işbirliğinin daha da geliştirilmesi, ŞİÖ sorumluluk alanındaki durumla ilgili bilgi alışverişi gibi konular görüşülmektedir. Toplantı sonunda ise ŞİÖ askeri organları başkanları tarafından ortak askeri eğitimin yapılması hakkında ŞİÖ üyesi ülkeleri arasında Anlaşma (27 Haziran 2007), ŞİÖ üyesi ülkeleri savunma bakanlıkları işbirliği hakkında Anlaşma (15 Mayıs 2008) ve ŞİÖ Üyesi Ülkeleri Savunma Bakanlıkları İşbirliği 2010-2011 Planı gibi belgeler imzalanmıştır.¹⁷⁸

Bu bağlamda örgütün üye devletleri arasında yapılan terör karşıtı eğitim tatbikatları dikkat çekmektedir. Ekim 2002'de Çin ve Kırgızistan arasında iki taraflı terör karşıtı eğitim gerçekleştirilmiştir. Ağustos 2003 yılında “Etkileşim-2003” adı altında ŞİÖ üye devletleri askeri güçleri arasında terör karşıtı ilk eğitim

¹⁷⁶ Burhonjon Rizoyev, Alimardon Nazarov, “Perspektivi razvitiya Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva v sisteme obespeçeniya regional'noy i natsional'noy bezopasnosti stran Tsentral'noy Azii”, *Vestnik Tadjikskogo gosudarstvennogo universiteta prava, biznesa i politiki. Seriya gumanitarnih nauk*, No: 4, 2010, ss. 114-115.

¹⁷⁷ Maksim Starçak, “Şanhayskaya organizatsiya sotrudničestva: Vozmojnosti dlya Rossii”, *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz*, No: 2, Cilt 14, 2011, ss. 151-152.

¹⁷⁸ Rozanov, “Şanhayskaya organizatsiya sotrudničestva i problemi bezopasnosti Yevrazii”, Cenevre, ss. 57-58.

yapılmıştır.¹⁷⁹ Eğitim iki aşamadan oluşup önce Kazakistan toprağında, sonra Çin toprağında gerçekleştirilerek tatbikata 5 ülkeden (Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan) 1300 civarında asker katılmıştır.¹⁸⁰

Rusya ve Çin arasında ilk defa 2005 yılında gerçekleşen “Barış Misyonu 2005” askeri tatbikatına yaklaşık 10.000 personel, Sarı Deniz kıyısında sağlam amfibi iniş, denizaltı gemiler, uzun menzilli bombardıman uçaklar katılmıştır.¹⁸¹ 9-17 Ağustos 2007'de Çin ve Rusya topraklarında terörle mücadele eğitimi “Barış Misyonu 2007” adıyla yapılan eylem iki aşamadan olup ilki Çin'de ikincisi Rusya'nın Volga-Ural Askeri Bölge'sinde gerçekleştirildi. Çebarkul askeri alanında askeri eğitime 7500'ün üzerinde asker katılıp ve 1200'den fazla silah ve askeri teçhizat kullanıldı.¹⁸²

6-19 Nisan 2009 yılında Tacikistan'ın Nurek kenti yakınında bulunan Fahrabad askeri alanında ŞİÖ üye devletlerin silahlı kuvvetlerinin koordinasyonu amacı ile anti-terör tatbikatları “Nurek-Antiterror-2009” adı altında yapılmıştır. Tatbikatın son aşamasına 5 üye devletin (Kazakistan, Kırgızistan, Çin, Rusya ve Tacikistan) özel kuvvetleri katılmıştır.¹⁸³

Eylül 2010 yılında Kazakistan toprağındaki Matıbulak askeri alanında ŞİÖ çerçevesinde “Barış Misyonu-2010” terörle mücadele tatbikatı gerçekleştirilmiştir. Tatbikatta 6000 asker 1500'den fazla silah ve askeri teçhizatı kullanmıştır.¹⁸⁴

ŞİÖ Bölgesel Terörle Mücadele Birimi Konseyi'nin 23 Eylül 2010 kararı çerçevesinde 5-8 Mayıs 2011 yılında Doğu Türkistan'ın Kaşgar kentinde ŞİÖ üyesi ülkelerin istihbarat ve kara kuvvetlerinin “Tianshan-2-2011” ortak anti-terör tatbikatı düzenlenmiştir. Eyleme ŞİÖ BTMB Müdürü Djenisbek Djumanbekov, ŞİÖ Genel Sekreter Yardımcısı Hun Tsyuin, ŞİÖ üyesi ülkelerinin terörle mücadele

¹⁷⁹ Van Tszii, “Şanhayskaya organizatsiya sotrudničestva (ŞOS) v kontekste sovremennogo mirovogo poryadka: podhodı rossijskih i kitayskih uçenih”, *Etap: ekonomičeskaya teoriya, analiz, praktika*, No: 1, 2010, s. 125.

¹⁸⁰ Nikitina, ODKB i ŞOS: modeli regionalizma v sfere bezopasnosti, s. 91.

¹⁸¹ Julie Boland, “Ten Years of the Shanghai Cooperation Organization: A Lost Decade? A Partner for the US?”, *21st Century Defense Initiative Policy Paper*, 20 June 2011, s. 11.

¹⁸² Aleksey Matveev, ““Duh Şanhaya” v bor'be s terrorizmom”, *Voyenno-promışlennıy kur'yer*, No: 32 (198), Ağustos 2007, s. 1.

¹⁸³ Andrey Korbut, “Bor'ba s terrorizmom: vmeste ili vroz'?”, *Voyenno-promışlennıy kur'yer* No: 14, 2009, s. 2.

¹⁸⁴ Sostoyalas' aktivnaya faza mejdunarodnogo voyennogo antiterrorističeskogo uçeniya “Mirnaya missiya–2010”, 27 Eylül 2010, (Çevrimiçi) <http://www.nomad.su/?a=5-201009270019>, 16 Mart 2016.

enstitülerinin başkanları hem de ŞİÖ gözlemci ülkeleri Hindistan, Pakistan ve Moğolistan temsilcileri de katılmıştır.¹⁸⁵

8-14 Haziran 2012 yılında Tacikistan topraklarında ŞİÖ “Barış Misyonu-2012” çerçevesinde anti-terör askeri tatbikatı düzenlenmiştir. Bu tatbikata Kazakistan, Çin, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan'dan iki binden fazla asker ve subay katıldı. 14 Haziran Tacikistan'ın Sogd bölgesinde “Çoruh-Dayron” askeri alanında ortak askeri operasyon gerçekleştirildi.¹⁸⁶

ŞİÖ terörle mücadele sürecinde yapılan eylemler sayesinde elde edilen sonuçlar örgütün etkili olmaya çaba gösterdiğinin belirtisidir. Buna ilişkin Rus Federal Güvenlik Teşkilatı Müdür Yardımcısı Sergey Smirnov sadece 2008 yılında, ŞİÖ ülkeleri anti-terör yapılarının ortak çabaları sayesinde 100'den fazla terör eyleminin engellendiğini söylemektedir. Bu terör eylemlerin 50'den fazlası kalabalık yerlerde gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Smirnov'un dediğine göre “2008 yılında ŞİÖ ülkelerinin topraklarında güvenlik güçlerinin ortak eylemleri sonucunda 429 adet el bombası, 2,2 ton patlayıcı ve 2,3 ton zehirli ve toksin madde bulundu. ŞİÖ ülkeler arasında hızlı bilgi alışverişi sayesinde 180 adet terörist eğitim üssü tespit ve elimine edilmiş, 500'den fazla militan tutuklanmış ve büyük miktarlarda silah ve mühimmat ele geçirilmiştir”.¹⁸⁷ Elde edilen sonuçlardan sonra ŞİÖ terörle mücadele sürecinde silah kaçakçılığının engellenmesine daha fazla önem vermiştir.

ŞİÖ terör gruplarının yerleştiği ve silah ve uyuşturucu kaçakçılığının yoğun olduğu Afganistan'da çalışmalar yürütmüştür. Bu minvalde örgüt Afganistan'da sosyal ve ekonomik istikrarın tesisi için yapılan çalışmalara katkı sağlamaktadır. Aynı zamanda bölgede yayılan dini tutuculukla mücadelede bölge ülkelerinin en büyük dayanak noktası haline gelmiştir.

¹⁸⁵ V Kitaye sostoyalis' antiterroristiçeskiye uçeniya “Tyan'-Shan'-2-2011”, 8 Mayıs 2011, (Çevrimiçi) <http://www.sectso.org/RU123/show.asp?id=464>, 16 Mart 2016.

¹⁸⁶ V ramkah uçeniya “Mirnaya missiya-2012” na poligone Çoruh-Dayron proşla general'naya trenirovka praktičeskih deystviy voysk, 12 Haziran 2012, (Çevrimiçi) <http://syria.mil.ru/news/more.htm?id=11180359@egNews>, 16 Mart 2016.

¹⁸⁷ Korbut, “Bor'ba s terrorizmom: vmeste ili vroz”, s. 2.

3.5. ŞİÖ'NÜN GÜVENLİK HEDEFLERİ

ŞİÖ oluşumu siyasi liderlerin veya grupların herhangi bir arzusunun sonucu değil, ulusal çıkar ve güncel sorunların çözümünü sağlamak üzere üye ülkelerin zaman talebine karşı ortak çözümünün sonucudur. Yerel gerginlik kaynaklarının (Afganistan İslam Cumhuriyeti kaynaklı tehditler) ve aynı zamanda küresel sorunların çözümünde bölgesel boyutun öneminin artması ŞİÖ ülkeleri arasında güncel sorunlara karşı uzun vadeli planlara dayalı bölgesel bütünleşme politikasını gerekli kılmaktadır. Bununla birlikte güvenlik alanında yapılan işbirliği ekonomik, insani yardım ve enerji alanlarındaki bağlar ile pekiştirilmektedir. Bu bağlamda siyasi istikrarın yanında ekonomik işbirliğinin geliştirilmesi söz konusudur. Ayrıca ŞİÖ üye ülkelerinin coğrafi açıdan birbirine yakın olmaları işbirliğini kolaylaştıran unsurdur.

Sınır içinde ve dışında güvenlik ve istikrarı korumak, sosyo-ekonomik sorunların çözümüne yönelik faaliyetleri artırmak ve muhtemel tehditlere (siyasi-askeri alanda olsun, insani, dinsel ve ekonomik alanda olsun) karşı ortak hareket etmek ŞİÖ'nün hedeflerini ifade etmektedir. Diğer yandan üye ülkelerin ekonomik gelişmelerindeki ve yol ve iletişim altyapısındaki farklılıklar, ülkeler arasında gümrük ve diğer engellerin varlığı ve yasadışı göç sorunu Avrasya güvenlik bileşeni olarak gelişmekte olan ŞİÖ için ciddi engeller oluşturmaktadır. Ancak, enerji faktörü pozitif ve birleştirici rol oynasa da örgüte en büyük engel ana oyuncularını olan Rusya ve Çin arasında örgüt çalışmalarında önceliklerin tanımlanmasındaki tartışmadır. Çin örgütün ekonomik işbirliğine öncelik vermektedir.¹⁸⁸ Rusya için bölge istikrarı, terör ve ayrımcılıkla mücadele, yasadışı göç, yasadışı silah ve uyuşturucu ticareti en önemli konular sayılmaktadır.

ŞİÖ'nün askeri alandaki işbirliği yavaş bir seyir izlese de şimdiden birkaç başarısından bahsedilebilir. Örneğin güncel meselelere yönelik çözüm arayışı için düzenli olarak savunma bakanları toplanmaktadır. Dahası üye ülkeler düzenli olarak ortak askeri eğitimler gerçekleştirmektedir. Ancak, Orta Asya'da güvenlik için tam sorumluluk taşıyacak olan ŞİÖ acil müdahale gücünün oluşturulması gereklidir. Böylece bölgede durumu istikrara kavuşturmak için bölge dışı askerlerin bulunması

¹⁸⁸ Emine Akçadağ Alagöz, Şanghay İşbirliği Örgütü: Rusya-Çin Ortaklığı mı, Rekabeti mi?, 15 Nisan 2010, (Çevrimiçi) <http://www.bilgesam.org/incele/1239/-sanghay-isbirligi-orgutu--rusya-cin-ortakligi-mi--rekabeti-mi-/#.Vu2WiOJ97IU>, 17 Mart 2016.

gereksiz hale gelecektir. Çünkü bölgede ABD askerlerinin bulunması (“teröre karşı koalisyon” adı altında) veya Rus askeri varlığı (Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü altında olsun) bölge sorunlarının çözümüne katkı yapacak yardımlardan ziyade güçlü devletlerin bölgede kendi etkisini artırmak çabası olarak da görülmektedir.¹⁸⁹ Benzer bir algı Çin askeri varlığı için de geçerlidir. Fakat Rus ve Çinli askerlerin ŞİÖ çerçevesinde gerçekleştirilen barış güçlerinin bir parçası olarak bölgede bulunması çok daha farklı algılanacaktır.

ŞİÖ’ne üye ülkeler uyuşturucu üretimi ve ticareti ile mücadele konusunda aynı görüşü paylaşmaktadır. Bu ülkelere göre Afganistan'a gerçekleştirilen terör karşıtı operasyon durumu daha da karmaşıklaştırmıştır. Çünkü yeni Afgan hükümeti ülkedeki durumu tam anlamıyla kontrole almakta yetersizdir. Dolayısıyla bölgede uyuşturucu kaçakçılığı artmıştır. Buna ilişkin uyuşturucu ve psikoterapik maddeler kaçakçılıklarıyla mücadele konusunda kabul edilen proje uygulanma aşamasındadır.

ŞİÖ beklentileri ile ilgili olarak aşırı iyimser tahminler de bulunmaktadır. Örneğin, bazı uzmanlara göre, ŞİÖ uzun vadede iki nedenden dolayı, NATO ve OPEC'e karşı bir denge unsuru olabilir. Bunlar BM, AGİT ve diğer önemli uluslararası kuruluşların Soğuk Savaş sonrasında değişen dünya düzeninde terörizm, silah kaçakçılığı ve çevre sorunları gibi tehditlere zamanında yanıt vermekte zorlanmaları ve Rus dış politika paradigmasındaki radikal değişikliklerdir.¹⁹⁰

ŞİÖ etkinliklerine Hindistan, İran, Pakistan, Moğolistan ve Türkiye gibi ülkelerde büyük ilgi göstermektedir. Rusya Federasyonu ve Çin ile siyasi, askeri ve ekonomik bağından dolayı Moğolistan adayı da önemlidir. Diğer yandan jeo-stratejik öneme sahip bir ülke olarak İran’ın ŞİÖ’ne katılım şansı yüksek gözükmektedir. ŞİÖ bölgesel güvenlik ve ekonomik işbirliği alanlarında iyi bir stratejik ortaklık örneğidir. Bu örgütün zaman içerisinde uluslararası ilişkiler sisteminde dengeli, adil, etkili ve çok kutuplu sistemin kurulması için bir model olabileceği beklenmektedir.

Örgütün ana faaliyet yönlerinden biri de uluslararası ve bölgesel kuruluşlar ile işbirliği geliştirmektir. Günümüzde ŞİÖ BMÖ, BDT, ASEAN, Avrasya Ekonomik

¹⁸⁹ Vitaliy Voronoviç, Evolyutsiya Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva v kontekste formirovaniya aziatskoy sistemi bezopasnosti, (Çevrimiçi) <http://evolutio.info/content/view/1172/188/>, 18 Mart 2016.

¹⁹⁰ Elke Windiş, V dolgosočnoy perspektive ŞOS hoçet stat' protivovesom NATO i OPEK, 15 Haziran 2006, (Çevrimiçi) <http://www.lentacom.ru/comments/3143.html>, 16 Mart 2016.

İşbirliği, KGAÖ, EIÖ ve AİGK gibi uluslararası kuruluşlarla işbirliği geliştirmektedir. Bu örgütlerle işbirliği belirli tarihlerde taraflarca kabul edilen memorandumlar esasında devam ettirilmektedir.¹⁹¹ Rusya ŞİÖ'nün güvenlik boyutunun güçlenme konusunda öncelik tanımaktadır. Bu bağlamda örgütün KGAÖ ile işbirliğine çok önem vermektedir. Dolayısıyla Rusya Barış Misyonu-2007 tatbikatı yapıldığında ŞİÖ ve KGAÖ tarafından ortak yapılmasını desteklemiştir. Ancak örgütün daha çok ekonomik boyutuna önem veren Çin buna sıcak bakmamıştır.¹⁹²

Diğer taraftan örgüte karşı eleştiriler de bulunmaktadır. En başta örgütün değişen siyasi, finansal ve ekonomik gerçeklerine kadar uyum sağlayabileceği şüphelidir. İkincisi, örgüt içerisinde üye ülkelerin çıkarları aynı şekilde mi karşılanıyor, yoksa Rusya ve Çin'in ulusal çıkarları karar alma mekanizmalarında daha mı etkin sorusu cevabını beklemektedir.¹⁹³ Batı dünyasının örgüte karşı eleştirilerinden bir tanesi de üye ülkelerindeki demokrasi eksikliği ile alakalıdır. Yani liberal demokrasinin olmadığı ortamda baskıcı yöntemlerin uygun görüldüğü ileri sürülmektedir.¹⁹⁴

Bütün bunlara rağmen ŞİÖ'nün ana etkinlik alanını oluşturan Orta Asya bölgesinin yakın gelecekte etkili ekonomik bir merkeze dönüşme potansiyeli vardır. Bölgede zengin yeraltı kaynakları ve yetişmiş insan gücü bulunmaktadır. ŞİÖ çerçevesinde çok taraflı ekonomik işbirliği programları faaliyete geçmiş olup, enerji, ulaşım, ticaret, telekomünikasyon, çevre bilimi, tarım, ilmi araştırmalar ve diğer alanları kapsayan pek çok proje gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.¹⁹⁵ Sonuçta bölge ülkelerinde ekonomik refahın artması bölge güvenliği için önemli rol oynayacaktır. Çünkü günümüzde halkın ekonomik geri kalmışlığı organize suçlar, yasadışı göç, uyuşturucu kaçaklığına sebep olabilmektedir.

¹⁹¹ ŞİÖ resmi sayfası, (Çevrimiçi) <http://rus.sectso.org/cooperation/>, 18 Mart 2016.

¹⁹² Umut Bekcan, "Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2012. s. 106.

¹⁹³ Şarko Sergey, *Rossiya i Kitay: vozmojnosti i razvitiye regional'noy integratsii*, Moskova, 2010, ss. 197-198.

¹⁹⁴ Stephen Aris, *The Shanghai Cooperation Organisation: 'Tackling the Three Evils'*, s. 459.

¹⁹⁵ Mihail Titarenko, Anatoliy Klimenko, *Şanhayskaya organizatsiya sotrudničestva: k novim rubejam razvitiya*, Moskova, 2008, s. 5.

Bununla birlikte örgütün etkinlik alanlarına bakıldığında ve resmi açıklamalardan da anlaşıldığı gibi çok taraflı görev yapan örgüt bölgesel güvenlik tehditleri ile mücadelede daha çok önlemsel karaktere sahiptir. Örgütün henüz askeri bir yapılanması ve askeri gücü bulunmamaktadır. Bununla ilgili örgütün genel sekreteri Dmitriy Mezentsev resmi bir açıklamasında böyle bir yapılanmanın planlanmadığını bildirmiştir.¹⁹⁶ Örgüt daha çok devlet başkanları ve başbakanları düzeyinde ortak zirveler, ortak askeri tatbikatlar, bilgi alış-verişi, stratejik önlemlerin alınması gibi etkinliklerle sınırlanmaktadır. Ancak üye ülkelerin ve özellikle Rusya ve Çin gibi iki güçlü ülkenin ortak güvenli hedefleri doğrultusunda bir araya gelmeleri ve işbirliği yapmaları ŞİÖ'nün başarısıdır.

3.5.1. Çin'in Şangay İşbirliği Örgütündeki Çıkar ve Beklentileri

ŞİÖ kurucularından biri olarak Çin Halk Cumhuriyeti örgütün oluşumu ve gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda, Çin'in ŞİÖ'ne yönelik politikasını anlamak örgütün özünün daha iyi ve daha gerçekçi anlaşılmasına yol açabilir. İki kutuplu dünyanın sona ermesinin ardından Çin dış politikası önemli değişikliklere uğramıştır. Çin artık dış politika uygulamasında ideolojik ilkelerini bir kenara koyarak pratik tercihlere önem vermeye başlamıştır. Bu nedenle, kendi ulusal çıkarlarını sağlayacak olan güçlü bir stratejik ortağı ile uzun vadeli ve güçlü ilişkiler oluşturmak Çin dış politikasının öncelikli görevi haline gelmiştir. Böylece bölgesel Çin'in dış politika stratejisinde ve ülke politikacıların faaliyetlerinde en önemli hedeflerinden biri haline gelmiştir. Dolayısıyla Çin, bölgesel örgütlere katılma, bölgesel güçlerle stratejik ikili işbirliğini genişletme ve derinleştirme, bölge ülkeleri ile ekonomik ilişkilerini genişletme ve bölgede güvenliği artırma konularına önem vermektedir. Çin'in Şangay İşbirliği Örgütü'ndeki amaçları ve çıkarları üç düzeyde incelenebilir:

Birincisi örgütün Çin toprak bütünlüğü ve ulusal birliği için teminat oluşturmasıdır. ABD'nin desteğini alan Tibet ve Doğu Türkistan gibi Çin'in bazı bölgelerinde ayrılıkçı eğilimlerin varlığı Çin'in toprak bütünlüğü için en önemli tehditlerden biridir. Bununla birlikte, doğal kaynakların bulunduğu Uygur özerk

¹⁹⁶ NATO mojet vzdohnut': ŞOS ne budet sozdavat' yedinye voyska, 7 Kasım 2014, (Çevrimiçi) <http://www.nakanune.ru/news/2014/11/7/22375778/#sthash.OzbaZRqk.dpufhttp://www.nakanune.ru/news/2014/11/7/22375778/>, 16 Temmuz 2016.

bölgesi, etnik ve dini özelliklerin ve ayrılıkçı eğilimlerin varlığı açısından Çin için büyük önem taşımaktadır.¹⁹⁷ Aynı zamanda bu eyalette yaşayan halkın Orta Asya'nın bazı halkları ile ulusal, etnik, dinsel ve dilsel ortaklığı olması Çin'i şüphelendiren durumdur. Bu durum, Çin'in kuzeybatı illerinde istikrarsızlık ve huzursuzluğu artıran etken olabilir. Bununla ilgili Kazakistan'daki Çin uzmanı Konstantin Sıroyejkin Doğu Türkistan bölgesinde etnik bölücülük belirtilerinin nedenleri çok sayıda “bağımsızlık mücadelesi” fikrini destekleyen Uygur nüfusunun temsilcileri, genişletilmiş sosyal protesto tabanı oluşturmuş ve bölgede etnik bölücülük eğilimlerin gelişimi için temel koşulları oluşturmuştur. Ayrıca, yazar Çin'de etnik bölücülük aktivasyonunda dış faktörlerin “yadsınamaz” etkisi olduğunu da vurgulamaktadır.¹⁹⁸

Dört Orta Asya ülkesini içinde bulunduran ŞİÖ Çin ve Rusya'ya kurumsal organizasyon çerçevesinde ayrılıkçı ve milliyetçi eğilimlerin kontrolü ve bastırılmasına yönelik ortak bir politika izlemek için fırsat sağlamaktadır. Diğer bir deyişle, ŞİÖ çerçevesinde ulus-ötesi ve ayrılıkçı çatışmalara karşı ortak çalışmakta olan hükümetler arasındaki yakınlık, organizasyon üyelerine bu tehditlere karşı birbirlerinin yeteneklerini kullanma fırsatı vermektedir. Bu da Çin Halk Cumhuriyeti'ne bölgesel örgüt çerçevesinde kolektif çabalarla kendi güvenliği için en büyük iç tehditlerden birine karşı durabilmesi için önemli bir fırsat vermektedir.¹⁹⁹

İkinci olarak örgüt Rusya ile olan sınır problemlerinin çözümü için sağlıklı bir zemin oluşturmaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında Çin Halk Cumhuriyeti ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki sınır her zaman iki ülke arasında bir çatışma kaynağı olmuştur. SSCB dağılınca 90'lı yılların başında, Çin Moskova ile bir dizi ikili ve çok taraflı anlaşmalar yaparak sınır bölgesinde güvenlik sorunlarının üstesinden gelmeye çalışmıştır. Şangay Beşlisi'nin kurulmasıyla Çin sınırındaki askeri alanda güven ortamının güçlendirilmesi açısından önemli bir adım atmıştır. Böylece Çin güney ve doğu bölgelerinde zaten mevcut olan güvenlik sorunları ile

¹⁹⁷ Askhat Kessikbayev, Şanghay İşbirliği Örgütü: Güvenlik Teşkilatından Bölgesel Kutup'a Doğru?, 17 Şubat 2002, (Çevrimiçi) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/145/sanghay_beslisinden_sanghay_isbirligi_organizasyonu, 16 Mart 2016.

¹⁹⁸ Konstantin Sıroyejkin, *Mifi i real'nost' etniçeskogo separatizma v Kitaye i bezopasnost' v Tsentral'noy Azii*, Almatı, 2003, s. 388.

¹⁹⁹ Esmâ Özdaşlı, “Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 6, Bahar 2012, s. 118.

bağlantılı olarak Batı tarafından ülkeye istikrarsızlığın sızmasını önleyen bir bariyer ve tampon bölge oluşturmaktadır. Sonraki aşamalarda ise Çin kendi bölgesel sorunlarını çözmek üzere ŞİÖ'nün diğer üyelerini kendi ortağı yapmayı başarmıştır.

Üçüncü olarak sınır aşan suçlarla mücadele ve sosyal istikrar ve güvenliğin oluşturulmasına yönelik katı önlemlerin kabulü ile ilgilidir. Aslında, Çinliler Soğuk Savaş sonrasında büyük güçler arasındaki çatışma, nükleer silahların kullanımı ve jeopolitik çelişkilerin bir sonucu olarak çarpışma olasılığının azaldığını, ancak başka tür tehditlerin ortaya çıktığını düşünmektedirler. Çin, bölgesel bağları ve komşu ülkelerle entegrasyonu geliştirme yoluyla terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı, uluslararası suçlar, kirlilik, yasadışı göç, AIDS ve bulaşıcı hastalıklar gibi diğer sorunları çözmeyi hedeflemektedir. Dolayısıyla ŞİÖ güvenlik alanında geleneksel olmayan tehditlerle mücadele etmek için bölgesel ve kurumsal araç yaratmanın başarılı bir örneğidir.

Aynı zamanda Çin'in bölgesel örgütlere aktif katılımı, kendi ekonomik potansiyelini artırmak amacıyla Pekin'in stratejik hedeflerinden biri haline gelmiştir.²⁰⁰ ŞİÖ oluşumu Çinli liderlere, sadece savunma ve güvenlik alanında değil, aynı zamanda ticari ve ekonomik alanda da işbirliğini genişletmek için yeni fırsatlar vermektedir. Örgüte Çin'in katılımı ŞİÖ üyesi ülkelerin pazarlarının Çin ürünlerine açılmasını sağlamaktadır. Bununla birlikte ŞİÖ üyesi ülkelerin Çin ile olan ekonomik bağlarının önemli kısmı enerji alanındadır. Bu da Çin'in enerji ithalatı ihtiyacının doğal bir sonucu olarak görülebilir. Çin'in aktif olarak Rus topraklarını ve Rusya'nın temel stratejik hedeflerinden biri olan Avrasya enerji akışlarının tekel kontrolünü atlayarak doğrudan Orta Asya bölgesinden petrol ve gaz elde etme çabaları buna örnek olabilir.²⁰¹

3.5.2. Rusya'nın Şangay İşbirliği Örgütündeki Çıkar ve Beklentileri

Rusya SSCB çözüldükten uzun zaman ekonomik ve siyasi sorunları hem de federasyona bağlı ülkelerde başlayan bağımsızlık hareketleri nedeniyle etkili bir dış politika izleme imkânı olmamıştır. 1993 yılında açıkladığı 'yakın çevre doktrini' ile

²⁰⁰ Adil Kengerli, Orta Asya'da Bölgesel İşbirliği: ŞİÖ'nün Rolü, 30 Haziran 2015, (Çevrimiçi) <http://politikaakademisi.org/2015/06/30/orta-asyada-bolgesel-isbirligi-sionun-rolu/>, 17 Mart 2016.

²⁰¹ Stephen Blank, "Making Sense of the Shanghai Cooperation Organization", *Georgetown Journal of International Affairs*, Summer/Fall 2013, s. 45.

Orta Asya'ya yönelik ilgisini duyurmuştur. Bununla birlikte başta Çin ve ABD gibi büyük devletlerin yanında, Orta Asya coğrafyası ile tarihi, dini ve kültürel bağı olan İran Türkiye gibi bölgesel güçlerle rekabete başlamıştır. Eskiden arka bahçesi olarak saydığı Orta Asya Türk devletlerine karşı sergilediği politikalarda Rusya ŞİÖ'nü Çin'i dengeleyecek ve bölgedeki ülkelerin Çin'le olan ilişkilerini denetleyecek bir mekanizma olarak saymıştır.²⁰²

Bu bağlamda ŞİÖ'nün kurucularından biri olarak Rusya her zaman örgütün gelişmesinde ve güçlenmesinde belirleyici rol oynamaktadır. Örgüt mekanizmasının güçlendirilmesi ile bağlantılı olarak Rusya'nın en önemli görevlerinden biri, savunma ve güvenlik görevlerini uygulamaktır. ŞİÖ'nün oluşturulması ve güçlendirilmesi yoluyla Moskova ilk olarak ulusal birliğini ve toprak bütünlüğünü korumak istemektedir. Rusya'nın farklı bölgelerinde, özellikle sınır bölgelerinde ve Kuzey Kafkasya'da, farklı etnik gruplar ve radikal unsurlar arasındaki güçlü ayrılıkçı hareketlerin varlığı Rus ulusal güvenliğine en önemli tehdit olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu tehditlere karşı durabilmek için Moskova bölgesel örgütler çerçevesinde çok taraflı ilişkileri güçlendirme yolunu seçmiştir. Aynen bu seçenek terörizm, aşırılık ve bölücülük ile mücadele etmek için görevlendirilen Şangay Beşlisi'nin ve sonra ŞİÖ'nün oluşumu için isteklendirme olmuştur. Kremlin, Orta Asya ve Kuzey Kafkasya'ya komşu alanlarda ayrılıkçı ve radikal hareketlerin bastırılması ve kontrolü için bu bölgesel enstrümanı yararlanma çabasıdır.

Aynı zamanda, NATO'nun hızlı bir şekilde Doğu'ya ve Kafkasya bölgesine yönelik genişlemesi, Barış İçin Ortaklık Planı ve ortak askeri tatbikatlar geliştirilmesi de dâhil olmak üzere NATO'nun Orta Asya ve Kafkasya ülkeleri ile çeşitli projelerin oluşturması ve uygulaması, ABD'nin Afganistan saldırısı ve Afganistan'daki ABD askerlerinin ve koalisyon güçlerinin varlığı, Doğu Avrupa bölgesinde füze savunma sistemi kurma planı, özellikle Ukrayna, Gürcistan ve Kırgızistan'daki renkli devrimler sırasında, Rusya çevresinde Batı'nın desteği Rusya güvenlik ve savunmasına Batı'dan gelen önemli tehditlerdir. Bu bağlamda örgütün güvenlik alanında güçlenmesi ve örgüte yeni üyeler alınarak etki alanını genişletmesi Rusya'nın temel beklentisidir.

²⁰² Özdaşlı, Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghay İşbirliği Örgütü, s. 119.

Bununla birlikte Rusya örgütün bölgedeki diğer kuruluşlara, özellikle Avrasya Ekonomik İşbirliği ile olan ilişkilerini geliştirmek ŞİÖ önceliklerinden biri olduğunu vurgulamaktadır. Bu konuda Putin, bu örgütlerin faaliyetleri birbirini karşılıklı olarak zenginleştireceğini ve etkin biçimde tamamlayacağını düşünmektedir.²⁰³

3.5.3. Orta Asya Ükelerinin Şangay İşbirliği Örgütündeki Çıkar ve Beklentileri

Orta Asya ülkelerinin bulunduğu bölge jeostratejik açıdan ayrı bir öneme sahiptir. Bir yandan Rusya ve Çin gibi iki güçlü ülke ile sınırdas, diğer yandan Afganistan, Pakistan, İran gibi ülkelerin yerleştiği ve yüksek siyasi-askeri türbülans bölge ile komşudur. Ayrıca Buzan ve Waever'in de ortaya koydukları seküritizasyon sektörleri Orta Asya bölgesindeki güvenlik konuları ile tutarlılık tanıttığı açıktır. Yani bölgedeki güvenlik sorunları, askeri, siyasi, sosyal, ekonomik ve çevresel sektörleri de kapsamış olmaları bölgeyi daha da kritiklestirmektedir.²⁰⁴ Bununla birlikte 11 Eylül 2001 olaylarından ve Afganistan'daki terörle mücadele operasyonu başladıktan sonra terörizm, aşırıçılık ile mücadele için uluslararası çabalarda Orta Asya bölgesinin rolü daha da artmıştır.²⁰⁵ Bu bağlamda ŞİÖ gibi örgütün işlev yapması bölge istikrarı için son derece önemli sayılmıştır.

Orta Asya ülkelerinin ŞİÖ'deki çıkar ve beklentileri birliğin oluşmasında önemli bir katkı yapmıştır. Bu devletler,

- Terörizm ve İslami köktencilüğün yükselişini önleme,
- Sınır çatışmalarını çözme,
- Ülkelerinde istikrarı sağlama ve muhalif grupların ortaya çıkmasını engelleme,
- Çin ve Rusya'nın sağladığı ekonomik fırsatları değerlendirme,
- Çin ve Rusya'yı birbirine karşı dengeleme gibi nedenlerden dolayı ŞİÖ'ne

²⁰³ Rossiya i Kitay: noviye gorizontı sotrudničestva, 5 Haziran 2012, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/15547>, 10 Nisan 2016.

²⁰⁴ Musiol, "Post-Soviet Central Asia as a Unique Regional Security Complex", s. 3.

²⁰⁵ Sergey Nikolayev, "Rossiya - Tsentral'naya Aziya: stremeniye k protsvetaniyu i bezopasnosti", (Çevrimiçi) <https://interaffairs.ru/jauthor/material/69>, 16 Temmuz 2016.

katılmışlardır.²⁰⁶

ŞİÖ üyesi olan Kırgızistan İslami aşırıçılıkla mücadelede ülke ekonomisine ve sosyal reformlara olumsuz etkileyeceğini düşünerek kenarda durmayı öngörmektedir. Bunun yerine Rusya, Çin, Kazakistan, Özbekistan ve Tacikistan ile dostluk ve işbirliğine dayalı ilişkiler kurarak ulusal güvenliği sağlamak istemektedir.²⁰⁷ Örgütün diğer önemli üyesi olan Kazakistan örgütün bölge güvenliğini sağlanmasındaki rolünün yanında ekonomik yönüne de önem vermektedir. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev “Rossiya 24” televizyon kanalına verdiği mülakatta “İpek Yolu Ekonomi Kuşağı”nın öneminden bahsetmiştir.²⁰⁸

²⁰⁶ Perspektivi ŞOS: vzglyad iz Tsentral'noy Azii, 11 Temmuz 2008, (Çevrimiçi) <http://www.easttime.ru/reganalitic/1/146p.html>, 15 Temmuz 2016.

²⁰⁷ Zarina Dadabayeva, “Strany Şanhayskoy Organizatsii Sotrudničestva: vzaimniye interesı i protivoreçiya”, *Izvestiya Ural'skogo gosudarstvennogo ekonomiçeskogo universiteta*, Cilt: 24, No: 2, 2009, s. 83.

²⁰⁸ Nursultan Nazarbayev: ŞOS ne doljna stat' byurokratiçeskoy organizatsiyey, 23 Haziran 2016, (Çevrimiçi) <https://kapital.kz/gosudarstvo/51416/nursultan-nazarbaev-shos-ne-dolzna-stat-byurokratiçeskoj-organizaciej.html>, 16 Temmuz 2016.

SONUÇ

Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte komünist Sovyetlerin ardılı olan Rusya devleti komünist Çin ile ilişkilerini hızlı bir şekilde geliştirmiştir. Burada yeni dünya düzeninde ekonomik ilişkilerin artan özgül ağırlığı olduğu gibi eski katı askeri blokların olmadığı bir dünyada iki ülkenin birbirine duyduğu ihtiyacın da etkisi vardır. Çin askeri teknolojisini geliştirmeye gayret ederken Rusya bir taraftan ekonomisini iyileştirmeye diğer taraftan Avrasya'ya yayılan geniş sınırlarını kontrol altında tutmaya çalışmaktaydı. Batı'nın bir arada duran görüntüsünün karşısında Avrasya coğrafyasının dağınıklığı iki ülkenin bir araya gelmesinin belki de başlıca sebebinin oluşturmaktaydı. Doğal olarak iki ülke bir taraftan kendi iç güvenliklerini her türlü ihtilal düşüncesine karşı savunurken diğer taraftan Avrasya coğrafyasında bir istikrarın oluşması için çaba gösterdiler.

Rusya ve Çin arasındaki diplomatik ilişkiler, çeşitli dönemlerde inişli-çıkışlı bir görünüm sergilemiş, her iki devletin siyaset adamları ile akademisyenleri tarafından farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Ancak SSCB dağıldıktan sonra uluslararası ilişkiler sisteminde yapısal değişiklik gerçekleşmiş, güç kavramı askeri güce ek olarak ekonomik ve kültürel boyutlarıyla da ele alınmaya başlamıştır. Bu yeni dönemde Asya bölgesinin iki güçlü devleti olan Rusya ve Çin ilişkilerinde ciddi bir gerginlik görülmemiştir. Ancak tarafların farklı konular temelinde kimi zaman çelişen kimi zaman uyuşan fikirlere sahip oldukları ve bu doğrultuda politikalar izledikleri bilinmektedir.

Her iki devlet de, dış dünya ile sıkıntılı ilişkiler yaşamış ve zaman zaman uluslararası izolasyona uğramıştır. Zamanla dış faktörlerden fazlasıyla etkilenen bu iki devlet, karşılıklı ilişkilerini geliştirerek mevcut durumlarını geliştirmeyi faydalı bir hamle olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla Rusya ve Çin, diğer küresel aktörlerin kendilerine yönelik sınırlandırıcı politikalarına karşı ortak mücadele etme, ülkelerindeki ayrılıkçı hareketleri durdurma ve düzen oluşturma konularında benzer fikirlere sahip oldukları iddia edilebilir.

Avrasya bölgesinde güvenlik ve istikrarın devam ettirilmesi Rusya ve Çin'in hem siyasi amacı hem de ulusal çıkarıdır. Dolayısıyla her ikisi de ortak çıkarları yolunda askeri, teknoloji ve güvenlik alanlarında siyasi anlam ifade eden anlaşmalar

yaparak gelişme yolunda çaba göstermektedir. Bölgede demokrasi temelinde eksiklikler göze çarparken, azınlıkların statüsüne dair problemler, insan hakları ihlalleri ve göç konusu dikkat çekmektedir. Ancak bölgede istikrar ve güvenliğe dair atılan adımlar ile bu iki başlığın daha önemli olduğu düşüncesi, sayılan eksiklikler ile ihlalleri ikinci plana atmaktadır. Sadece ulusal düzeyde mevcut sorunlar değil uluslararası düzeyde Rusya-Çin arasında anlaşmazlıklara yol açsa da güvenlik çatısı altında bir araya gelmekteler.

Bu bağlamda ŞİÖ Avrasya coğrafyasının iki büyük gücü olan bu iki ülkeyi bir araya getirmesi hasebiyle önemli bir bölgesel örgüttür. Bu örgüt iki devletin her konuda işbirliğini garanti etmese de en azından iki ülkeyi bir araya getiren, aralarındaki ihtilafları ve çıkar çatışmalarını çözmelerine yardımcı olan bir forum işlevi görmektedir. Fakat en önemlisi iki devlet de bu işbirliği vesilesiyle Batı'ya karşı kendini daha güçlü hissetmektedir. Her ne kadar sağlam bir ittifaka ulaşamamış olsa da pek çok uluslararası meselede iki önemli devletin ortak bir söylem belirleyebilmesi önemlidir.

Bu örgütün siyasi, askeri ve ekonomik hedefleri vardır. Böylesine geniş bir spektrumda yoğun bir işbirliği imkânını yakalamak ise kolay değildir. ŞİÖ'nün belki de en büyük eksikliklerinden birisi odaklandığı temel bir hedef olmayışıdır. En önemlisi Çin ve Rusya'nın örgütten beklentilerinde farklılıklar bulunmaktadır. Rusya daha fazla askeri işbirliği imkânları ararken Çin Avrasya'da ekonomik entegrasyonu artırmak hedefi peşinde koşmaktadır. Ancak yapılan ortak askeri tatbikatlar ve örgüt çerçevesinde gerçekleştirilen barışçıl eylemler belirli oranda olumlu bir sonuç vermektedir.

Diğer açıdan bakıldığında üç bela olarak adlandırılan aşırılık, ayrılıkçılık ve terörizm Rusya ve Çin'in iç ve dış politik tercih ve hamlelerinde daha özgür bir ortama sahip olmalarını beraberinde getirmektedir. 11 Eylül sonrası dönemde, özellikle de IŞİD terörünün gündeme oturduğu son yıllarda terörle mücadele, hele de dini aşırılığı içinde barındıran bir terörizm ile mücadele sorgulanmadan kabul edilmektedir. Bu yönüyle ŞİÖ'ne üye devletlerin terörle mücadeleyi iç muhalefeti veya demokrasi taleplerini bastırmak amacıyla kullandıkları yani araçsallaştırdıkları da iddia edilebilir. Sonuç olarak, Rusya ve Çin ŞİÖ'nü kendi çıkarları doğrultusunda

kullanabilmekte ve siyasi tercihlerini meşrulaştırabilmektedirler. Terör kavramını Rusya ve Çin'in benzer şekilde algılamaları karşılıklı işbirliği yapmaları için kolaylık sağlamaktadır.

Sonuç olarak Avrasya güvenliğini tehdit eden unsurlar olarak kabul edilen terör, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılığa karşı mücadelede Rusya ve Çin işbirliği yapmaktadır. Çünkü bu hareketler hem ulusal güvenlik için hem de bölgesel güvenlik için tehdit oluşturmaktadır. Dolayısıyla Rusya ve Çin Avrasya bölgesini mutlak güvenliğe kavuşturarak ülke içindeki ulusal sorunları da meşru bir şekilde çözmüş olacaktır. Bu iki ülkenin bölge güvenliğinin sağlanması için yaptıkları işbirliği ŞİÖ kapsamında gerçekleştirilmektedir. ŞİÖ'nün kapsadığı bölgede istikrarsız bir durumdan pek söz edilemez ise de ŞİÖ Rusya ve Çin'i bir araya gelmelerini ve ortaklaşa hareket ederek önlemsel eylemler yapmalarını temin etmesi açısından önemlidir. Sonuçta bölgede istikrarlı bir durumdan bahsedilebilir. Bu da Rusya ve Çin'in ortak çabaları ve ŞİÖ başarıları olduğu iddia edilebilir. Avrasya güvenliği meselesi bölgenin iki güçlü ülkesinin birbirini rakip olarak değil ortak olarak görmelerini sağlamıştır.

Bununla birlikte barış içinde bir arada yaşamayı hedefleyen Rusya ve Çin en azından yakın dönemde, ilişkilerini negatif yönlü etkileyecek olan herhangi bir meseleyi rasyonel bir şekilde çözmeye gayret edecektir. Benzer biçimde iki devletin, Avrasya bölgesinde güvenlik ve istikrarın sağlanması amacıyla ikili düzeyde ve uluslararası arenada ortak çabalarını devam ettirmeleri beklenmektedir. Bazı konularda görüş farklılıklarına sahip olsalar da, Çin ve Rusya'nın ortak çıkarlarını takip ederek kısa vadede ilişkilerinde gerginliğe yer vermeyecekleri ve ŞİÖ'nün gelişimini sürdüreceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

Ahmetov, Y., “Mejdunarodno-pravovoe obespeçenie aziatsko-tihookeanskoy voenno-politiçeskoj bezopasnosti (na primere deyatelnosti organizatsiy, funktsioniruyuşih v regione)”, Yayınlanmamış doktora tezi, Al-Farabi Kazak Ulusal Üniversitesi, Almatı, 2014.

Akdemir, E., “11 Eylül 2001, 11 Mart 2004 ve 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırının Ardından İslam’ın Avrupa’da Algılanışı”, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi, Cilt: 8, No: 1, 2009, s. 1-174.

Alagöz, E.A., *Şanghay İşbirliği Örgütü: Rusya-Çin Ortaklığı mı, Rekabeti mi?*, 15 Nisan 2010, (Çevrimiçi) <http://www.bilgesam.org/incele/1239/-sanghay-isbirligi-orgutu--rusya-cin-ortakligi-mi--rekabeti-mi-/#.Vu2WiOJ97IU>, 17 Mart 2016.

Alexseev, M., “The Chinese are Coming: Public Opinion and Threat Perception in the Russian Far East”, *Program on New Approaches to Russian Security: Policy Memo 184*, Council on Foreign Relations, Ocak 2001, s. 24-48.

Antiterroristiçeskiye uçeniya stran ŞOS “Mirnaya missiya-2014”. Dos'ye, 22 Ağustos 2014, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/1393512>, 4 Nisan 2016.

Aris, S., “The Shanghai Cooperation Organisation: ‘Tackling the Three Evils’. A Regional Response to Non-traditional Security Challenges or an Anti-Western Bloc?”, *Europe-Asia Studies*, Cilt: 61, No: 3, Mayıs 2009, s. 457-482.

Aris, S., *Eurasian Regionalism: The Shanghai Cooperation Organisation*, Londra, 2011.

Avrasya Güvenliği dergisi resmi sayfası: <http://kuznetsovn.ru/eurasia/>, 10 Mayıs 2016.

Baldwin, D.A., “The Concept of Security”, *Review of International Studies*, 1997, Cilt: 23, s. 5-26.

Baylis, J., Smith, S., ve Owens, P., *The Globalization of World Politics*, Oxford, 2008.

Baylis, J., “Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, s. 69-85.

Baysal, B., ve Lüleci Ç., “Kopenhag Okulu ve Güvenlikleştirme Teorisi”, *Güvenlik Stratejileri*, Sayı 22, 2011, s. 61-96.

Bekcan, U., “Yeni Dünya Düzeninde Rusya-Çin İlişkileri”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2012.

Bellacqua, J., *The Future of China-Russia Relations*, The University Press of Kentucky, Kentucky, 2010.

Berdaliyeva, A., *Strategiya Respubliki Kazahstan v aziatsko-tihookeanskom regione: Natsional'niye interesi, prioriteti, napravleniya*, Yayınlanmamış doktora tezi, Rusya DİB Diplomasi Akademisi, Moskova, 2003.

Bilgin, P., "Individual and Societal Dimensions of Security", *International Studies Review*, Cilt: 5, Sayı:2, Haziran 2003, s. 203-222.

Blank, S., "Making Sense of the Shanghai Cooperation Organization", *Georgetown Journal of International Affairs*, Summer/Fall 2013, s. 1-70.

BM resmi sayfası, <http://www.un.org/ru/sc/meetings/veto/china.shtml>, 10 Mayıs 2016.

Bobokulov, İ., "Tsentralnaya Aziya kak kompleks bezopasnosti: teoriya i praktika", *Tsentral'naya Aziya i Kavkaz*, Cilt: 15, No: 3, 2012, s.122-131.

Boland, J., "Ten Years of the Shanghai Cooperation Organization: A Lost Decade? A Partner for the US?", *21st Century Defense Initiative Policy Paper*, 20 June 2011, s. 1-62.

Bolt, P.J., "Sino-Russian Relations in a Changing World Order", *Strategic Studies Quarterly*, Kış 2014, s. 47-70.

Borodavkin, A., *Rossiya i Kitay: po puti dobrososedstva i sotrudničestva*, 19 Ekim 2009, (Çevrimiçi) <http://www.ifes-ras.ru/publications/pdv/120-aaieiaeaeei-einney-e-eoae-ii-iooe-aeiaeininaaenoaa-e-nioeoeiedanoaa>, 10 Şubat 2016.

Brauch, H.G., "Güvenliğin Yeniden Kavramsallaştırılması: Barış, Güvenlik, Kalkınma ve Çevre Kavramsal Dörtlüsü", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 18, Yaz 2008, s. 1-47.

Brzezinski, Z., *The Geostategic Triad: Living with China, Europe, and Russia*, New York, 2001.

Bukreyeva, T., "Voyenniye uçeniya kak aktual'noye napravleniye vzaimodeystviya Rossii i Kitaya", *Rossiya v global'noy ekonomike i politike*, 2014, s. 11-14.

Buzan, B., *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Boulder: Lynne Rienner Pub, 1991.

Buzan, B., "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", *International Affairs*, Cilt: 67, No: 3, 1991, s. 431-451.

Buzan, B., Waever, O., ve Wilde, J.D., *Security: A New Framework for Analysis*, Boulder: Lynne Rienner Pub, Londra, 1998.

Buzan, B. ve Waever, O., *Regions and Powers: The Structure of International Security*, Cambridge University Press., New York, 2003.

Buzan, B., “Barış Güç ve Güvenlik Uluslararası İlişkilerde Çatışan Kavramlar”, Çev. Özden S. Sarı, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, ed. Esra Diri, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, 2013.

Carlsson, M., Oxenstierna, S., ve Weissmann, M., "China and Russia – A Study on Cooperation, Competition and Distrust", *FOI-R--4087--SE*, Haziran 2015, s. 1-99.

China makes proposals on political solution to Ukraine crisis, Xinhua News, 16 Mart 2014, (Çevrimiçi) http://news.xinhuanet.com/english/world/2014-03/16/c_126272170.htm, 20 Mart 2016.

Çağlar, N., “Postmodern Anlayışta Siyaset ve Kimlik”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 3, 2008, s. 369-386.

Çetinkaya, Ş., “Güvenlik Algılaması ve Uluslararası İlişkiler Teorilerinin Güvenliğe Bakış Açıları”, *21.Yüzyılda Sosyal Bilimler*, No: 2, Aralık-Ocak-Şubat, 2012-2013, s. 241-260.

China ‘to provide aid, enhance military training’ in Syria – top army official, 16 Ağustos 2016, (Çevrimiçi) <https://www.rt.com/news/356161-china-syria-military-training/>, 20 Eylül 2016.

Çjen, T., “Osnovniye tendentsii voyenno-tehničeskogo sotrudničestva mejdu Rossiyey i Kitayem na sovremennom etape”, *İzvestiya Rossiyskogo Gosudarstvennogo Pedagogičeskogo Universiteta im. A.İ.Gertsena*, No: 70-1, 2008, s. 379-381.

Çolakoğlu, S., “Şangay İşbirliği Örgütü'nün Geleceği ve Cin”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 1, Sayı: 1, Bahar 2004, s. 173-197.

Çolakoğlu, S., *Uluslararası İlişkilerde Kuzeydoğu Asya*, Ankara, 2009.

Çung, M., “Şanhayskaya organizatsiya sotrudničestva i problemi bezopasnosti Tsentral'noy Azii”, *Vestnik MGIMO Universiteta*, No: 2, 2011, s. 89-95.

Dadabayeva, Z., “Strany Şanhayskoy Organizatsii Sotrudničestva: vzaimniye interesi i protivoreçiya”, *Izvestiya Ural'skogo gosudarstvennogo ekonomiçeskogo universiteta*, Cilt: 24, No: 2, 2009, s. 79-84.

Dogovor o dobrososedstve, drujbe i sotrudničestve mejdu Rossiyskoy Federatsiyey i Kitayskoy Narodnoy Respublikoy, <http://rg.ru/2009/03/20/russia-kitai-dok.html>, 24 Mart 2016.

Dwivedi, R., “China’s Central Asia Policy in Recent Times”, *China and Eurasia Forum Quarterly*, Cilt: 4, No: 4, 2006, s. 139-159.

Ekrem, E., “Rusya-Çin İlişkileri”, *Stratejik Düşünce Enstitüsü Projesi: Yeni Rusya*, 2010.

Ekrem, E., *Çin'in Orta Asya Politikaları*, Ankara, 2011.

Ekrem, E., *Annan Barış Planı ve Çin'in Suriye Planı*, 03 Nisan 2012, (Çevrimiçi) <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-annan-baris-planı-ve-cinin-suriye-planı/1077>, 20 Nisan 2016.

Ekrem, E., *Çin'in Suriye Sorunu Üzerindeki Temel Çıkarları: Rusya Faktörü*, 12 Temmuz 2012, (Çevrimiçi) <http://www.sde.org.tr/tr/authordetail/-cinin-suriye-sorunu-uzerindeki-temel-cikarlari-rusya-faktoru/1119>, 20 Nisan 2016.

Ekrem, N.H., *Çin Halk Cumhuriyeti Dış Politikası: 1950-2000*, Ankara, 2003.

Fedin, S., “Vızovı XXI veka i rol' ŞOS v sisteme geopolitiçeskikh prioritetov Rossii”, *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvistiçeskogo universiteta*, No: 590, 2010, s. 14-25.

Fenyan, L., ve Yuan, V., “Otnoşeniya strategiçeskogo sotrudniçestva i partnyorstva mejdu Kitayem i Rossiyey”, *Dunbey shida syuebao*, Çançun, No: 3, 2005, s. 55-58.

Foot, R., “China in the ASEAN Regional Forum: Organizational Processes and Domestic Modes of Thought”, *Asian Survey*, No: 5, 1998, s. 425-440.

Foreign Ministry Spokes person Hong Lei's Regular Press Conference, 17 Mart 2014, (Çevrimiçi) http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/xwfw_665399/s2510_665401/2535_665405/t1138083.shtml, 20 Mart 2016.

Frost, A., “The Collective Security Treaty Organization, the Shanghai Cooperation Organization, and Russia's Strategic Goals in Central Asia”, *China and Eurasia Forum Quarterly*, Cilt: 7, No: 3, 2009. s. 83-102.

Fyodorov, N., “Rossiysko-Kitayskoye voyenno-tehniçeskoye sotrudniçestvo i interesi SŞA v ATR: pozitsiya amerikanskih ekspertov”, *Novoye slovo v nauke: perspektivi razvitiya*, No: 1-1(7), 2016, s. 102-105.

Gill, B., *Chinas New Security Diplomacy*, Washington, D.C., 2007.

Guang, P., “Bishkek: SCO's Success in the Hinterland of Eurasia”, *China and Eurasia Forum Quarterly*, Cilt: 5, No: 4, 2007, ss. 3-6.

Haas, M., *Russia's Foreign Security Policy in the 21st Century: Putin, Medvedev and beyond*, Londra, 2010.

Harada, C., “Russia and North-East Asia”, *Adelphi Paper*, Cilt: 310, 1997.

Hobta, V., “Geopolitiçeskiy interes Rossii v aziatsko-tihookeanskomregione”, *Gumanitarniye issledovaniya v Vostoçnoy Sibiri i nadal'nem vostokeye*, No: 4, 2009, s. 16-22.

Hronika Şanhayskoy organizatsii sotrudniçestva, 14 Haziran 2009, (Çevrimiçi) http://www.russian.xinhuanet.com/russian/2009-06/14/content_892842.htm, 12 Mart 2016.

Huysmans, J., “Revisiting Copenhagen: Or, on the Creative Development of a Security Studies Agenda in Europe”, *International Security*, 2007, Cilt: 4, s. 43-67.

İjak, A., *Slyshen na Volge golos Yantszy*, 10 Temmuz 2015, (Çevrimiçi) <http://gazeta.zn.ua/international/slyshen-na-volge-golos-yancyz-.html>, 12 Mayıs 2016).

İşyar, Ö.G., “Günümüzde Uluslararası Güvenlik Stratejileri: Kavramsal Çerçeve ve Uygulama”, *Akademik Bakış*, Cilt 2, Sayı 3, Kış 2008, s. 1-42.

Jisi, W., “China’s Search for Stability with America”, *Foreign Affairs*, Eylül-Ekim 2005, s. 39–48.

Kamalov, İ., “Şangay Ekseni, NATO’yu Dengeleyebilir mi?”, *Stratejik Analiz*, Sayı: 69, Ocak 2006, s. 12-13.

Kamalov, İ., *Moskova’nın Rövanşı: Putin Dönemi Rus Dış Politikası*, Ankara, 2008.

Kaşın, V., *Postavka S-400 v Kitay – noviy front holodnoy voyni?*, 19 Nisan 2015, (Çevrimiçi) <http://carnegie.ru/2015/04/19/ru-59828/i7f3>, 4 Nisan 2016.

Kaukenov, A., “Politika Kitaya v Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva”, *Tsentral'naya Aziya i Kavkaz*, No: 3(51), 2007, ss. 73-89.

Kengerli, A., *Orta Asya’da Bölgesel İşbirliği: ŞİÖ’nün Rolü*, 30 Haziran 2015, (Çevrimiçi) <http://politikaakademisi.org/2015/06/30/orta-asyada-bolgesel-isbirligi-sionun-rolu/>, 17 Mart 2016.

Kessikbayev, A., *Şanghay İşbirliği Örgütü: Güvenlik Teşkilatından Bölgesel Kutup’a Doğru?*, 17 Şubat 2002, (Çevrimiçi) http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/145/sanghay_beslisinden_sanghay_isbirligi_orgut, 16 Mart 2016.

Kitay zaklyuçil kontrakt na zakupku S-400, 13 Nisan 2015, (Çevrimiçi) <http://lenta.ru/news/2015/04/13/s400/>, 4 Nisan 2016.

Kısacık, S., *1990 Sonrası Rusya Federasyonu-Çin Halk Cumhuriyeti İlişkileri*, 29 Haziran 2012, (Çevrimiçi) <http://politikaakademisi.org/2012/06/29/1990-sonrasi-rusya-federasyonu-cin-halk-cumhuriyeti-iliskileri/>, 10 Şubat 2016.

Koldunova, Y., “Rol’ Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva v regione Tsentral’noy Azii: Sravnitel’nyy analiz issledovatel’skih diskursov”, *Sravnitel’naya politika*, No: 2 (12), 2013, s. 60-69.

Kontseptsiya vneşney politiki Rossiyskoy Federatsii, (Çevrimiçi) http://archive.mid.ru/brp_4.nsf/0/6D84DDEDEDBF7DA644257B160051BF7E, 15 Temmuz 2016.

Kontseptsiya sotrudničestva gosudarstv – çlenov Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva v bor’be s terrorizmom, separatizmom i ekstremizmom, 7 Temmuz 2005, (Çevrimiçi) http://www.mid.ru/sanhajskaa-organizacia-sotrudnicestva-sos-/-/asset_publisher/0vP3hQoCPRg5/content/id/433388, 15 Temmuz 2016.

Korbut, A., “Bor'ba s terrorizmom: vmeste ili vroz'?", *Voyenno-promı̂shlennı̂y kur'yer* No: 14, 2009, s. 1-2.

Kosov, Y., “Bezopasnost' v Yevrazii. (k voprosu ob izmerenii i strukture bezopasnosti)”, *Yevraziyskaya integratsiya: ekonomika, pravo, politika*, No: 2, 2007, s. 42-46.

Kosov, Y., ve Toropı̂gin, A., “Nekotorı̂ye osobennosti integratsionnih protsessov na yevraziyskom prostranstve (na primere YevrAzES i ŞOS)”, *Yevraziyskaya integratsiya: ekonomika, pravo, politika*, No: 10, 2011. s. 157-165.

Koyuncu, Ç.A., “Feminist Uluslararası İlişkiler Yaklaşımları Açısından Güvenlik Konusunun Analizi”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt: 67, No: 1, 2012, s. 111-139.

Kretsul, R., *Rossiya i Kitay usilivayut sblijenı̂ye v voyennoy oblasti*, 19 Kasım 2014, (Çevrimiçi) <http://vz.ru/society/2014/11/19/716036.html>, 10 Nisan 2016.

Kto brosil Krim v obyatiya Rossii?, 19 Mart 2014, (Çevrimiçi) http://russian.news.cn/cis/2014-03/19/c_133197425.htm, 21 Mart 2016.

Kuşumbayev, S., *Sammit ŞOS v Astane: Formirovaniye novoy geopolitiki*, 31 Mart 2006, (Çevrimiçi) <http://www.kisi.kz/ru/categories/geopolitika-i-mezhdunarodnye-otnosheniya/posts/sammit-shos-v-astane-formirovanie-novoy-geopolitiki>, 12 Mart 2016.

Latuhina, K., *Vladimir Putin podvel itogi sammitov v Ufe*, 10 Temmuz 2015, (Çevrimiçi) <http://rg.ru/2015/07/10/putin-itogi-site.html>, 14 Mart 2016.

Lavrov: Rossiya i Kitay ne priznayut yadernı̂ye ambitsii KNDR, 11 Mart 2016, (Çevrimiçi) <http://lifenews.ru/news/189600>, 28 Mart 2016.

Lipkin, M., *Şanhayskaya Organizatsiya Sotrudniçestva*, (Çevrimiçi) <http://files.school-collection.edu.ru/dlrstore/31b7e75d-1242-1798-b3a8-7b72d4b0f448/1010706A.htm>, 12 Mart 2016.

Litvinova, A., “O pozitsii Kitaya i Rossii v voprose o roli OON v sovremennih mejdunarodnih otnoşeniyah”, *Rossiiai ATR*, No: 3, 2006, s. 97-104.

Lo, B., *Axis of Convenience: Moscow, Beijing, and the New Geopolitics*, Brookings Institution Press, Washington, D.C., 2008.

Lo, B., “The Illusion of Convergence - Russia, China, and the BRICS”, *Russie.Nei.Visions*, No: 92, Mart 2016, s. 1-27.

Lukin, A., “Rossiysko-kitayskiye otnoşeniya: ne oslablyat usilı̂y”, *Mejdunarodnaya jizn*, No: 11, 2009, s. 1-10.

Lukin, A., “Teoriya kompleksov regional'noy bezopasnosti i Vostoçnaya Aziya”, *Oykumena*, No 2, 2011, s. 7-19.

Lukin, A., *Rossiya i Kitay: çetire veka vzaimodeystviya*, Ves' mir Yayınevi, Moskova, 2013.

Luzyanin, S., Huaşen Çjau, "Rossiysko-kitayskiy dialog: model' 2015", *Rossiyskiy sovet po mejdunarodnim delam*, No: 18, 2015, s. 1-31.

Mankoff, J., "Eurasian Energy Security", *Council on Foreign Relations*, No: 43, Şubat 2009, s. 1-50.

Matveev, A., "'Duh Şanhaya" v bor'be s terorizmom", *Voyenno-promişlennyi kur'yer*, No: 32 (198), Ağustos 2007, s. 1-3.

Maytdinova, G., "Şanhayskaya Organizatsiya sotrudniçestva v geopolitiçeskoj dinamike Tsentral'noy Yevrazıı v naçale vtorogo desyatiletıya XXI veka", *Vestnik Çelyabinskogo gosudarstvennogo universiteta*, No: 23 (314), 2013, s. 6-12.

Moldavsky, O.B., "Russian Foreign Policy in the Middle East: No Change in the Offing", *Strategic Assessment*, Cilt: 15, No: 4, Ocak 2013, s.121-132.

"Morskoye vzaimodeystviye-2015": kak prohodyat rossiysko-kitayskiye voyenniye uçeniya, 26 Ağustos 2015, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/armiya-i-opk/2209666>; "Rossiya i Kitay proveli samıye maştabniye sovmestniye morskiye uçeniya" 29 Ağustos 2015, (Çevrimiçi) <https://russian.rt.com/article/111970>, 4 Nisan 2016.

Muhametov, R., "Problemı rossiysko-kitayskih otnoşeniy na sovremennom etape", *İzvestiya Ural'skogo federal'nogo universiteta, Obşestvenniye nauki*, No: 3(106), 2012, s. 39-46.

Musiol, M., "Post-Soviet Central Asia as a Unique Regional Security Complex", *The Polish Quarterly of International Affairs*, No: 4, 2015, s. 59-78.

Nikiforova, V., *Reaktsiya Kitayskoy Narodnoy Respubliki na raspad SSSR*, (Çevrimiçi) http://www.synologia.ru/Реакция_Китайской_Народной_Республики_на_распад_СССР, 21 Mart 2016.

Nikolayev, S., "Rossiya - Tsentral'naya Aziya: stremleniye k protsvetaniyu i bezopasnosti", (Çevrimiçi) <https://interaffairs.ru/jauthor/material/69>, 16 Temmuz 2016.

Nourzhanov, K., "Changing Security Threat Perceptions in Central Asia", *Australian Journal of International Affairs*, Cilt: 63, No: 1, Mart 2009, s. 85-104.

Nursultan Nazarbayev: ŞOS ne doljna stat' byurokratiçeskoj organizatsiyey, 23 Haziran 2016, (Çevrimiçi) <https://kapital.kz/gosudarstvo/51416/nursultan-nazarbaev-shos-ne-dolzha-stat-byurokratiçeskoj-organizaciej.html>, 16 Temmuz 2016.

Ok, Ç., *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorileri Bölgesel Güvenlik Bağlamında ASEAN Deneyimi Analizi*, 29 Nisan 2011, (Çevrimiçi) <http://www.tuicakademi.org/uluslararasi-iliskilerde-guvenlik-teorileri-bolgesel-guvenlik-baglaminda-asean-deneyimi-analizi/>, 25 Nisan 2016).

Omarov, N., “Evolyutsiya i prioriteti deyatelnosti Şanhayskoy Organizatsii Sotrudniçestva çerez prizmu natsional'nih interesov Kırğızskoy Respubliki”, *Problemy Dal'nego Vostoka*, (IDV RAN RF), No: 2, 2005, s. 28-31.

Otkritiye voyenno-morskih uçeniy “Morskoye vzaimodeystviye – 2014”, 20 Mayıs 2014, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/21048>; *Rossiya i Kitay proveli masştabniye voyenno-morskiye uçeniya u beregov KNR*, 27 Mayıs 2014, <http://www.1tv.ru/news/world/259703>, 4 Nisan 2016.

Özdaşlı, E., “Çin ve Rusya Federasyonu'nun Perspektifinden Şanghai İşbirliği Örgütü”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 6, Bahar 2012, s. 108-122.

Pantucci, R., “China and Russia's Soft Competition in Central Asia”, *Current History*, Ekim 2015, s. 272-277.

Paramonov, V., ve Stolpovskiy, O., *ŞOS kak mehanizm vzaimodeystviya Rossii i gosudarstv Tsentral'noy Azii v sfere bezopasnosti*, 20 Ocak 2009, (Çevrimiçi) <http://www.easttime.ru/reganalitic/1/181.html>, 10 Mart 2016.

Perspektivi ŞOS: vzglyad iz Tsentral'noy Azii, 11 Temmuz 2008, (Çevrimiçi) <http://www.easttime.ru/reganalitic/1/146p.html>, 15 Temmuz 2016.

Peskov, V., “Rossiya i Kitay v sovremennoy geostrategii Aziatsko-Tikhoookeanskogo regiona”, *Dal'niy Vostok Rossii– Severo-Vostok Kitaya: istoričeskiy opit vzaimodeystviya i perspektivi sotrudniçestva*. Khabarovsk, 1998.

Raczka, W., “Xinjian and its Central Asian Borderlands”, *Central Asian Survey*, Cilt 17, No: 3, 1998, s. 373-407.

Rahmanin, O., *K istorii otnoşeniy RSFSR, SSSR, RF s Kitaem 1917-1997*, Pamyatniki istoričeskoj misli, Moskova, 1999.

Rasporjajeniye Pravitel'stva RF ot 3 noyabrya 1993 g. № 1820-R o “Soglaşenii mejdu Ministerstvom oborony Rossiyskoy Federatsii i Ministerstvom oborony Kitaya o voyennom sotrudniçestve”, (Çevrimiçi) <http://www.bestpravo.ru/rossijskoje/rf-dokumenty/y0b.htm>, 1 Nisan 2016.

Referendum v Krimu o statuse avtonomii (2014), 16 Mart 2015, (Çevrimiçi) <http://ria.ru/spravka/20150316/1052210041.html>, 21 Mart 2016.

Riasanovsky, N.V., *A history of Russia*, New York: Oxford Üniversitesi Yayını, 1984.

Rizoyev, B., ve Nazarov, A., “Perspektivi razvitiya Şanhayskoy organizatsii sotrudniçestva v sisteme obespeçeniya regional'noy i natsional'noy bezopasnosti stran Tsentral'noy Azii”, *Vestnik Tadjikskogo gosudarstvennogo universiteta prava, biznesa i politiki. Seriya gumanitarnih nauk*, No 4, 2010, s. 105-117.

Rossiya i Kitay: noviy gorizontal sotrudniçestva, 5 Haziran 2012, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/15547>, 10 Nisan 2016.

Rozanov A., vd, *Şanhayskaya organizatsiya sotrudniçestva i problemu bezopasnosti Yevrazii*, Cenevre, 2012.

Russia's Far East region can't afford to spurn Chinese labor and capital, 14 Mart 2013, (Çevrimiçi) <http://www.globaltimes.cn/content/768157.shtml#UUaysNbDsnU>, 15 Mayıs 2016.

Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı resmi sayfası, http://www.mid.ru/foreign_policy/international_contracts/2_contract, 25 Mayıs 2016.

Sammit ŞOS v Duşanbe: Tadjikskiy itogi i rossiyskiye planı, 12 Eylül 2014, (Çevrimiçi) <http://tjk.rus4all.ru/exclusive/20140912/725451592.html>, 13 Mart 2016.

Sandıklı, A., *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*, Bilgesam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 1-544.

Sancak, K., *Güvenlik Kavramı Etrafındaki Tartışmalar ve Uluslararası Güvenliğin Dönüşümü*, (Çevrimiçi) http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_69519.pdf, 10 Temmuz 2016.

Sergey, Ş., *Rossiya i Kitay: vozmojnosti i razvitiye regional'noy integratsii*, Moskova, 2010.

Sidorova, M., ““Aziatskaya programma” Rossiyskogo pravitel'stva v prošlom i nastoyaşçem”, *Vestnik moskovskogo universiteta. Seri 25: mejdunarodniye otnoşeniya i mirovaya politika*, No: 3, 2012, s. 5-28.

Sıroyejkin, K., *Mifi i real'nost' etniçeskogo separatizma v Kitaye i bezopasnost' v Tsentral'noy Azii*, Almatı, 2003.

Soglaşeniye mejdu pravitel'stvom Rossiyskoy Federatsii i pravitel'stvom Kitayskoy Narodnoy Respubliki o sozdanii i organizatsionnih osnovah mehanizma regulyarnih vstreç glav pravitel'stv Rossii i Kitaya, (Çevrimiçi) <http://www.russchinatrade.ru/assets/files/ru-ru-cn-coop/reg-meetings-agreement.pdf>, 2 Nian 2016.

Song, W., “Feeling Safe, Being Strong: China's Strategy of Soft Balancing through the Shanghai Cooperation Organization”, *International Politics*, Cilt 50, no.5, s. 664-685.

Sostoyalas' aktivnaya faza mejdunarodnogo voyennogo antiterroristiçeskogo uçeniya “Mirnaya missiya–2010”, 27 Eylül 2010, (Çevrimiçi) <http://www.nomad.su/?a=5-201009270019>, 16 Mart 2016.

Sovmestnaya deklaratsiya ob osnovah vzaimootnoşeniy mejdu Rossiyskoy Federatsiyey i Kitayskoy Narodnoy Respublikoy, <http://docs.cntd.ru/document/1900032>, 23 Mart 2016.

Starçak, M., “Şanhayskaya organizatsiya sotrudniçestva : Vozmojnosti dlya Rossii”, *Tsentralnaya Aziya i Kavkaz*, Cilt: 14, No: 2, 2011, s. 149-159.

Stepovik, M., *Rossiya i Kitay zablockirovali rezolyutsiyu Sovbeza OON po Sirii*, 22 Mayıs 2014, (Çevrimiçi) <http://dw.com/p/1C4qQ>, 25 Mart 2016.

Swanström, N., “Sino–Russian Relations at the Start of the New Millennium in Central Asia and Beyond”, *Journal of Contemporary China*, 2014, s. 1-18.

Şakleina, T., *Vneşnyaya politika i bezopasnost' sovremennoy Rossii: 1991–2002*, Cilt IV, Moskova, 2002.

Şanghay İşbirliği Örgütü'nün 16. Dönem toplantısı kararları, 26 Haziran 2016, (Çevrimiçi), http://parstoday.com/tr/news/world-i24892-Şanghay_İşbirliği_Örgütü'nün_16._dönem_toplantısı_kararları, 21 Eylül 2016.

ŞİÖ resmi sayfası, <http://rus.sectesco.org/cooperation/>, 19 Mayıs 2016.

Timofeyev, O., “Ukrainskiy krizis i yego vliyaniye na rossiysko-kitayskiye otnoşeniya”, *Kitay v mirovoy i regional'noy politike. Istoriyai sovremennost'*, Cilt: 19, No: 19, 2014, s. 237-247.

Titarenko, M., ve Klimenko, A., *Şanhayskaya organizatsiya sotrudničestva: k novim rubejam razvitiya*, Moskova, 2008.

Titarenko, M., *Rossiya i Kitay: strategiçeskoe partnyorstvo i vizovı vremeni*, Forum Yayınevi, Moskova, 2014.

Tsyan, L., “Rashojdeniya interesov Kitaya i Rossii v ramkah Şanhayskoy Organizatsii Sotrudničestva”, *Gumanitarniye, sotsial'no-ekonomiçeskiye i obşestvenniye nauki*, No: 2, 2015, s. 105-108.

Tszii, V., “Şanhayskaya organizatsiya sotrudničestva (ŞOS) v kontekste sovremennogo mirovogo poryadka: podhodı rossiyskih i kitayskih uçenih”, *Etap: ekonomiçeskaya teoriya, analiz, praktika*, No: 1, 2010, s. 113-128.

“*Vertolyoti Rossii*” *prinyali uçastiye v rabote Rossiysko-Kitayskoy mejpravitel'stvennoy komissii v Khan' Çjou*, 28 Nisan 2015, (Çevrimiçi) http://www.russianhelicopters.aero/ru/press/news/Russian-Chinese_commission_2015/, 4 Nisan 2016.

Voronoviç, V., “Evolyutsiya Şanhayskoy organizatsii sotrudničestva v kontekste formirovaniya aziatskoy sistemi bezopasnosti”, (Çevrimiçi) <http://evolutio.info/content/view/1172/188/>, 18 Mart 2016.

Voskresenskiy, A., *Rossiya i Kitay: teoriya i istoriya mejgosudarstvennih otnoşeniy*, İzdatelskiy tsentr nauçnih i uçebnih program, Moskova, 1999.

Voskresenskiy, A., “Rossiysko-kitayskiye otnoşeniya v kontekste aziatskogo vektora rossiyskoy diplomatii (1990–2015)”, *Sravnitel'naya politika*, Cilt: 6, No: 1(18), 2015, s. 32-53.

Voyenno-tehniçeskoye sotrudničestvo Rossii i Kitaya. Dos'ye, 2 Eylül 2015, (Çevrimiçi) <http://tass.ru/info/2228966>, 2 Nisan 2016.

V Kitaye sostoyalis' antiterroristiçeskiye uçeniya "Tyan'-Shan'-2-2011, 8 Mayıs 2011, (Çevrimiçi) <http://www.sectsko.org/RU123/show.asp?id=464>, 16 Mart 2016.

V Pekine sostoyalsya sammit Şanhayskoy organizatsii sotrudniçestva, 7 Haziran 2012, (Çevrimiçi) <http://kremlin.ru/events/president/news/by-date/07.06.2012>, 13 Mart 2016.

V ramkah uçeniya "Mirnaya missiya-2012" na poligone Çoruh-Dayron proşla general'naya trenirovka praktiçeskih deystviy voysk, 12 Haziran 2012, (Çevrimiçi) <http://syria.mil.ru/news/more.htm?id=11180359@egNews>, 16 Mart 2016.

Waeber, O., "Securitization and Desecuritization", *On Security*, New York, 1995.

Williams, P.D., *Security Studies: an Introduction*, Abingdon, 2008.

Windiş, E., *V dolgosroçnoy perspektive ŞOS hoçet stat' protivovesom NATO i OPEK*, 15 Haziran 2006, (Çevrimiçi) <http://www.lentacom.ru/comments/3143.html>, 17 Mart 2016.

Yalçinkaya, A., "Sovyet Sonrası Rusya Siyasetinde Avrasyacılık", *Putin'in ükesi: Yeni yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*, Seçkin Yayıncılık, 2015.

Yevdokimov, Y., "Narodnaya diplomatiya" Massovost' kak fenomen kitayskoy vneşnepolitiçeskoy propagandi", *Vestnik MGIMO Universiteta*, Cilt: 3, No: 3, 2011, s. 285-289.

Zaderey, N., "Evolyutsiya vospriyatiya Şanhayskoy organizatsii sotrudniçestva na zapade", *Problemi Dal'nego Vostoka*, No: 1, 2008, s. 62-69.

